

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

9 КРАСАВІКА

2004 г.

№15/4252

АНОНС!

Набліжаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Установа «Літаратура і Мастацтва» падрыхтавала да выдання кнігу «Наша Перамога». Заказы на яе прымаюцца па тэлефоне : 284-66-71

“Сфера духоўнай творчасці становіцца мабільнай”

Гутарка з дэпутатам Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь, намеснікам старшыні Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры, навуцы, навукова-тэхнічным прагрэсе, старшынёй Савета спецыяльнага Фонду Прэзідэнта РБ па падтрымцы таленавітай моладзі Наталляй АЎДЗЕЕВАЙ.

СТАР. 2-3

СВЯТЛА СВЯТЛАЎ

У народзе беларускім, талерантным і верацярпімым, гэта — спрадвеку: цікавасць і павага да іншых культур, духоўных традыцый суседа і гасця. Людзі нашы — міралюбныя, шчырыя, таварыскія: яны і працуюць талакой, і спяваюць грамадой, і святкуюць разам. А ў гэтым годзе і паводле календара супадзенне: вернікі традыцыйных для Беларусі канфесій — праваслаўныя і католікі — сёлета святкуюць Уваскрэсенне Хрыстова ў адзін дзень. На Беларусі Бог жыве...

У нядзелю — Вялікдзень, супольнае наша свята (стар. 12).

Фотакалаж Кастуся ДРОБАВА

**АД ЧАГО ЗАЛЕЖЫЦЬ
РАЗВІЦЦЕ РЭГІЕНА**

— Вы дэпутат Палаты прадстаўнікоў па Магілёўскай Цэнтральнай выбарчай акрузе №71. Не будзем пералічваць вашы ранейшыя пасады, але вы заўжды апекавалі культуру, падтрымлівалі яе работнікаў. Думаеце, вам добра вядомыя праблемы ўстаноў культуры і творцаў у абласных цэнтрах і ў глыбінцы.

— Сапраўды, не адзін год, а ўжо амаль чвэрць стагоддзя (дарэчы, з розных узроўняў і ракурсаў) ведаю як “жыве” нацыянальная культура. Павінна перш за ўсё сказаць: наша маладая дзяржава аказалася мудрай, адзначыўшы культуру як стратэгічны рэсурс краіны і робіць усё магчымае для развіцця гэтай сферы, умацавання яе матэрыяльнай базы, канкрэтнай падтрымкі талентаў. Аб гэтым сведчаць відэафрагменты факты і, канечне, статыстыка. У аснове сваёй захавалася і атрымала развіццё сетка ўстаноў культуры, стабілізавалася (а ў параўнанні з 1998 годам значна павялічылася) колькасць кадраў, занятых у гэтай сферы. Паслугі культуры сталі больш запатрабаваны на сельніцтвам. І калі супаставіць сацыялагічны дадзеныя па рэгіёнах, далёкіх ад сталіцы, дык і тут мы назіраем станоўчую тэндэнцыю да імкнення правесці свой вольны час супадносна з якім-небудзь відам мастацтва; займаючыся народнымі рамёствамі, або танцамі, спевамі ў народным калектыве і да т.п.

Але, безумоўна, праблем яшчэ шмат... Згодна даследаванняў, праведзеных Беларускай дзяржаўнай інстытутам праблем культуры, каля 26,1 працэнта жыхароў не наведваюць театры з нагоды адсутнасці ў іх рэгіёне такіх устаноў; больш за 10 працэнтаў спасылаліся на “транспартныя” прычыны; 17,4 працэнта не наведваюць мастацкія музеі па аналагічных прычынах. Сярод іншых прычын — элементарны “недаезд” гасцралёраў з-за скарачэння маршрутаў гасцралёраў дзейнасці, выклікана недахопам фінансавых сродкаў; адсутнасць цікавасці ў многіх грамадзян, задавальняючых свае культурныя патрабаванні пры дапамозе так званай “відэакультуры”... А недзе ажыццяўленнем культурнай дзейнасці займаецца чалавек, які “не гарыць”, а “тухне”...

Выправіць сітуацыю, на мой погляд, могуць і павінны мясцовыя органы ўлады. Калі ўлада на месцах усведамляе, што нядбайны адносіны да культуры, заснаванай на духоўных каштоўнасцях і ідэалах нацыі, у выніку закранаюць... сістэму нацыянальнай бяспекі краіны, дык яна, гэтая ўлада, заўсёды адшукае магчымасць забяспечыць на належным узроўні вольны час жыхароў свайго рэгіёна. І клуб зробіць утульным, і артыстаў запрасяць, і кадравыя пытанні вырашаць адекватна... Карацей кажучы, пры сучаснай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі ў краіне перспектыва развіцця кожнага раёна, у першую чаргу, залежыць ад самога рэгіёна.

— Наталля Пятроўна, якія задачы на месцах трэба вырашаць у першую чаргу, каб захавалі сваю адметнасць, сваю культуру?

— Перш за ўсё, трэба шчыра любіць сваю радзіму і “заражаць” гэтай любоўю ўсіх навокал, і ў першую чаргу, канечне, моладзь. Працаўнікі культуры, аб’яднаўшы свае намаганні з усімі зацікаўленымі і неабякавымі да мінулага і сённяшняга роднага краю, краіны цалкам, павінны працаваць з сельніцтвам, каб фарміраваліся ў народзе глыбокія патрыятычныя пачуцці.

У гэтай справе прыярытэтная роля музеяў, бібліятэк, а таксама настаўнікаў і сапраўды аўтарытэтных жыхароў рэспублікі і краю. Аднак узнікае пытанне: хто возьме на сябе функцыю па аб’яднанні намаганняў усіх зацікаўленых? Гэта можа быць у розных месцах вырашана па-свойму. А каб каардынаваць працу па духоўнай, культурным развіццям рэгіёнаў, не лішнім было б пры кіраўніках мясцовай улады або іх намесніках мець спецыяльны каардынацыйны савет. Такая мая думка...

Не менш важна, вырашаючы задачы ў галіне культуры, ужываць сучасныя тэхналогіі, бо сфера духоўнай творчасці ўсё ў большай ступені становіцца мабільнай і ўсепранікальнай. І зноў — арыентавацца на выхаванне маральных каштоўнасцяў у маладога пакалення, якое ўяўляе сабой значную частку грамадства. Для гэтага трэба зрабіць прывабнымі, сучаснымі, з

— мінулае. І самыя высокія інстанцыі нашай краіны — Адміністрацыя Прэзідэнта, Уладыка Філарэт, Міністэрства культуры, — павяржылі гарвыканкаму, падтрымалі яго, далі магчымасць выдатнаму фестывалю жыцця і зіхацец яркімі, чыстымі гранямі высокага мастацтва.

У гэтым годзе фестываль адбудзецца зноў. Ён атрымаў бла-

ганізацыйнай, дзяржаўнай, грамадскай працы, пры гэтым ставіцца да справы сумленна, да людзей — па-чалавечы, дык будзе працаваць і над законамі як след. У іншым выпадку карысці не будзе.

І, паверце, карысць дэпутата не вымяраецца кратнасцю яго выступленняў ля мікрафона. На слых вельмі рэдка ўспрымаюцца заўвагі

краіны, а значыць — будучыня новых пакаленняў. І тут уплыў жанчын і мужчын, якія займаюцца палітыкай, варта, на мой погляд, мерыць не па прызнаках полу.

Безумоўна, мужчыны ўдзельнічаюць у палітычных працэсах краіны актыўней, чым жанчыны. Склалася гэта традыцыйна. На жаль, жанчыны самі недастаткова актыўныя ў гэтым плане: для многіх камфортней займацца якой-небудзь іншай грамадскай справай, але не такой складанай, ды каб яна захавала іх сілы для сям’і, для сябе саміх...

Тым не менш, грамадска-палітычная актыўнасць жанчын у апошнія гады значна павялічваецца. Больш нас стала ў парламенце (амаль еўрапейскі паказчык у працэнтных адносінах мужчын і жанчын), ёсць цудоўныя жанчыны на дастаткова высокіх дзяржаўных пасадах, сярод кіраўнікоў устаноўча зарэкамендаваўшых сябе партый і буйных грамадскіх арганізацый...

І гэта вельмі важна для гарманічнага развіцця грамадства, для дзейнага самавыяўлення жаночай сутнасці, арыентаванай на мір, спакой, ахову сям’і, людзей сталага ўзросту, дзяцей, прыгажосць у рэшце рэшт!

Ведаеце, дзякуючы каму ў свой час быў прыняты Закон “Аб дэмаграфічнай бяспецы Рэспублікі Беларусь”? Канечне, дзякуючы жанчынам-дэпутатам, якія літаральна далі “бой” сваім калегам-мужчынам, і тыя, да іх гонару, пачулі-такі “крык” нашых душаў і падтрымалі найважнейшы з законапраектаў.

І так па многіх пытаннях сацыяльнай скіраванасці, якія мужчынам здаюцца, на жаль, падчас дапаўняльнымі.

НАТАЛЛЯ АЎДЗЕЕВА:

**“СФЕРА ДУХОЎНАЙ
ТВОРЧАСЦІ СТАНОВІЦЦА
МАБІЛЬНАЙ”**

Як сведчыць статыстыка, сёння ў палітыку жанчын ідзе значна больш, чым раней. Але смяшчаць палітыку і сямейны быт не кожная здолее. Наша суразмоўца якраз з тых, каму тое ўдаецца. А вось як гэта атрымаецца, чытачам “ЛіМа” расказвае дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь, намеснік старшыні Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры, навуцы, навукова-тэхнічным прагрэсе, старшыня савета спецыяльнага Фонду Прэзідэнта РБ па падтрымцы таленавітай моладзі.

добрай тэхнікай, цэнтры маладзёжнага эстэтычнага выхавання, іншыя ўстановы новага тыпу: клубы, бібліятэкі, дамы рамёстваў, народнай творчасці, традыцый; развіваць турыстычную інфраструктуру; арыентаваць маладых людзей на асвойванне спецыяльнасцяў, неабходных для эканамічнага і культурнага развіцця свайго рэгіёна.

Галоўнае — не забываць пра фарміраванне элементарнага культурнага асяроддзя і камфортнай маральнай атмасферы. Магчыма б тады маладыя людзі не пакідалі назаўсёды свой “родны кут”.

— Хацелася б сказаць вам шчыры дзякуй за тое, што фестываль “Магутны Божа” радуе нас штогод. Вам давалася змагацца, каб гэты фестываль духоўнай музыкі не знік...

— У той час я была намеснікам старшыні Магілёўскага гарвыканкама. І зразумела ж, зрабіла ўсё магчымае, каб замест грамадскай арганізацыі, якая адчувае фінансавыя і арганізацыйныя суперпраблемы, вырашэнне аб правядзенні такой сур’ёзнай міжнароднай культурнай акцыі прымаў менавіта гарадскі выканаўчы камітэт, адпаведна прымаў і адказнасць за ўсё. Бо, акрамя задачы значнага павелічэння мастацкіх каштоўнасцяў фестывалю, варта забяспечыць сапраўднае супрацоўніцтва паміж творчымі калектывамі рэлігійных арганізацый, свецкіх устаноў, а таксама не дапусціць на фестываль тых, хто рваўся на Беларусь з добрапрыстойнай падставай, але з варожымі намерамі. Да прыкладу, рабіўшы абразлівыя для праваслаўных хрысціян правакацыі непасрэдна ля сцен Сабора Трох Свяціцеляў у цэнтры Магілёва.

На шчасце, гэты “вар’яцкі перыяд” у гісторыі фестывалю зараз

славенне Уладыкі Філарэта. Сваю лепту павінны ўнесці гарвыканкам, хрысціянне-каталікі і, я спадзяюся, спецыяльны фонд Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, паколькі экспертны савет фонду на чале з заслужаным дзеячам мастацтваў Рэспублікі Беларусь У. Скараходавым, вырашыў мэтазгодным рэкамендаваць фонду прыняць рашэнне аб фінансаванні конкурсу маладых выканаўцаў фестывалю.

**ДА ПРАЦЫ —
СУМЛЕННА,
ДА ЛЮДЗЕЙ —
ПА-ЧАЛАВЕЧЫ**

— Адным з адметных законаў, прынятых у нашай рэспубліцы за апошні час, быў закон “Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь”. Зараз вы разам з калегамі працуеце над іншымі значымі для ўсіх творцаў краіны заканадаўчымі актамі: “Аб кінематографіі ў Рэспубліцы Беларусь”, “Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь”, “Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны” і іншых. Падзяліцеся тонкасцямі і складанасцямі законатворчай дзейнасці.

— Думаю, варта праінфармаваць чытачоў “ЛіМа”, што праца над новай рэдакцыяй Закона “Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь”, над законапраектам “Аб кінематографіі ў Рэспубліцы Беларусь” яшчэ працягваецца: на веснавай сесіі яны будуць разглядацца ў другім чытанні.

А што тычыцца тонкасцяў і складанасцяў законатворчай дзейнасці, адначасна наступнае: калі ты маеш за плячыма дастатковы багаж прафесійных ведаў, вопыт ар-

і праўкі да законапраектаў. Каб у яго сапраўды ўнеслі дапаўненні і змяненні, неабходна (падчас не адзін год!) працаваць над ім, пераканаўшы ў сваёй праваце многія інстанцыі і службовыя асобы. Вельмі важна, калі знаходзіцца ўзаемаразуменне і наладжваецца супрацоўніцтва з зацікаўленымі дзяржаўнымі органамі кіравання. Напрыклад, наша камісія працуе эфектыўна ў многім таму што ў нас склаліся канструктыўныя, даверлівыя, дзелавыя адносіны з Міністэрствам культуры, Міністэрствам адукацыі, Нацыянальнай акадэміяй навук Беларусі, кіраўніцтвам і структурамі Савета Міністраў, іншых дзяржаўных органаў кіравання.

Мы пастаянна практыкуем выязныя пасаджэнні камісіі, сустракаемся ў розных аўдыторыях у мэтак абмеркавання законапраектаў сярод спецыялістаў, вучоных, практыкаў — тых, каму пазней па гэтых законах жыць і працаваць. І не верце, калі кажучы, што без дэпутатаў законы “пісаць можна”. Можна, канечне. Але розум калегіяльны — вялікая сіла, якую варта прызнаваць і паважаць, бо мы прадстаўляем вас, грамадзян, якія нас абралі.

— Наталля Пятроўна, як вы лічыце, што такое палітычнае здароўе нацыі і які ўплыў на яго маюць жанчыны-палітыкі?

— Палітычнае здароўе нацыі трымаецца на палітычных інстытутах, якія функцыянуюць у краіне. Таму ад іх арыентацыі, мэтаў, задач залежыць палітычны клімат і ў цэлым стан грамадства. Кожны з нас павінен імкнуцца да таго, каб умець правільна ацэньваць палітычныя працэсы, распознаваць сапраўдныя мэты тых або іншых партый, блокаў, асобных палітыкаў. Ад гэтага, я ўпэўнена, залежыць спакой, абароненасць, дабрабыт

**ШТО КОНКУРСЫ,
ШТО АЛІМПІЙСКІЯ
ГУЛЬНІ...**

— Няможна абысці і тэму падтрымкі таленавітай моладзі. Тым больш вам і тут знаходзіцца праца...

— Працягваючы тэму даверу жанчынам сур’ёзных спраў, хачу з удзячнасцю ўзгадаць пра тое, што менавіта мне, жанчыне, кіраўнік дзяржавы даверыў узначаліць савет спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. Я вельмі даражу гэтым даверам, бо няма нічога цудоўней дзяцей і моладзі, а дзеці і моладзь у мастацтве — асабліва тэма.

Спецыяльны фонд прызначае стыпендыі, прэміі за высокія творчыя дасягненні ў мастацтве, аказвае матэрыяльную дапамогу талентам, садзейнічае арганізацыі культурных акцый, якія стымулююць і прапагандуюць маладзёжнае і дзіцячае мастацтва, а таксама спрыяюць прафесійнаму стаўленню і росту маладых талентаў, вылучаюць фінансавыя сродкі для набыцця музычных інструментаў, сцэнічных касцюмаў, матэрыялаў і абсталявання, якія выкарыстоўваюцца ў вучэбным і творчым працэсах.

З мэтай забеспячэння роўных магчымасцяў для развіцця здольнасцяў прадстаўнікоў таленавітай моладзі, незалежна ад іх месца пражывання і сацыяльнага стану, асабістая ўвага надаецца фінансавай падтрымцы дзіцячай, маладзёжнай творчасці як у горадзе Мінску і абласных цэнтрах, так і сельскай мясцовасці, дзе знаходзяцца раённыя, сельскія, дзіцячыя школы мастацтваў і іншыя ўстановы культуры, якія з’яўляюцца ас-

СУСТРЭЧА З МІНІСТРАМ ІНФАРМАЦЫІ

У Дзень яднання народаў Беларусі і Расіі (2-га красавіка) міністр інфармацыі РБ Уладзімір Русакевіч наведаў Рэдакцыйна-выдавецкую ўстанову "Літаратура і Мастацтва". На пачатку сустрэчы Уладзімір Васільевіч павіншаваў супрацоўнікаў РВУ са святам, пажадаў плёну ў працы на агульную карысць дзвюх дзяржаў. Затым адбылася гаворка пра надзённыя клопаты і турботы, з якімі сутыкаюцца рэдакцыі часопісаў і газеты "ЛіМ".

Міністр адзначыў, што апошнім часам назіраецца добрая тэндэнцыя ў павелічэнні тыражоў усіх выданняў рэдакцыйна-выдавецкай установы. Хоць не так, як хацелася б, але добра бачны рост не толькі колькасці, але і якасці ў часопісаў "Полымя", "Маладосць", "Нёман", "Всемирная литература", штотыднёвіка "ЛіМ".

Уладзімір Васільевіч падкрэсліў, што супрацоўнікі рэдакцыйна-выдавецкай установы выконваюць вельмі патрэбную для дзяржавы функцыю: выходзяць у чытачоў высокія маральна-этычныя якасці, а таксама гонар і любоў да радзімы, да мовы і літаратуры, увогуле — да свайго працавітага народа. Міністр інфармацыі звярнуў увагу на тое, што літаратура сёння ўсебакова падтрымліваецца і будзе надалей падтрымлівацца кіраўніцтвам дзяржавы, бо гэта надзённы клопат пра будучыню краіны, яе гонар у асяродку іншых цывілізаваных дзяржаў свету.

Дырэктар рэдакцыйна-выдавецкай

установы Таіса Бондар у сваім выступленні расказала госцю пра тэмы праблемы, з якімі сутыкаюцца рэдакцыі ў штодзённай працы. На першым месцы, вядома ж, стаіць пытанне пра больш шырокую папулярнасць часопісаў і газеты ў асяродку не толькі творчай інтэлігенцыі, але і іншых катэгорый насельніцтва Беларусі. Таіса Мікалаеўна акцэнтавала ўвагу міністра на распараджэнні Прэзідэнта, якое кіраўнік дзяржавы выказаў падчас сустрэчы з творчай інтэлігенцыяй — садзейнічаць пашырэнню распаўсюджвання выданняў РВУ ва ўстановах культуры, школьных бібліятэках, на прадпрыемствах і ў сельскай мясцовасці.

Галоўны рэдактар часопіса "Полымя" Мікола Мятліцкі на прыкладзе Астрэцкага раёна распавёў пра станоўчы і варты пераймання ў гэтым

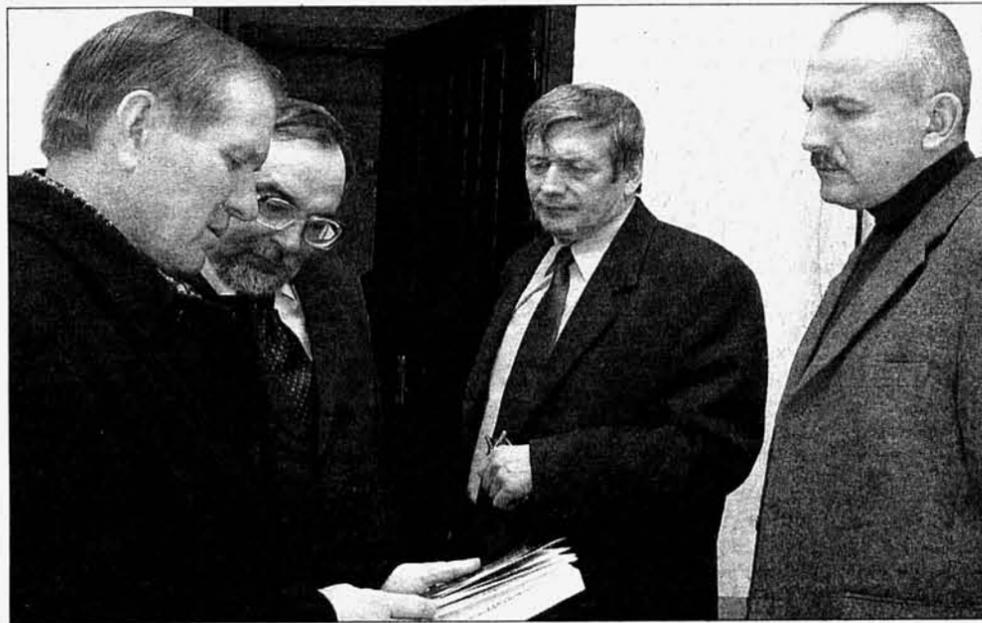
накірунку вопыт. Ён адзначыў, што не малая, а, можа, і галоўная роля ў гэтым напрамку адводзіцца кіраўнікам раёнаў, мясцовай вертыкалі, якія павінны змяніць свае адносіны да літаратурнага друкаванага слова, урэшце, зразумець, што развіццё нацыянальнай літаратуры і распаўсюджванне яе сярод суайчыннікаў — клопат не толькі пісьменнікаў, але і чыноўнікаў усіх рангаў. Бо гэта з'яўляецца агульнадзяржаўнай задачай.

У Астрэцкім раёне сітуацыю добра разумеюць, і таму кожная вясковая бібліятэка, большасць школ раёна маюць у сваіх фондах часопісы "Полымя", "Маладосць", "Нёман", "Всемирная литература", газету "ЛіМ". Вось калі такое ўспрыманне дзяржаўнай задачы дойдзе да кожнага вертыкальнага чыка на месцах, праблем з падпіскай і распаўсюджваннем літаратурнага слова не будзе.

У двухбаковай зацікаўленай размове з міністрам інфармацыі прынялі ўдзел першы намеснік дырэктара ўстановы Уладзімір Саламаха, галоўныя рэдактары часопісаў: "Маладосць" — Раіса Баравікова, "Нёман" — Ніна Чайка, "Всемирная литература" — Генадзь Бубнаў, штотыднёвіка "ЛіМ" — Анатоль Казлоў, супрацоўнікі рэдакцыі Уладзімір Марук, Віктар Гардзеі і іншыя.

На заканчэнне Уладзімір Русакевіч азнаёміўся з умовамі працы супрацоўнікаў рэдакцыйна-выдавецкай установы, паабяцаўшы, што ў далейшым такія сустрэчы будуць рэгулярнымі.

Н.К.

ноўнымі, а падчас і адзінымі цэнтрамі эстэтычнага выхавання і арганізацыі вольнага часу жыхароў адпаведнага рэгіёна.

Яркай старонкай біяграфіі юных музыкантаў-выканаўцаў, кампазітараў, танцораў, паэтаў, мастакоў, акцёраў і рэжысёраў — усіх тых, хто заўтра складзе авангард нашай культуры, — з'яўляецца прысуджэнне стыпендыі спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. За гады дзейнасці фонду яго стыпендыямі сталі каля 800 лаўрэатаў рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў.

Аб эфектыўнасці дзейнасці фонду ў гэтым накірунку сведчаць наступныя прыклады. Калі па выніках 1996 года (першага года дзейнасці спецыяльнага фонду) яго стыпендыямі сталі 29 чалавек, то па выніках 2003 года — 185. Калі на працягу 1996—2001 гадоў прадстаўнікі нашай таленавітай моладзі, паступова ўдасканалючы сваё майстэрства, яшчэ не маглі набраць найвышэйшыя балы на сусветным узроўні, дык у апошнія гады ўпершыню за гісторыю Рэспублікі Беларусь двое з іх (Андрэй Паначэўны і Канстанцін Красніцкі) сталі лаўрэатамі самых прэстыжных міжнародных конкурсаў: XII Міжнароднага конкурсу імя П. Чайкоўскага (горад Масква), III Міжнароднага конкурсу піяністаў імя С. Рахманінава (горад Масква), што па аналогіі са спартыўнымі дасягненнямі роўнае перамогам на Алімпійскіх гульнях!

Для многіх стыпендыяў фонду адчыніліся дзверы ў вялікае мастацтва. Так, Міхаіл Лявончык стаў вядучым салістам-цымбалістам, лаўрэатам шматлікіх конкурсаў. Паэт Андрэй Скарынін актыўна друкуецца, з'яўляецца аўтарам некалькіх зборнікаў вершаў. Габаіст Павел Кундзянок — лаўрэат шматлікіх міжнародных конкурсаў, выступае ў якасці саліста з вядучымі аркестрамі свету. Еўрапейскую вядомасць атрымаў трубач Андрэй Кавалінскі, лаўрэат міжнародных конкурсаў. Юная мастачка Улліяна Лук'яненка неаднаразова экспанавала свае працы як на Беларусі, так і за яе межамі. Шырокую вядомасць набыла кампазітар Дзінара Мазітава, якая з'яўляецца лаўрэатам міжнародных конкурсаў і як кампазітар, і як піяністка. Салістам міжнароднага класа стаў скрыпач Арцём Шышкоў, неаднаразова пераможца міжнародных конкурсаў.

Фондам падтрыманы і арганізаваны шматлікія творчыя акцыі, якія таксама сведчаць аб эфектыўнай сумеснай дзейнасці органаў кіравання культуры, мастацтва, адукацыі і спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі. Усе яны мелі вялікі грамадскі рэзананс, а многія сталі сапраўднымі акцыямі ўшанавання нацыянальнага мастацтва і дзяржаўнай культурнай палітыкі Рэспублікі Беларусь.

Найбольш значнымі творчымі праектамі 2004 года мы бачым працяг працы выбітнай на постсавецкай прасторы творчай школы "Рэспубліканскі юнацкі сімфанічны аркестр", а таксама стварэнне на навуковай аснове банка дадзеных таленавітай моладзі Беларусі і студыі гуказапісу для маладых талентаў на базе Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры.

Хачу падкрэсліць, што эфектыўнасць дзейнасці фонду заснавана, перш за ўсё, на грамадскай і зладжанай працы Міністэрства культуры, яго падведомасных устаноў, дзе "мазгавым цэнтрам" з'яўляецца ўжо названы мной Беларуска-дзяржаўны інстытут праблем культуры.

— Письменник Анатолий Франс сказаў, што "мы часцей за ўсё называем шчасцем тое, чаго самі не адчулі". А што для вас шчасце?

— Быць запатрабаваным...

Вольга КУРТАНІЧ,
Марына ЦЯРЭШЧАНКА

"Герб, Сцяг і Гімн Беларускай Дзяржавы" — так называецца кніга, якая выйшла нядаўна, да Дня Канстытуцыі рэспублікі, у выдавецтве "Мастацкая літаратура". Гэта новае выданне. Першыя два пабачылі свет у былым выдавецтве "Юнацтва". Задумвалася кніга, як дапа-

Галоўныя сімвалы нашай краіны

можнік для дзяцей школьнага ўзросту, каб можна было юнаму чытачу глыбей даведацца пра галоўныя сімвалы краіны. У грамадскім прэс-цэнтры Дома прэсы адбылася прэзентацыя кнігі. У ёй прынялі ўдзел супрацоўнікі выдавецтва "Мастацкая літаратура" — дырэктар У. Мачульскі, галоўны рэдактар і яго на-

меснік В. Праўдзін і В. Шніп, аўтар кнігі Э. Скобелеў, перакладчык тэксту на беларускую мову В. Лукша, аўтар гімна РБ У. Карызна, мастак-афарміцель В. Мішчанка.

Уступнае слова сказаў У. Мачульскі, які адзначыў, што гэтае выданне ў адразненне ад папярэдніх нашмат выйграе. Яно дапоўненае, дапрацаванае, як у сэнсе тэксту, так і фотаілюстрацыяй, найбольш свежых з жыцця рэспублікі. Аўтар Э. Скобелеў расказаў, як працаваў над апошнім выданнем, прывёў факты, матэрыялы, якія дапамаглі яму ў стварэнні кнігі. Як бы падводзячы рысу ўсяму сказанаму, галоўны рэдактар выдавецтва "Мастацкая літаратура" В. Праўдзін звярнуў увагу на беларускі арнамент, які прысутнічае ў галоўных сімвалах, нават ім абрамлены ноты Гімна ў кнізе. На яго думку, кніга будзе карысная ўсім, асабліва сённяшнім школьнікам.

На пытанні журналістаў адказалі стваральнікі кнігі.

Янка РАГОЗ

ўчасткі; за тое, што сустрэлі нямецкія танкі прамой наводкай; за тое, што змагаліся да апошняга снарада. Пасля кожнага жорсткага бою з гарматнага разліку заставалася менш паловы.

І першы такі бой даваўся прыняць на беларускай зямлі 10 кастрычніка пад Леніна, разам з тымі што сфармаванай польскай дывізіяй імя Касцюшкі. Здавалася, сама зямля пады-

арміі ад кожнага камандзіра разліку запатрабавалі распісацца, што цэлі будуць знішчаны, інакш не здабываць.

На адну гармату выдалі аж на пяцсот снарадаў. Ствол ад стральбы награвалася так, што плавялася фарба, і яго ахалоджвалі вёдрамі вады. Калі пераправіліся — убачылі сваю работу: горы выварачанай зямлі і мноства трупаў...

Раніцай 26 чэрвеня 1944 года ў раёне Шклова фарсіравалі Дняпро. Далей наступалі на Чэрвень, Негарэлае, Ваўкавыск, Гродна. У Гродне коні па страмай вуліцы вынеслі гармату на цэнтральную плошчу проста пад кулямётны агонь...

І зноў пашанцавала салдату! Ніводная куля не зачэпіла камандзіра саракапяткі. Болей за тое, усю Беларусь прайшоў з баямі Венька Арлоў, чатыры ордэны атрымаў за яе вызваленне — два Чырвонай Зоркі і два Вялікай Айчыннай вайны абедзвюх ступеней — і ні адзінай драпіны. Цераз Нёман, і той пераправіліся спакойна. Затое пад Варшавай даваўся расплачвацца за ўсе шанцаванні адразу. Ноччу ад выбуху снарада атрымаў камандзір гарматы тузін аскокальных ран у нагу, руку, спіну і галаву...

Лёс збярог старшага лейтэнанта

Венядзікта Аляксандравіча Арлова і зноўку вярнуў у яго, цяпер ужо ў 60-я, на Беларусь, кінааператарам. Скончыўшы Інстытут кінамаграфіі, ён сам папрасіўся на кінастудыю "Беларусьфільм". І тут яго, як і шмат гадоў назад, як у далёкім дзяцінстве, як на фронце сябры, сталі зваць па-сваяцку — Венькам. Гэта так прыжылося, зраднілася з ім, што нават тыя, хто звяртаўся да яго па імю і па-бачку, за вочы звалі яго проста Венька. І гэта гучала не як панібратства ці непаважлівасць, а як знак глыбокай пашаны і прызнання ягоных заслуг.

Сам Венька быў надзвычай сціплым і добрым чалавекам. "Дзіўнаватасць" ягоная была толькі ў адным — ён ніколі не прымаў аніякага ўдзелу ў якіх-небудзь звадах і "змовах". Пры добразычлівым характары заўсёды меў уласнае меркаванне. Ягоная дабыня здзіўляла нават самых блізкіх сяброў. Здаралася так, што калі маладой сям'і з малым дзіцем не было дзе жыць, Венька падыходзіў і спакойна гэта казаў: "А давайце пакуль што да мяне, а там будзе відаць..." І рабіў ён гэта на студыі некалькі разоў, пакуль людзі не атрымлівалі свае кватэры.

Ён жыў адзін. Так склаўся лёс, што жонкі ў яго не было. Веня Арлоў шмат дапамагаў маладым. І як жа гэта было важна для пачаткоўцаў, калі побач вопытны чалавек, якога паважаюць у калектыве.

Ніхто не ведае, чаму ён развітаўся з мастацкім факультэтам, на які паступаў, і перайшоў на кінааператарскі. Можна, таму, што акуляр кінакамеры чымсьці нагадваў яму прыцэл ягонай саракапяткі? Так ці інакш, але Арлоў нядоўга працаваў у ігравым кіно. Стаў дакументалістам. Тут ён быў бліжэй да жыцця. Зняў шмат цікавых дакументальных фільмаў, у тым ліку і пра вайну.

Памятаю, напатак я яго, Веньку Арлова, на кінастудыі "Беларусьфільм" яшчэ ў тыя, цяпер ужо далёкія шасцідзсятыя гады. Шмат разоў быў разам з ім у камандзіроўках. І кожны раз, тады і ў наступныя гады ён спыняў машыну, калі бачыў брацкую магілу ці помнік загінуўшым у Вялікую Айчынную вайну, і ўважліва чытаў напісаныя ці выбітыя на граніце імёны. Пасля праводзіў рукой па шурпатым камені, паўтараючы: "Ляжаць славяне, Арлова няма"...

Не так даўно Венядзікта Аляксандравіча не стала. Ён пайшоў з жыцця ўслед за тымі, хто "недакурыў"... "недакахаў"... Хто загінуў у росквіце гадоў, абараняючы Радзіму. У ягонай кватэры засталіся напісаныя ім карціны, мальберт і фарбы. Шмат, вельмі шмат фарбаў. І яшчэ цудоўнейшыя разцы па дрэве, загатоўкі драўніны. Вудачкі, кручкі і лёскі. Ён усё марыў, што калі-небудзь зловіць вялікую, аграмадную рыбіну. Але калі надыходзіў водпуск, ён кідаў сваю дачу і ехаў дадому, на радзіму, на рэчку Суру, дзе чакала яго старэнккая матуля. Ён і ў размовах часта туды вяртаўся. Вось там лясы дык лясы... Гэта як казка маленства, калі ўсё вакол вялікае, і дрэвы вышэйшыя і таўсцейшыя, і пахі больш рэзкія, і рака іншая...

А "падзарадзіўшыся" домам, зноў вяртаўся на Беларусь, на тую зямлю, у якой столькі пахаваў сваіх баявых сяброў, дзе прайшла ў полымі вайны ягоная самая яскравая маладосць і дзе да апошняга дня яго не адпускала вайна...

Кажуць, добрыя людзі пакідаюць гэты свет ціха і неўпрыкмет. Сумятлівае жыццё праносіцца наўскапыт пустым званам, а яны, як сапраўдныя залатнікі, адыходзяць у родную зямлю, у непадуладную ўжо нікому вечнасць, пакідаючы ў душы і сэрцы жывых шчымыя смутак невыноснай страты і болю. І ўсё менш і менш застаецца іх, сапраўдных франтавікоў, салдат Айчыны. Не іхняя віна, што прадалі падонкі Дзяржаву і ў мёртвых крадуць Перамогу.

Можна, з гэтае прычыны і падыходзіў да кожнага абеліска старшы лейтэнант Арлоў, дакранаўся да шурпатага каменя са словамі: "Ляжаць славяне"... Нібыта даравання прасіў за ўсіх жывых, за тое, што сам застаўся жыць і дажыў да такога ганьбы. Ды "мёртвыя сору не маюць"...

Іван БЕЛАВУС
На фота В. АРЛОЎ

ЙШОЎ ХЛАПЧЫНЕ ПАРОЙ ТОЙ 18-Ы ГОД...

Веньку йшоў 18-ы, ды і той дабаўлены. Па адзін бок гэтае мяжы засталіся дзяцінства, школа, выпускны дзесяты, расфарбоўка на заводзе планераў, дзе яго хацелі пакінуць "па броні", і бясконцае аббіванне парогаў ваенкамата ў маленькім чувашскім гарадку Шумерля. Па другі — пачыналася вайна...

У жніўні 43-га знішчальна-супрацьтанкавы батальён адпраўляўся з Кірава (цяпер Вятка) на фронт. Усяго 600 чалавек. Разам з ім выпраўлялася і 34-я запасная стралковая брыгада. Іх праводзіў увесь горад. Ішлі па вуліцах па 12 чалавек у радзе. Батальён, не ведаючы, куды патрапіць, спяваў па-маладому задзірыста "Белоруссия родная, Украина золотая, твое счастье молодое мы стальными штыками оградим".

Разам з усімі спяваў тады і выпускнік артылерыйскага вучылішча, яшчэ не абстраляны малодшы лейтэнант Венька Арлоў. Ён ішоў на фронт і радаваўся таму, што вучоба скончылася, што знаходзіцца ў шэрагах салдатаў, якія ідуць абараняць Радзіму. І гэтая далучанасць да святога абавязку акрыляла і прыўздмала.

Баявое хрышчэнне Венька прайшоў на Смаленшчыне. Хоць і быў з пагонам малодшага лейтэнанта, ды пачынаць даваўся з наводчыка гарматы. Неўзабаве стаў камандзірам легендарнай 45-й, ахрышчанай на фронце "Бывай, Радзіма". За тое, што выкочваліся на асабліва небяспечныя

малася на дыбкі, хвалямі ўцякала з-пад ног, колаў і станіны гарматы ад сучэльных выбухаў нямецкіх снарадаў. Парахавым гарам забівала горла і нос, скрыпеў на зуббах пясок, усё навакол грукатала гэтак, што кроў цякла з вушэй. Пасля бою з гарматнага разліку засталася двое. Тады і атрымаў Венька сваю першую ўзнагароду — медаль "За баявыя заслугі".

Пасля былі баі пад Оршай і Віцебскам, яшчэ больш жорсткія і працяглыя. У адным з такіх баёў Венька Арлоў падбіў два нямецкія танкі і атрымаў свой першы ордэн — Чырвоную Зорку.

А адночы іхні батальён патрапіў у найцяжэйшы пераплёт і страціў некалькі гармат. Даваўся з аўтаматам у руках разам з пяхотай хадзіць на прарыў нямецкай абароны, з мацюкамі браць безыменную вышыню. І нават хадзіць у разведку праз тыя мясціны, дзе фашысцкі снайпер, прыстраляўшыся, паклаў ужо нашых пяцых байцоў. Дзякуй Богу, пашанцавала, ацалелі!

І зноў гарматы. І зноў зямля гарыць пад нагамі. Гэтым разам у немцаў. Улетку 1944 года 2-й Беларускай фронт пачаў наступленне з прарыву нямецкай абароны на Кроне. Іхняя 42-я стралковая дывізія апынулася на вастрыні прарыву. Нанова ўкамплектаванаму разліку Арлова загадана было знішчыць тры цэлі: ДЗОТ, кулямётную пляцоўку і злева ад яе хады зносін. Ад імя камандуючага артылерыйяй

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІІ КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!
Ідзе падпіска на другі квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы «Літаратура і Мастацтва» можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)

на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Полымя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Маладосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)

на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Неман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всёмирная літаратура»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з 1 КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» ПРЫПЫНЯЕ ПАСТАЎКУ СВАІХ ВЫДАННЯЎ («Полымя», «Маладосць», «Неман», «Всёмирная літаратура», «ЛіМ») У РОЗНІЦУ. Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦА на часопісы і газету.

“ГУТАРКА” З МАЛОДШЫМ НА СТАГОДДЗЕ СУРАЗМОЎЦАМ

Уяўляю: вось я сяджу з суразмоўцам, маладзейшым за мяне на пэўную колькасць гадоў, і вяду з ім давяральную гутарку. І ў адзін найцудоўны момант ён кажа голасам, поўным непадробнай свежасці: “Аднак прызнайцеся, што там вас быць аніяк не магло”. Гэта ён пра час, які належыць толькі майму мінуламу. І з гэтага моманту наш дыялог усё больш нагадвае маналог.

Мае ўспаміны для суразмоўцы — увеселяльны шпацир у парк механічных пачвараў, чорных тунеляў жаху і пакояў смеху, застаўленых бліскучымі люстэркамі. Ягоныя эмоцыі для мяне — рэч другасная; калі яго што і ўражае, дык не так, як хацелася б; праўда, вайной таму наша агульнае недачыненне, агульны няўдзел.

Хіба мы, якія ведаем пра загіну най-

яскравых цывілізацый, можам суперажываць індывіду, які належыць даўно прамінуламу часу? Аднак гэта не азначае, што дыялог пакаленняў немагчымы. Да слова кажучы, зусім непатрэбна стагоддзе, каб адчуць розніцу паміж пакаленнямі; часам непрыязнасць узнікае з-за розніцы ў некалькі год!..

Юначы, мяне крануў ваш рамантычны пэсімізм; натуральная фанабэрыстасць, якая ўзнікла з-за нашай з вамі сустрэчы; ваша кранальная дзёрзкасць; здаровая абсурднасць; бескампрамісная дадзенасць і да т.п. — я маю надзею быць пачутай, аднак пры ўмове, што вы правядзеце гэтыя некалькі агульных хвілін у элегантным маўчанні. Увы, — інакш ваша прысутнасць здасца занадта падазронай, адпаведна прысутнасці навукоўца на эксперыменце, які ён сам і праводзіць. Аднак, кінем жартаваць... Мы абое вымушаны прызнаць, што вера ў чалавечнасць нам больш не пагражае (здаецца, так кажа моладзь?), і гэтую катастрофу — згубу веры ў чалавечнасць — перажыло наша пакаленне. (Юначы, што так нялоўка спрабуе перабіць мяне, — які дзёрзкі ваш пагляд! Апусціце вочы, і я адкрыю вам асабістую таямніцу): па-

добную катастрофу перажывае кожнае пакаленне. Яна — зыходная кропка цывілізацыі, усведамляючы якую свет пачынае адбудоўваць сябе нанова...

Усе войны, мэтай якіх з’яўляецца знішчэнне адных народаў іншымі, насамрэч скіраваны на вынішчэнне чалавечнасці. (Прычына? Калі хочаце, — знішчэнне боскага пачатку ў чалавеку, барацьба цёмных і светлых сілаў. Аднак тое так, між іншым, дамысліванне, здагадка). Сутыкнуўшыся з тым, як гісторыя выпальвае з нас лепшыя якасці, мы павінны ўсвядоміць: пагроза вайны не аслабне ніколі. Таму што ні жаданне, ні заклікі ўжо не кранаюць душы, якія страцілі чалавечнасць. Цывілізацыя людзей паступова ператвараецца ў цывілізацыю нелюдзяў, што страцілі агульнае спачуванне да сябе падобных. Мой хлопца, ледзь бачным кіўком галавы вы сцвярджаеце, што не былі сведкам як на вашых вачах гінулі мільёны ахвяр; вы маеце рацыю, і ўсё-такі, разгарніце вашу газету, паслухайце выпуск навін, — ці ж далёка зайшлі мы па шляху справядлівасці? Катастрофа непазбежная; вы самі можаце загінуць ад рук акаляючых вас вам падобных. Ці не спараджае разуменне гэтага ў вас жудасны страх?

...Запаведзі — залатое вынаходніцтва старадаўніх маралістаў — ужо перасталі мець вагу; яны абсяцэнліся, як толькі чалавецтва прыдумала порах (а можа, яшчэ раней?). Аднавіўшы праславетую геену вогненную для сваіх суродзічаў тут, на зямлі, людзі і насамрэч адразу ж наблізіліся да Бога, — а як жа, яны ж распараджаюцца лёсамі! А той першы, хто абмежаваў свабоду другога чалавека, і наогул — найпрывейшы памагаты чорных сілаў, якіх нашы продкі малявалі з капытамі і хвастом. Але калі вы думаеце, што ўсё тое мязоцце, не характэрнае прыстойнаму грамадству, грамадства рабіла ў даўнія-даўнія часы, дык глыбака думляецца. Зараз вы (вы, вы, я да вас звяртаюся, малады чалавек) яшчэ больш безабаронныя, чым калі-небудзь. І гэта, нягледзячы на тое, што належыце не да якой-небудзь адсталай народнасці, а да цалкам цывілізаванай і, дарэчы, зусім някельска адукаваны, усё-такі возьму на сябе смеласць перасцерагчы вас ад удзелу ў сусветным паходзе супраць чалавецтва (і чалавечнасці...). Здзіўляецеся? Вы і не ставілі за мэту некага знішчаць? Ахвотна веру, калі погляд ваш такі светлы, такі цнатлівы; аднак знішчэнне — мэта, якую абрала чалавецтва ў барацьбе з самім сабой (шчыра верачы, што напрыканцы нехта ўсё-такі ацалее). Інакш як расцаніць навізанне свайго грамадскага ладу, свайго ідэалогіі, свайго культуры? А тое, што вы бачыце на экране, мілы сябра, — усе гэтыя набрыдлыя бутэлькі, зубныя шчоткі, памперсы, пральныя парашкі і пракладкі, — ці не нагадваюць яны салдат, што маршыруюць стройнымі шыхтамі? Не, калі яны віртуальныя? Дык і вайна ж вядзецца не на полі бою, хаця мэта вельмі ж празрыстая: заваяваць рынак, а то і — перамагчы эканоміку іншай (вашай таксама, ці не так, малады чалавек?) краіны.

Жаданне разбурэння (заваёваў), як і жаданне аднаўлення (насаджэння), заўсёднае, вечнае. Свет назапасіў мноства ведаў аб варварстве, у той час як ведаў пра стварэнне бракуе. Ваш аба-

вязак, юначы, выскачыць з ганебнага кола разбурэння (разумею гэта як адну з састаўных частак усеахопнага разбэшчвання, — аднак пра тое мы пагорым асобна іншым разам); выскачыць, нават нягледзячы на тое, што астатні свет блізка ў гэтым пытанні да капітуляцыі.

Гаварыць з высокіх трыбунаў аб абароне правоў, абмяркоўваць ваенныя канфлікты і тут жа, — дзеля справядлівасці, — адсылаць вайскоўцаў у гарачыя кропкі, — хіба гэтак не саступаюць працэсу разбурэння? Спраба вырашаць праблемы, якія адносяцца да сферы маралі, з пазіцыі сілы вядзе толькі да ўзнікнення нянавісці да чужынаў, якія прыйшлі са зброяй у руках. Бо, як мы высветлілі, прымушоваць, навізанне даўно трапілі ў разрад намагаюцца катаў, страціўшых па шкале выключна чалавечых каштоўнасцей міласэрнасці і павагу, а перш за ўсё — бескарыслівы ідэалізм.

Юначы, адкіньце пэсімізм, вашы сумненні дачасныя. На фоне квітнеючых краін ваша краіна, якая прайшла рэвалюцыйныя выпрабаванні XX стагоддзя, маладая, быццам вы з ёй аднагодкі. І дамоклаў меч вайны, што вісіць над цывілізацыяй і так жа раўназначна, як і ўсёсна, — над вашай краінай, — не зробіць яе старэйшай. Затое вы, усведоміўшы сваю маладосць, пазбегніце фатальнасці, бо ствараць куды як высакародней... Варта толькі загаварыць пра будаўніцтва, як тое: адраджэнне культуры, адстойванне нацыянальных прыярытэтаў, пад’ём эканомікі, паліпшэнне жыцця ўсіх суайчыннікаў за кошт унутраных рэсурсаў, уважанай і разумнай палітыкі, — як тыя, хто яшчэ нядаўна насядаў, дыктуючы свае ўмовы, тыя краіны са, здавалася б, бяспрэчным аўтарытэтам, пачнуць паступова адступаць перад вашымі сур’ёзнымі намерамі.

І дараможа Бог маім суграмадзянам за магчымы напор! Бо толькі ён і ёсць прагрэс. І тады некаторым можа (цалкам справядліва) падацца, што крызіс усяго чалавецтва — пакуль толькі фікцыя. Таму што існуюць тыя, хто жадае жыць, не навізваючы, не пераконваючы, не пераўзыходзячы і без нянавісці... Ці варта пры гэтым яшчэ раз нагадваць пра сусветны паход супраць чалавецтва, каб даць зразумець, што прагрэс — на карысць усіх! — павінен адбывацца ва ўмовах жыццёвай прасторы свайго краіны, у рамках свайго грамадскага дома... А калі ёсць тыя, хто будзе сваё грамадства на аскепках ідэалогіі; будаўнікі, якія не патрабуюць помсты за ідэалы, што не спраўдзіліся; стваральнікі, якія прабачылі нас, папярэднікаў; дзеці, якія прынялі ў спадчыну пэсімізм, каб ператварыць яго ў аптымізм — значыць, будучае можа быць прыгожым.

І тады я адшукваю ў сабе мужнасць сказаць: “Я не хачу пакідаць вас недзе побач з сабой, побач з сабой у XX стагоддзі”. Калі так, дык і ваша суперажыванне, мой сябра, мне зусім непатрэбна. Будзем вучыцца суіснаванню з пазіцыі неўмяшальніцтва.

Але калі зараз усё ў руках маладых, дык значыць... катастрофа згубы веры ў чалавечнасць — у вашага пакалення — яшчэ наперадзе?

Вольга КУРТАНІЧ

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова “Літаратура і Мастацтва”; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Мы — беларусы

Беларусь мая, Песня мая...

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

ЧЫРВОНАЯ КНІГА

Кнігі “Мы — беларусы”, “Беларусь мая, Песня мая...”, “Чарнобыльская рана” і “Чырвоная кніга для дзяцей” можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе “Літаратура і Мастацтва”. Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-66-71; 284-84-62.

ДАСЛЕДАВАННЕ ПРА СКАРЫНУ

Вядомы гомельскі публіцыст і заснавальнік прыватнага часопіса “Палесце” Рыгор Андрэявец выдаў нядаўна на мясцовым унітарным прадпрыемстве “Палесдрук” цікавае даследаванне “Жыццё Францыска Скарыны”, у якім, абпіраючыся на знойдзеныя ў архівах факты, спрабуе даць свае гіпотэзы адносна навучання слыннага сына Беларусі ў пачатковай школе, ва універсітэтах Еўропы, вядзе гаворку пра яго перакладчыцкую і выда-

вецкую дзейнасць. Падкрэслівае таксама, якім Ф.Скарына быў мецэнатам і гандляром.

Адным словам, цікава.

НОВЫ ТВОР МАСІЯША

Сяргей Масіяш, член Саюза пісьменнікаў Расіі, апошнім часам жыве ў Гомелі, дзе яго ведаюць як аўтара шматлікіх гістарычных твораў. Новая аповесць пісьменніка “Птушаняты Пятра Машэрава”, якая пабачыла свет у маскоўскім выдавецтве “Эканоміка”, рас-

казвае пра вядомага чалавека — цяжкаатлета, заслужанага майстра спорту СССР, чэмпіёна Алімпійскіх гульняў Віктара Куранцова, які, дарэчы, нарадзіўся ў Сенненскім раёне.

Прэзентацыя кнігі адбылася ў літаратурным салоне “Сустрэчы на Замкавай” пры цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя Герцана.

ПОСПЕХ МАСТАКА

Жыхар Рэчыцы Яўген Шыціхін прыняў удзел у Міжнароднай выставе сучаснага мастацтва, якая

праводзілася ў Фларэнцыі. Каля 1000 мастакоў з 74 краін свету прадаставілі на суд журы амаль тры тысячы сваіх карцін. І вельмі прыемна, што адна з іх, “Мірскі замак”, уключана ў каталог выставы, а яе аўтар Я.Шыціхін прызнаны дыпламантам “Biennale-2003”.

Раней яго творы выстаўляліся ў Нью-Йорку, Польшчы, Эстоніі, у Маскве. Усяго ж за пяць апошніх год у Я.Шыціхіна было наладжана 20 персанальных выстаў.

Ягор ЛЯСНЫ

К ола стасункаў Алеся Разанава з нямецкім мастацкім словам на сёння вельмі шырокае. Ён перакладаў з нямецкай (вершы Эльке Эрб, Сары Кірш, Норберта Гумэльта), яго перакладзі на нямецкую (Эльке Эрб, Уладзімір Чапега, Оскар Анзуль), нямецкая рэчаіснасць знайшла ўвасабленне ў адной з яго апошніх кніг. Маюцца на ўвазе "Гановверскія пункціры" (2002); мне ўжо даводзілася пісаць, што гэтая кніга ўпершыню пабачыла свет не толькі на нямецкай, але і на роднай мове менавіта ў Германіі ўжо таму ўяўляе сабой унікальны выпадак у гісторыі беларуска-нямецкіх (а магчыма, і ўвогуле беларуска-заемных) літаратурных сувязяў (ЛіМ № 47. 29 лістапада 2002 г.). Пра філасофска-эстэтычную адметнасць беларускага паэта неаднойчы разважалі крытыкі, літаратуразнаўцы і пісьменнікі Германіі і Аўстрыі.

І вось творчасць А. Разанава (а з ёю — беларуская і нямецкая літаратуры) узбагацілася яшчэ адным нямецкім дыскурсам: як ужо паведамлялася ў "Ліме", у 2003 г. у выдавецтве "Steirische Verlagsgesellschaft" (Аўстрыя, г. Грац) выйшла новая пазычаная кніга Алеся Разанава "Wortdichte", створаная ім на нямецкай мове. Такім чынам, ёсць усе падставы канстатаваць, што беларускі паэт займае адмысловае месца ў нямецкамоўных літаратурах, робіць непасрэдна і арыгінальны ўнёсак у іх (а не толькі айчынага прыгожага пісьменства) развіццё.

Зборнік "Wortdichte" склалі творы, называюцца найперш па жанравай форме, вызначэннем якой і ёсць, па сутнасці, назва кнігі. Я спрабавала яе перакладаць так і гэтак (словатары, словавершы і інш.) і спынілася на перакладзе (а значыць, і на жанравым вызначэнні) "вершасловаў". Такім чынам, да ўведзеных А. Разанавым у пазію і, адпаведна, у літаратуразнаўчы катэгорыяльны арсенал жанравых форм (версэты, пункціры, вершыказы, зномы, квантэмы) дадалася яшчэ адна, новая жанравая разнавіднасць.

Мушу адзначыць, што чарговае жанравае вынаходніцтва паэта не сталася (прынамсі, для мяне) неспадзяванкай: кніга вершасловаў толькі пацвердзіла ўстойлівую схільнасць яго таленту да мастацкага пошуку. Пазію А. Разанава — гэта заўсёднае і няспынае адкрыванне, стварэнне новай метафары, новых рытмічных мадэляў, нечаканых ракурсаў у ўспрыманні чалавека і свету. Ды і як перакладчыка яго цікавілі пераважна тыя іншанацыянальныя аўтары, за якімі трывала замацавалася рэпутацыя дзёрзкіх эксперыментатараў, — расіец Вялімір Хлебнікаў і англа-амерыканец Томас Стэрнз Эліят, вялікі японца Мацуа Басэ і ўжо згаданы мною сучасныя нямецкія паэты ды многія іншыя.

Што ж уяўляюць сабой вершасловы А. Разанава? Мабыць, перадусім варта звярнуць увагу на іх вонкавае аблічча. Кожны вершаслоў мае дзве выявы: адну — выдрукаваную друкарскім шрыфтам, другую — пададзеную ў поўным сэнсе рукою аўтара, "ад рукі". Першая максімальна набліжана да другой; тым не менш, рукапісна-аўтарскі варыянт узаўяўляе нейкія тонкія нюансы руху паэтавай думкі, рэфлексіі, пачуцця ды і нібы месціць у сабе жывую цэльнасць і энергетыку, што зыходзяць ад рукі чалавека, рукі творцы...

Пабудаваны вершасловы такім чынам, што не проста спараджаюць зрокавыя асацыяцыі (гэта і раней было характэрна для пазіі А. Разанава, асабліва яго вершыказы і квантэмаў), — яны адпачатку разлічаны менавіта на візуальнае ўспрыманне. Гэта своеасаблівыя вершы-мантажы (часам нават з элементамі малюнка), адмысловае маніпуляванне гукам, фра-

зай, словам, іхняй графікай, праз што паглыбляюцца і пашыраюцца зместы як верша ў цэлым, так і яго паасобных складнікаў. Чытач мусіць станавіцца сааўтарам, унікаць у сэнсавую зменлівасць паняццяў, сачыць за прыгожымі і дзівацтвамі лёсу такіх, здавалася б, звычайных слоў — у залежнасці ад зменлівага атачэння, ад скіраванасці ў прастору, ад размяшчэння на паперы і суаднесенасці аднаго з адным, ад страты ці, наадварот, набыцця літары або гукі. Абрыв верша, сама графіка апошняга, парушэнні яго граматычнай і сінтаксічнай арганізацыі, яго нетрывіяльная логіка ў сукупнасці сваёй з'яўляюцца не толькі сэнсано-сцьбітамі, але і зместастваральнікамі. Апроч эстэтычнай насадоў, плёнам гэтай пазычанай тэхнікі ёсць, як мне падаецца, пераадоленне дыстанцыі паміж патэнцыяльнымі і, бадай, бязмежнымі магчымасцямі слова, з аднаго боку, і нашым яго стэрэатыпна-звыклым разуменнем, з другога. Слова гутарковага і перадусім

слова мастацкага. Звернемся, аднак, да саміх твораў А. Разанава. Папярэдне хачу толькі падкрэсліць, што мы маем справу з пазііяй, у якой ці не столькі сэнсаў і зместаў, колькі і чытачоў, а таму іншы, магчыма, ішае ў ёй і знойдзе. Тым больш, нагадаю, кніга іншамойная — з усімі наступствамі, што адсюль выцякаюць.

Fenster: Акно:
aus der Ferne з далечыні
in der Finsternis у цемрадзь
erschimmerte паслала святло
der erste Stern. першая зорка.

Малюнак, прапанаваны паэтам у вершы "Акно", уявіць сабе, на першы погляд, зусім няцяжка. Ды і форма верша ў гэтым выпадку даволі традыцыйная. Трэба толькі заўважыць, што назва яго размешчана збоку, па вертыкалі, і за вертыкальную лінію вынесена, а ўверсе слова "Fenster" ёсць пачаткам ужо ўласна тэксту, прычым вялікая літара "F" выдрукавана такім чынам, што сама па сабе ўтварае выяву акна. Варта ж уключыць свае асацыятыўныя здольнасці, як змест верша пачынае "перарастаць" сабе, губляць канкрэтнасць, пазбаўляцца сэнсавай адзінкасці.

Найперш кідаецца ў вочы, што верш цалкам пабудаваны на спалучэнні сугучных слоў: Fenster — Ferne — Finsternis — Stern. Два з іх (Ferne — Stern) утвараюць канцавую рыфму, для рыфмы ж унутранай, для гукавых паўтараў — алітрацыі і асанансаў — тут сапраўднае свята. Калі ўслухацца ўгледзецца, дык унутры слоў знойдзецца строгае поўнае сугучча: Ferne — Finsternis — Stern, Fenster — der Ferne — Finsternis — erschimmerte — der erste Stern, Fenster — Finsternis — erste Stern. Такі россып сугуччаў, такую захапляючую інструментуюку не так і часта сустрачэш у пазіі, прынамсі — нямецкамоўнай (асабіста мне ўзгадваецца вялікі аўстрыйскі паэт Райнер Марыя Рільке, якога неадарма з-за найбагацейшага гукіпісу называлі "свакокам" і "музыкантам").

Не менш, а яшчэ больш важна, што назоўнікі — ключавыя словы ў вершы — падабраныя не толькі з улікам іхняга гучання, але і з адпаведнымі сэнсавымі ўзаемадачыненнямі: з акна бачыцца далечыня, але бачыцца і цемра; святло ў акне пераадоляе цемру ночы, а

само акно — цемру адмежаванасці; з акна адкрываецца перспектыва, і не толькі зямная; позірк імкнецца да нябёсаў, туды, дзе запалілася першая зорка, спадарожніца і носьбітка святла...

Нечакана для сабе ты адкрываеш рознакіраванасць (дакладней — узаемаскіраванасць, узаемадынаміку, сустрэчны рух) поглядаў з акна і з цемры, з зямлі і з неба; ці ж выключана, што далёкае, таёмнае і недасяжнае мае патрэбу ў стасунках з іншым, з табою, таксама ад яго далёкім? І можа вось зараз, калі твой позірк памкнуўся да зоры, у цябе таксама ўзіраюцца адтуль, з вышыні, і для кагосьці ў далёкай далечыні святло ў тваім акне ёсць тою ж зоркай у цемры, крыніцай святла, абяцаннем надзеі? Так неўпрыкмет пашыраецца сэнс паняццяў, так яны пачынаюць выклікаць супрацьлеглыя зместы, утвараць адвечныя антытэты: блізкае — далёкае, зямля — неба, цемра — святло, унізе — уверсе...

Свядома ці міжволі (схіляюся да

reisst
von Eisen
ab:
Ab
Ab Ab
Ab
reise.

бязжыць
ад
жалеза:
Ад
Ад Ад
Ад
Ад
ад'езд.

Цалкам відавочна, што падрадакоўнікі не могуць перадаць усёй вербальна-гукавой і сэнсавай гульты; дзеля гэтага патрабуюцца беларускія — у поўным сэнсе — пераставэрныя вершасловы, а па сутнасці — новыя іх напісанні, якія, на маю думку, лепей за ўсё ўдаліся б самому аўтару.

Вершасловы А. Разанава, пры ўсёй іх адметнасці, палягаюць у рэчышчы еўрапейскай і сусветнай пазычанай традыцыі, з'яўляюцца яе арганічным працягам і адсылаюць да самых розных, перадусім авангардысцкіх, мастацкіх напрамкаў і школ XX ст.

Да дадазimu, прадстаўнікі якога марылі — ні многа, ні мала — стварыць новую літаратурную мову, імкнуліся засведчыць яе нарад-

чы, асобныя элементы такога роду зместу-і форматворчасці сустракаюцца і ў беларускай пазіі.

Але ці не найбольш кропка судакранання ў вершасловаў А. Разанава з гэтак званай "канкрэтнай пазііяй", што ў другой палове XX ст. знайшла развіццё ў самых розных літаратурах: амерыканскай, японскай, еўрапейскай, з нямецкай і аўстрыйскай уключна. Само паняцце "канкрэтная пазіія" даследчыкі звязваюць ажно з футурыстычнымі "Жалезабетоннымі пазііямі" (1916) Васіля Каменскага (англ. concrete — бетон). Аўстрыйскі паэт і тэарэтык Эрнст Яндль зыходзіць з таго, што вялікую ролю ў паглыбленні, ушчыльненні зместу пазычаннага твора, у наданні яму ёмістасці і неадназначнасці іграюць не толькі словы у якім заўгодна шырокім іх разуменні, але і паасобныя гукі і літары і графічныя выявы — іх і цэлыя слоў. Гэтыя графічныя выявы ёсць не толькі абалонкамі для зместу, але і непасрэднымі сэнсано-сцьбітамі.

У нямецкамоўных літаратурах "канкрэтная пазіія" была вельмі папулярнай у 50—80-я гг. Так, у Германіі ў яе рэчышчы актыўна працавалі Ойген Гомрынгер (кнігі "Канстэляцыі, лірыка", 1953; "Кніга часу", 1965; "Выбранае, 1970—1972", 1973),

Франц Мон ("Артыкуляцыі", 1956; "Ставіць пацкі", 1981), Герхард Рум ("Канстэляцыі", 1961; "Збор вершаў і візуальных тэкстаў", 1970), Цім Ульрыхс ("Рукапісы", 1967; "Варыяцыі чытання і спосабы пісьма", 1968) і інш. У 1972 г. у Штутгарце выйшла анталогія "Канкрэтная пазіія". З аўстрыйскіх прадстаўнікоў гэтага напрамку, апроч Э. Яндля, варта назваць Ганса Карла Артмана, Конрада Байера, Освальда Вінэра, заснавальніка вядомай "Венскай групы" ("Die Wienergruppe"), працягам практыкі якой і сталася "канкрэтная пазіія".

Зрэшты, Э. Яндль невыпадкава дэкларавалі сваю эстэтычную традыцыю як дынамічную; сярод папярэднікаў ён называе і экспрэсіяністаў, і сюррэалістаў, выбудоўвае ланцуг з імёнаў для яго знакавых: "штрам, швітэрс, арп, гертруда стайн, зэра паўнд, джымс джойс і калінгс, каб толькі назваць некаторых..." Паказальна ў гэтым сэнсе, што, тлумачыць адзін са сваіх вершаў, Э. Яндль заўважыў: "я і стаў у хуткім часе маці гэтага верша, у якога далёка не адзін бацька".

З іншага боку, вершасловы А. Разанава досыць адрозныя ад "канкрэтнай пазіі", і найперш — эстэтычна паўнаважасцю і паўнаватраснасцю ўласна тэксту, уласна слова, у той час як "канкрэтысты", можа, у большай ступені мастакі, чым паэты; у іх слова вельмі часта амаль або цалкам выцэняюцца шматстайнымі сімваламі, штрыхамі, пункцірамі, іерогліфамі, прызначанымі ў поўным сэнсе рэдуцыраваць рэч або з'яву — жаночы твар, маўчанне, вецер, дотык, намер... Паводле аднаго з расійскіх інтэрпрэтатараў гэтай пазіі М. Сухочіна, "тэкст літаральна "гаворыць" графікай. Але чым больш ён гаворыць, тым усё больш і больш у ім нямае слова".

Для А. Разанава слова, гук — не проста сыравіна для мастацкага спарадкавання, яны самі па сабе і героі, і сюжэты, і цэлыя драмы; зрэшты, не толькі ў вершасловах, а і ў паэмах-рэчах, паэмах-дзеях, пункцірах, версэтах і асабліва — у вершакахзах і квантэмах.

Напрыканцы заўважу, што апошняя кніга А. Разанава, апроч усёго іншага, узбагаціла феномен білінгвізму, досыць важкі ў нашай айчынай літаратуры, — беларуска-нямецкім варыянтам дзвюхмоўнай творчасці.

Ева ЛЯВОНАВА

“СЛОВА КЛІЧА — СЭНС АДГУКАЕЦЦА...”

(Нямецкая кніга вершасловаў Алеся Разанава)

першага) аўтарам скарыстаны дастаткова складаны механізм шыфравання, прытоенасці аднаго слова ў іншым слове, аднаго значэння — у іншым значэнні. У Fenster (акно) і Finsternis (цёмрадзь) схаваная Stern (зорка), але яшчэ — праз пэўную камбінаторыку гукі — і Ferne (далечыня). Ferne і Stern невыпадкава рыфмуюцца між сабою: яны суаднесены, "зарыфмаваныя" яшчэ і як своеасаблівыя філасафемы, спадарожныя адно аднаму міты, бо прыстанак зоркі, яе заўсёдыны рытулак — далачынь, адтуль яна і свеціць, і ззяе, і зіхціць, і трапеча... Але яна яшчэ і зорка лёсу, зорка шчасця ці няшчасця (шчаслівая зорка або злая зорка; нямецкае слова Stern таксама мае гэтыя значэнні). Параўнаем не толькі з лермантаўскім "...И звезда с звездой говорит" (па-нямецку ў перакладзе Р. М. Рільке: "...und wie jeder Stern mit Sternen spricht"), але і са словам знакамітага рускага рамана Чэуёскага: "Гори, гори, моя звезда, / Звезда любви приветная! / Ты у меня одна заветная, / Другой не будет никогда..." І, нарэшце (а можа, найперш) з біблейскай "зоркай на ўсходзе", якая абвясціла аб нараджэнні Хрыстовым.

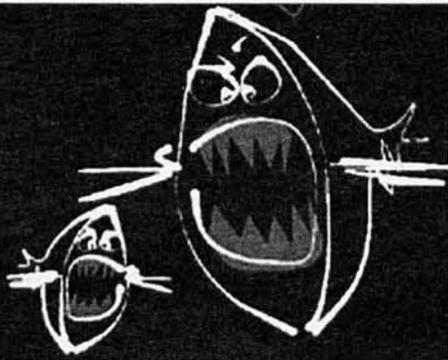
Што з гэтага жыло ў пазіі і затым увасобілася ў вершы, што было прыўнесена гульнію гукі, словаў, сэнсаў, што дадзена мною і што згадаецца іншым чытачом — ёсць таямніцай, а значыць — пазііяй. Успрыманне такіх вершаў не можа быць адназначным: іхні змест завершаны і ў той жа час адчынены для новых працягненняў; іхня назвы ёсць варыяцыі тэм; гэта не вершы-вынікі, а вершы-працэсы, працэсы сэнсатварэння, што кожны раз здзяйсняецца нанова і патрабуе і асацыятыўнага мыслення, і іроніі, і непрадзятага, падзіццячы непасраднага погляду на свет.

І яшчэ некалькі вершасловаў — без каментарыяў, на вашае, шапоўны чытач, успрыманне.

<u>Libelle</u>	<u>Страказа</u>
re el L b mit B I ? ie ri	й е х а Л п у а к я р ? е у л
Libelle Liest ein lebendes Buch aus Blättern und Blumen.	Страказа чытае кнігу жыцця па лісці і кветках.
<u>Abreise</u> Eisen	<u>Ад'езд</u> Жалеза

"Пасля права ствараць, права крытыкаваць — самы каштоўны з тых падарункаў, якія можа прапанаваць нам свабода думкі і слова."
Уладзімір Набокаў

"ДАЎНО НЕ БАЧЫЛІСЯ!"

ПРАВА КРЫТЫКАВАЦЬ

Гэта страшнае слова "КРЫТЫКА"... Нехта ад яго скаланецца, нехта іранічна ўсміхнецца, хтосьці сумна ўздыхне, а хтосьці абьякава адмакнецца. У любым выпадку, адэкватная ці не, а рэакцыя будзе.

У літаратурным асяродку ў кожнага свае стасункі з крытыкай і разуменне яе сутнасці і прызначэння. Часцей за ўсё літаратары адзінадушна заяўляюць, што наша крытыка слабая, мяккая, а павінна быць "зубастай" і тады да яе будуць сапраўды прыслухоўвацца і паважаць. Слушна. Але, калі справа даходзіць да крытычных заўваг адносна твораў кожнага паасобку, высвятляецца, што прамаўляць ідзі значна лягчэй, чым жыць у адпаведнасці з імі. Аднекуль бяруцца крыўды, папрокі ў няправільнасці разумення, раздражнёныя выказванні кшталту "Навошта такая крытыка?!" і "Хто даў табе права крытыкаваць?!"

Беларуская крытыка — з'ява даволі маладая: зародзілася яна ў канцы XIX ст., але як самастойны від літаратурнай дзейнасці аформілася толькі ў пачатку і атрымала больш шырокае развіццё і дасканаласць у сярэдзіне XX ст. Умоўна яе можна падзяліць на "акадэмічную" і "пісьменніцкую". Першую ствараюць навукоўцы, другую — самі пісьменнікі, якія на аматарскім узроўні дзеліцца ўражаннямі ад твораў сваіх калегаў. "Акадэмічная" крытыка, па-навуковаму "сухая", а "пісьменніцкая" — больш настрае-

Як слушна заўважыў Міхась Мушыньскі, "звужэнне сферы дзейнасці, пасіўнасць, грамадская незапатрабаванасць крытыкі (...) тлумачыцца комплексам прычын (...) Гэта і эканамічна-гаспадарчыя цяжкасці, і грамадска-палітычныя абставіны, і псіхалагічныя фактары, звязаныя са стратай цікавасці да літаратуры, да мастацкай кнігі ў шырокім чытацкім асяроддзі, а таксама расчараванне ў магчымасці хуткага адраджэння нацыянальнай культуры, у паляпшэнні матэрыяльнага становішча народа, асабліва некаторых сацыяльных груп насельніцтва." І яшчэ трэба ўлічваць так званы чалавечы фактар у адносінах паміж крытыкамі і пісьменнікамі: мы заўсёды ахвотней кантактуем з тым, хто нам падабаецца, але з неахвотай і пэўнай доляй непрыязнасці — з тым, каго проста паважаем (спадзяюся, крытыку хай не ўсе, але паважаюць).

"Цёплыя" стасункі творцаў і крытыкаў даўно вядомыя, як адносіны кошкі з сабакам. Іх добра ілюструе наступная байка. У час гарачай спрэчкі адзін з крытычных настроеных апанентаў Вальтэра назваў яго ненармальным. Вальтэр, усміхаючыся, адказаў: "Шаноўны, я дагэтуль лічыў вас разумным чалавекам. Вы лічыце мяне ідыётам. Магчыма, мы абодва памыліліся."

Як бы там ні было, але, калі ў ацэнцы мастацкага твора крытык і аўтар літаральна ва ўсім згодныя паміж сабой, то адзін з іх про-

ста непатрэбны. Таму спрэчкі не толькі магчымыя, але і неабходныя. Праўда, па вышэй адзначаных прычынах, яны не частыя на старонках перыядычных выданняў, не заўсёды высокага ўзроўню і маюць выгляд кулуарных плёткаў. Таму няма нічога дзіўнага ў існаванні неадназначнага ўспрымання крытыкі і некалькіх міфаў пра яе.

МІФ-1: крытык — гэта той, хто сам не можа ствараць літаратуру і таму ад зайздасці і няспраўджанасці надзей нежк выпучыцца сярод літаратараў пачынае іх "расстрэльваць" у сваіх артыкулах.

Я дапускаю рэальнае існаванне падобнага крытыка і нават уяўляю, як, сустрэўшы калега па літаратурным цэху, такі аракул абнадзейвае: "Шмат піша і ўсё ўдаецца? Нічога, не палохайся — гэта хутка пройдзе!" Разам з тым, мушу запэўніць у адваротным: многія крытыкі некалі пачыналі менавіта з напісання мастацкіх твораў (ёсць такія, што і працягваюць займацца творчасцю), а калі не, то добра валодаюць тэорыяй, да якой практыкам часам не грэх і прыслухацца.

МІФ-2: крытык ненавідзіць літаратуру і яе

стваральнікаў. (Нядаўна сама, прызнаўшыся ў любові да літаратуры, пачула шчыра здзіўлены вопліч аднаго з маладых пісьменнікаў: "Не можа быць! Ты ж яе крытыкуеш!").

Гэты міф блізі да папярэдняга і выкліканы, магчыма, тым, што часам сапраўды ваяўніча настроеныя крытыкі змагаюцца з пісьменнікамі, забыўшыся, што галоўнае не перамагчы, паклаўшы літаратара на лапаткі, а пераканаць і дапамагчы. Насамрэч, хто каго любіць, той таго і чубіць: менавіта ад любові да літаратуры, перажывання за яе ўзровень і нараджаюцца крытычныя заўвагі.

МІФ-3: крытыкаваць — значыць ганіць, адпаведна ад крытыка нельга чакаць нічога добрага, адны толькі з'едлівыя кіпіны і несправядлівыя заўвагі.

Перш, чым абвргаць, прыгадаю яшчэ адну літаратурную байку. Калі да канадскага пісьменніка-гумарыста Лікока вельмі амбіцыйныя, але не вельмі здольныя маладыя пісьменнікі звярталіся з просьбай расказаць, у чым сакрэт яго вялікага поспеху, той звычайна адказваў: "Пісаць вясельныя творы зусім не цяжка. Дастаньце пяро і атрамант, а затым сядзіце і пішыце, што вам прыйдзе ў галаву." Маладыя творцы згодна ківалі, а Лікок працягваў: "Пісаць не цяжка. Уся цяжкасць у тым, каб нешта прыходзіла ў галаву."

Праблема заключаецца ў адсутнасці са-

макрытыкі ў многім літаратараў, з-за чаго яны не могуць паглядзець збоку на ўласны твор. Тады амбіцыі не даюць аўтару магчымасці спакоіна паставіцца да выказаных заўваг і падумаць: "Дыму без агню не бывае — раптам і сапраўды недзе схібіў". Як ні парадасальна, больш за ўсё мы імкнемся ганарыцца тым, чаго яшчэ не маем, і з лёгкасцю ставімся да таго, чаго рабіць не ўмеем.

Чаму б не паглядзець на крытыка, як на дарадцу, а не як на першага ворага? У такім выпадку можна ці са здзіўленнем ці з прыкрасцю ўбачыць, што ён сапраўды мае рацыю, як доктар, які дае горкую пілюлю, брыдкаю на смак, але карыснаю і неабходнаю для здароўя. Аднак, калі ўсё ж для некага крытык — вораг, які пастаянна нападае, то гэта лепш, чым заўсёды добранькі і спагадлівы прыяцель, што лішні раз паддакне, падставіць падножку.

Увогуле, што ўсё ж такі выбера для сябе сапраўдны пісьменнік: крытычную ўвагу ці поўную няўвагу да сваёй творчасці, калі аднолькава, што ты ёсць, што цябе няма. Думаю, лепш першае, бо за адсутнасць крытычных заўваг творца часам мусіць плаціць адсутнасцю поспеху. Зрэшты, любая крытыка — адмоўная ці станоўчая — гэта рэклама.

Беларуская літаратура мае выдатны прыклад п'янага супрацоўніцтва пісьменніка з крытыкамі. Іван Мележ больш за дваццаць гадоў працаваў над раманам "Мінскі напрамак". На пісьменніка і яго творчую працу аказалі ўплыў заўвагі крытыкаў.

Як толькі першая кніга "Мінскага напрамку" (са скарачэннямі) была апублікавана ў "Полымі" (1950 г.), у друку з'явіўся рэзкі артыкул І.Кудраўцава. Крытык абвінаваціў І.Мележа ў скажэнні жыццёвай праўды, няўдалым і хібным адлюстраванні партызанскай барацьбы, сурова раскрытыкаваў мову твора і многае іншае. Як сцвярджае ўжо згаданы мной М.Мушыньскі, "да канца дзён сваіх успрымаў пісьменнік водгук І.Кудраўцава на першую частку рамана "Мінскі напрамак" як асабістую крыўду. Тым не менш, шэраг істотных заўваг рэцэнзента (...) быў улічаны раманістам."

Акрамя таго, ён з вялікай адказнасцю паставіўся да заўваг вядомага расійскага пісьменніка А. Фадзеева і іншых крытыкаў (І.Навуменкі, Е.Войніч, Ф.Куляшова, А.Адамовіча) накінт недасканаласці мовы твора і выправіў многія хібы.

Вывады напрошваюцца самі сабой... А для творцаў, якія занадта балюча ўспрымаюць крытыку ёсць добрая парада амерыканскага пісьменніка Э.Хабарда: "Хочаш пазбегнуць крытыкі — нічога не рабі, нічога не гавары і будзь нікім".

Ну а права крытыкаваць даў Той жа, хто даў права ствараць...

Не людзі думваюць міфамі, а міфы самі думваюцца паміж сабою.

ГЕНПЛАН РЭКАНСТРУКЦЫІ КОСМАСУ

Нават калі б Клод Леві-Строс, бацька "структурнай антрапалогіі", не сфармуляваў прыведзенага вышэй "афарызма" — роўнаактуальнага для Архаікі і Сучаснасці, — сённяшнія палоннікі МІФА, незалежна ад ступені ўсведамлення ўласнае "закратаванасці", непазбежна здагадаліся б пра чарговую сваю "несвабоду".

Аднак менавіта міфалогія (своеасаблівы рэзервуар "кадыфікаваных", адмыслова счэпленых "ідэй"-уяўленняў), па сутнасці, ёсць сама дасканалая ідэалогія, якая (што істотна!) не мае патрэбы ў вынаходніцтве (агульнанародным, ахвярным — і ў сцільна тэрміны), а чакае "толькі" рэканструявання. Маецца на ўвазе не аднаўленне "міфалогіі, разуметай амаль выключна як аповеды пра прыгоды і ўчынкі багоў і герояў", але "ўзнаўленне ўсяе сістэмы традыцыйнага (касмалагічнага ў сваёй аснове) светапогляду" — менавіта такую мэту ставілі перад сабою аўтары энцыклапедычнага слоўніка "Беларуская міфалогія" (Мн., "Беларусь", 2004; складальнік Ірына Клімковіч), што пабачыў свет зусім нядаўна, але ўжо ў хуткім часе можа стацца бібліяграфічнаю рэдкасцю.

Нават паводле першага ўражання гэтая кніга — ўзор рэдкага

(асабліва па сённяшнім часе) калектывнага "фундаменталізму": акрамя дзвюццаці двух чалавек (пералічаных у прадмове да выдання), што бралі непасрэдна ўдзел у фарміраванні энцыклапедычнага слоўніка, сюды ўлучаны "больш чым двухсотгадовая збіральніцкая актыўнасць" не аднаго пакалення фалькларыстаў, этнографіў, філолагаў і г.д. Да таго ж, ці не ўсе патэнцыйныя "хібы" слоўніка занатаваныя (заўважым, стратэгічна-дасканала) навуковым рэдактарам Сяргеем Санько ў "Прадмове" — прынамсі, верагоднаму апаненту мусіць быць зразумела, што пра ўсе ягоныя прапановы-заўвагі-дапаўненні калектыву аўтараў у жо здагадваецца...

Бясспрэчная каштоўнасць "Беларускай міфалогіі" забяспечваецца, на маю думку, "нязмужанаю" яе поліфункцыянальнасцю: навуковая "педантычнасць", метадалагічная выверанасць тут не ўступае ў канфлікт з шырокаю асветніцкаю значнасцю праекта. Магчыма, справа якраз у поліфаніі даследчыцкіх падыходаў — і мудрасці складальнікаў: лучнасць вопыту "акадэмічнай" айчынай фалькларыстыкі ды этнаграфіі з досведам семіялогіі, герменеўтыкі, этналогіі і г.д. у дадзеным выпадку не пакідае звыклага сёння ўражання похалкавага квазіэнцыклапедычнага "капа-

жа", але працуе на стварэнне эфекту аб'ёмнасці, здавалася б, і дагэтуль пільна "агледжаных" фрагментаў рэчаіснасці:

"ПОЛЕ, луг, ніва, элементы ландшафтавага кода традыцыйнай беларускай мадэлі свету, месцы безумоўна асвоеныя, іх значныя станочныя патэнцыялы абумоўлены актыўнай прысутнасцю чалавека, яго працай і гаспадарчай дзейнасцю. Гэтыя элементы ландшафту дэманструюць і шчыльную знітанасць прасторы і часу, калі тэмпаральныя паніжы выражаюцца праз адзіны прасторы. <...> "На вяку як на доўгай ніве: зеля якога хочаш"... (Т. Валодзіна).

Жанр "энцыклапедычнага слоўніка" — найбольш утульная [а з часоў Асветы — у нечым нават "транспаральная" (эпітэт пазычаны мною з памянёнае "Прадмовы")] форма наталення дзівоснай чалавечай дапытлівасці, а менавіта той, для якога паўната ведання найчасцей увабляецца ў формуле "ўсё пра сланоў". Вонкава нібыта цалкам адпавядаючы згаданым жанравым канонам, "Беларуская міфалогія" чытаецца іначай, быццам наасуперак ім: бадай, толькі "суседства" загалюных словаў у "алфавітным прадметна-імянным паказніку" можа падацца бесстаронна-выпадковым (ад КІКІМАРАЎ — да КІЛБАСЫ, гл. КАЎБАСА; ад ТУРКАЎ — да УЎЯДЗЕННЯ; У ХРАМ БОЖАЙ МАЦІ, Уводзінаў; ад УСЯСЛАВА БРАЧЫСЛАВАВІЧА,

Усяслава Чарадзея — да ФАЛІЧНАГА КУЛЬТУ). Паасобныя артыкулы наліваюцца на агульны ідэйна-мэтавы стрыжань — маецца

на ўвазе сістэматызацыя ды "першасная інтэрпрэтацыя ў відальі таго цэлага, якім з'яўляецца традыцыйны беларусы Космас"; рэпрэзентаваныя рэчы, расліны, лікі, колеры, з'явы, дзеі і г.д. "легалізуюцца", аўтаматычна набываюць важкасць з прычыны самой далучанасці да... "таго цэлага":

"ФРАНЦУЗЫ, у беларускім фальклоры маюцца на ўвазе войскі Напалеона Банапарта ў 1812 годзе. Шырока вядомыя назвы археалагічных помнікаў — Французская гара, Французскія магілы, Французскі склад, Французы, Магіла французскага генерала. Пра многія гарадзішчы з назвамі накіштат "Французская гара" ў паданнях гаворыцца, што ў 1812 годзе на гэтым месцы былі пабіты Ф. у час абеду або вячэры, ці што гару нанасілі Ф. шапкамі (ботамі)... (Л. Дучыц).

[Дарэчы, звернем увагу на тое, што боты — у адрозненні ад шапкі ці, напрыклад, штаноў — увагаю (асобным артыкулам) у кнізе абдзеленыя, а тое яшчэ б адным "полавызначальным элементам" (сп. Валодзіна — пра "ШТАНЫ, нагавіцы, порткі") удакладніўся "прота-тэкст" беларускага міфа.]

Другая "характарыстыка" ўзнікае на скрыжаванні "індывідуальных" аўтарскіх стыляў: не імкну-

чыся "забаўляць" аўдыторыю, гаворачы пра сур'ёзныя рэчы без саладжава-папулярызатарскіх інтанацый, навукоўцы дэманструюць і талент апавядальнікаў, годна, як на мой густ, канкуруючы з "белетрыстамі", (тэксты У. Лубача, Л. Салавей, І. Крука, І. Вугліка, Ю. Драздова, ужо называных вышэй аўтараў, ды і не называных).

Трэцяя "каштоўнасць", бадай, відавочная — дастаткова спачатку пазнаёмліва са складам рэдакцыйнай калегіі кнігі, па меры чытання звяртаць увагу на подпісы пад слоўнікавымі артыкуламі — і не напружвацца дарэмна ў пошуках прыметаў высвятлення "навуковых" адносінаў (і тое правільна: навошта ўскладняць сучасніку шлях да Космасу?!).

"Беларуская міфалогія" валодае, бадай, усім неабходным дзеля таго, каб стацца невычарпальным (паводле патэнцыялу) падручнікам па ідэалогіі Беларускага Сусвету, "дзяржавы", якая... толькі рэканструюецца.

Зрэшты, што будаўніцтва хаты, што свету тварэнне — справы ўсё не хуткія.

Ірына ШАЎЛЯКОВА

P.S. 15 красавіка, а 16-ай гадзіне у Нацыянальнай бібліятэцы адбудзецца прэзентацыя гэтай кнігі.

Іван ЛАГВІНОВІЧ

КНИГА

Васілю Сёмуху

На лепшы лёс надзею маю,
набліжаны да выбраных:
цяпер і я ў руках трымаю
на роднай мове Біблію.

Не прападзе ў рацэ Нябыту
паводкаваю крыгаю —
цярплівы,
злева й справа біты —
народ мой з гэтай Кнігаю.

РУЧНІК

Пры святле
начное бліскавіцы

дзверы ў свет дзяцінства
адчыніў,
дзе вісеў на покуці
ў святліцы
вышываны крыжыкам
ручнік.

Сярод кветак
радасна чырвоных —
чорных, як смутак мой, лісты.
А над імі —

словаў перазвоны —
мудрых па-евангельску
святых:

“Я ў жыцці нічым
не выдаюся —
на зямлі араты, сейбіт,
жнец, —
ды калі я Госпаду малюся,
бачыць Ён і слухае мяне”.

Верш на белых крылах
ручніковых:
прачытай — і Богу не грашы.
Той ручнік — кужэльны,
адмыслывы —
не для рук.
Для сэрца і душы.

Загоіцца рана
зары вечаровай
кывава-барвовай
на захадзе сонца,
дзе бор мой сасновы
нахмурае бровы.
З рахманым кічкам
я выйду за дзверы
сірочай кватэры
шукаць адгалоскаў

знябытае веры,
забытае эры.
І Сейбіт нябёсавы
шчодраю жменай
распыле праменне
абалал сцяжынкі —
на дабраславенне
святога памкнення.

Не хадзіў я ў паход
і не браў у палон
персіянак і іншых
турчанак —
вінаградных садоў,
кукурузных палёў
уладальніц і іх парабчанака.

Затаіўшы дыханне
чытаў рубай
пра смуглянак
салодкагалосых,
але сэрцам гарнуўся
адно да сваіх —
светлавокіх і русавалосых.

Не таму, што я тут
нарадзіўся і рос,
дзе валожкава неба сінее,
а таму, што на фоне
тутэйшых бяроз
прыгажосць іншаземак
цьмянее.

ВАСІЛІНА

Умаўляла мяне ў горкі час,
калі ехаць збіраўся дадому:

— Вершаў тых,
што ты мне прысвячаў,
не чытай,
не паказвай нікому.

Толькі я іх змагу зразумець,
ацаніць іх высокую вартасць
тут, дзе будуць смэрэкі
шумець
і гарэць незгасальныя
ватра”.

Я аддаў ёй усё да радка,
што ў гарах на паперу
лілося,
але ў памяці чарнавіках
назаўсёды імя засталася.

*смэрэка (гуцульскае) — яліна
**ватра (гуц.) — агонь, вогнішча

ЧОРТАВА
КОЛА

Долу крыжы і галовы
ляцелі —
цэрквы знябожалі
і апусцелі —
павырывалі ў званой языкі,
пастыраў сплавелі
на Салаўкі.

Агітавала дзяцей
камсамолка,
ходзячы ў хусце чырвонай
па шкёлках:

— Супраціўленцаў бацькоў
— да сцяны!
Мы цяпер —
Сталіна дочки й сыны.

Ай, закруцілася
страшнае кола!..
Трушчыла, нішчыла дужых
і кволых,
не падзяляла на добрых
і злых,
не шкадавала старых
і малых.

Хто вінаваты? —
Нац’яналісты.

І шчыравалі
ў тры змены чэкісты,
ажыццяўляючы планы
Крамля:

— Выслаць!
Зняволіць!
Знішчыць пасля.
Але сваіх адраділа зямля...

РОСТАНЬ

Мы падзялілі наша неба,
нам цесна на адной зямлі..
Вазьмі свой скарб
і лусту хлеба,
што разам з’есці не змаглі.

Ідзі!..
Мне трэба слёзы ўцерці,
бо я спазнаў ужо з табой
каханне, большае за сэрца,
і, большы за каханне,
боль...

Алёна ЛЯШКЕВІЧ

Скончыла Веляміцкую сярэднюю школу
Сталінскага раёна. Зараз вучыцца на першым
курсе журфака БДУ. У першую чаргу цаню ў
акружаючых нас людзях добразычлівасць і
не магу “глядзець у вочы” штодзённай не-
справядлівасці... Прывабліваюць творы Р. Ба-
радуліна, Л. Дранько-Майсюка. А ўвогуле —
не магу застацца раўнадушнай да творчасці
М. Багдановіча і В. Быкава.

Вельмі люблю сваё Палессе... Яго мас-
тацкія краявіды, яго народ, яго, хай і груба-
ватую, але родную сэрцу дыялектную мову...
Пісаць вершы пачала даўно. Хаця, першыя з
іх цалкам назваць “вершамі” — не магу.
Пішу выключна на беларускай мове, бо што,
як не яна, узнімае наш дух...

ДВА
ТРЫЯЛЕТЫ

Мне ноччу
неба сон паслала,
ў якім я бачыла цябе.
Была шчасліваю я ў сне:
Мне ноччу неба сон
паслала...

Ды шчасце
кінула мяне,
Як толькі раніца
насталася.

Мне ноччу неба
сон паслала,
ў якім я бачыла цябе...

Бягуць па небе
белыя аблокі,
Не кінуўшы і следу за сабой.
А я занепакоена душой —
Бягуць па небе
белыя аблокі...

І думаю я
ў час ціхмяны той:
У край які,
нязведана-далёкі,
Бягуць па небе
белыя аблокі,
Не кінуўшы
і следу за сабой!

Янка ЛАЙКОЎ

Балада вяртання

Грымоты збіраліся
над сенажаццю,
чакала залевы зямля.
На пыльны гасцінец
выходзіла Маці,
глядзела з-пад далані. Здаля

Плылі набрынялыя
важкія хмары.
Ў іх маніліся
ёй абрысы званіц.
А купалы —
нязгасныя свечкі храмаў —
вянчалі крыжы бліскавіц.

Жагналася, кленчыла
Маці набожна,
са слёзаў палын прарастаў.
І Нехта, крануўшы чало ёй,
“Навошта

ты плачаш, жанчына?” —
спытаў.

Спыніліся слёзы.
І ў гэта імгненне
праясніўся далягляд.
І Маці спытала:
“Ты, Сыне, не сненне,
ты праўда
вярнуўся назад?”.

Пачула: “Я першы вярнуўся
з выгнання,
за мною — натоўпы сыноў.
За вечарам —
ноч, а пасля будзе ранне”.
Ён знік.
Маці ўкланчыла зноў.

Эцюд вечнасці

Застыгла ў нябёсах
самотная белая птаха.
Спыніўся на вечнасць
яе апантаны палёт.
Глядзяць яе вочы на дрэвы,
на вулкі, на дахі,
на веліч сабораў, на роўнядзь
жытнёвых палёў.

Застылі шырокія,
поўныя распачы крылы,
астылі памкненні натхнёнай
птушынай душы.
Вятры з яе помнік надзеям
і марам стварылі
ў бязмежжы напятым,
працятым маўчаннем
вышынь.

Штовосень у вырай далёкі
спяшаюць чароды.

У кожнай з іх птаха
відушчая скрозь пазнае
каханых, сяброў і суседзяў,
і родных —
усе пралятаюць хоць раз
за жыццё праз яе.

За сем тысяч год
не апала, не спрахла —
у нерухомым палёце пільнуе свой лёс
маўклівая, стылая
і непрытомная птаха,
бялёсая пляма
на вечным блакіце нябёс.

Галава Арфея

Я помню твае валасы,
Эўрыдыка,
і тваё палымянае лона,
я помню кожны твой крык і
дыханне тваё стамлёнае,
птаха рахманая й дзікая,
німфа мая няўлоўная...
Не помню...
Ты ёсць, альбо знікла
за распачным Ахеронам?

Блукацьму ў адчаі начаі,
шукацьму сляпымі
ад слёзаў вачаі
твой цень, што рассыпаўся
ў прах.

Прыйду, аслабелы,
ў пустэльнію,
гурму звар’яцелую стрэну,
скон стрэну ў шалёных вірах.

І пакоціцца мая галава
праз пяскі
да ўзбярэжжа ракі,

па звярыных тропях
да ўзбярэжжа ракі.

Палпыве мая галава па рацэ.
Здасца мне, што я —
немаўлятка ў калысцы,
немаўлятка з розумам старога.

Палпывуць мае песні
ўніз па рацэ,
і там, дзе заясніцца вечны
світанак,
я сустрэну цябе, Эўрыдыка.

1.

Хто растлумачыць, навошта гэтыя прыстаўкі да абзначэння жанру? Не проста аповесць, а "ціхая аповесць", не раман, а "раманчык", "спроба рамана", не апавяданне, а "апавяданне-быль", "апавяданне з жыцця", "эксперыментальнае апавяданне"? Што за перастрахоўка? Каб менш было патрабаванняў да зместу?

Тое самае з пісьменніцай "цэхай" прыналежнасцю. Не проста паэт, а "паэт-песеннік", не празаік, а "пісьменнік-баталіст", "дзіцячы пісьменнік"...

Так і ўяўляюцца працягнутыя для знаёмства рукі:

- Вельмі прыемна — паэт-эстэт...
- Празаік-эпік...
- Белетрыст-бытавік...
- Паэт з народа...
- Паэт-франтавік...
- Эсэіст-філосаф...

І, як апафеоз, атрыманая мной навагодня віншавальная паштоўка з Рэчыцы, падпісаная так: "Анатоль Караленка, казачнік-нафтавік, вольная барацьба ў цяжкай вагавай катэгорыі, рэчыцкі Андэрсен".

2.

"Пераемнасць традыцый", "славутыя дынастыі", "дзеці ідуць па слядах бацькоў"...

Усё было б зразумела, сімпатычна і ўхвальна, калі б справа тычылася вузкапрафесійнага вопыту, які можна перадаць і якім можна авалодаць: напрыклад, пляценне кошыкаў ці лапцей, свінабойства, выплаўка чыгуну і сталі, кладка печы, шафёрскія навыкі і г. д.

Але як перадаць у спадчыну такую індывідуальную, непаўторную рэч, як талент? Ці ўвогуле магчыма гэта? Нездарма ж існуе прымаўка: "На дзеціх геніяў прырода адпачывае"...

Што б ні казалі, а ёсць у гэтай "пераемнасці" нешта фальшывенскае, сапалджавае, нават саромнае. Калі вядучы Клуба вясёлых і знаходлівых на вачах мільёнаў людзей памаленьку "перадае" свой дар канферансье сыну... Калі памірае прэзідэнт Азербайджана і нікім больш, як зноў-такі сынам, не знаходзіцца яго замяніць... У газеце "Советская Белоруссия" чытаю: "Выпрабуюцца новыя ўзоры аўтаматаў Калашнікава прыязджаў нават сын вядомага на ўвесь свет канструктара — таксама буйны спецыяліст, аўтар новых распрацовак"...

Ад гэтага апошняга проста дыхнула Гогалем. Памятаеце, у "Рэвізоры", калі Бобчынін расказвае пра карчмару Уласа, у якога "жонка тры тыдні таму нарадзіла, і такі бойкі хлопчык, таксама будзе, як і бацька, трымаць карчму"?

3.

Модны Барыс Акунін у інтэрв'ю выказаў думку аб тым, што сапраўдны пісьменнік павінен быць "меншы" за свае творы. "Бо інакш, — заўважае Б.Акунін, — калі ён, як асоба, цікавейшы за сваю творчасць, дык ніякі ён, к чорту, не пісьменнік, а які-небудзь гуру, ці філосаф, ці шоўмен, ці проста мілы чалавек. Сэнс занятку любой прафесіяй у тым, каб вынік тваёй працы ўвасабляў лепшае, на што ты здатны".

І далей: "Не варта знаёміцца з акцёрам, пісьменнікам, мастаком, якіх вы вельмі любіце. Вам не пазбегнуць расчаравання — яны абавязкова акажуцца больш творчымі і менш цікавымі за сваю творчасць".

Падпісваюся пад гэтым, прымаю гэта да ведама і пераадрасоўваю братам па пры — аматарам публічных выступленняў. Калі вы гадзінамі здольныя барабаніць перад беднымі, асалавелымі чытачамі, дык што застаецца ў творах?

4.

Не варта было б і мне дужа блізка "знаёміцца" з адным з самых любімых сваіх пісьменнікаў, Міхаілам

Афанасьевічам Булгакавым. Аднак тут вельмі паказальны факт: як у адным цэлым могуць ужывацца геній-гуманіст і (не пабаюся гэтага слова)... амаль злачынец.

Некалі даўно, у студэнцкія гады, адна мая знаёмая казалі: "Як я табе зайздросчу — ты яшчэ не чытаў "Майстра і Маргарыту"! Які інтэлектуальны пір у цябе наперадзе!"

І пачынала "грузіць" мяне эпізодзікамі кшталту ката Бегемота з чаркай гарэлкі ў адной лапе і з мары-

АНДРЭЙ ФЕДАРАЧКА

СЕЧКА-2

наваным грыбам на відэльцы ў другой, тым жа катом, які п'е каву і "нікога не чапае", прыгодзілі зноў-такі ката ў кампаніі з Кароўевым-Фаготам у валютным універмагу, — словам, каб зацікавіць, пераказвала мне з лёгкасцю павярхоўнага, пасрэднага чытача розныя знешне-займальныя штучкі, якія, відаць, на яе думку і складалі сутнасць рамана.

Аднак нечакана з харошанькіх яе вуснаў сарвалася і такая заўвага.

— Вось толькі не магу зразумець, — сказала яна, — чаму Маргарыта на сатанінскім бале просіць за нейкую Фрыду? Каб той перасталі прыносіць хусцінку, якой яна задушыла некалі сваё дзіця?

І праўда. У Маргарыты што, больш не было клопату, чым нейкая Фрыда? Хіба ёй не было за каго прасіць? Хоць бы за таго ж Майстра. Яна ж і звязалася з нячыстай сілаю толькі таму, каб даведацца пра лёс дарагога, любімага чалавека.

Колькі разоў раман ні перачытвай, кавалак з Фрыдаю выпадае, нейкі ён чужародны, можа, нават неабавязковы... Калі не ўлічваць адной дэталі з біяграфіі пісьменніка. Дэталі не столькі далікатнай, колькі да страшнага неверагоднай.

Над асобнымі рускімі, і не толькі рускімі, пісьменнікамі вісіць проста рок у сямейным плане. У Івана Буніна памёр адзіны маленькі сын. У Вольгі Кніпер, жонкі Чэхава, здарыўся ў вагоне выкідыш, калі яна цягніком вярталася ад мужа з Ялты ў Маскву. Прынята лічыць, што не было дзяцей ад трох жонак і ў Міхаіла Булгакава. Але гэта не так, лепш сказаць, не зусім так: першая яго жонка была цяжарная. І малады доктар Булгакаў — ужо не ведаю, чым ён у тыя хвіліны кіраваўся, — зрабіў ёй... аборт, г.зн. сваімі ж уласнымі рукамі забіў роднае, першае і, як аказалася, апошняе дзіця.

З такой папраўкай эпізод з Фрыдаю робіцца, канечне, цалкам зразумелым і апраўданым, "хаця ад таго і не менш трагічным", — скажам у заключэнне, падстройваючыся пад інтанацыю вялікага Майстра і глыбока няшчаснага чалавека.

5.

Хацелася, каб гэтыя мініяцюры былі россыпам маленькіх літаратурных

аб'ектыўных знаходак, цікавых і дарагіх мне, аўтару, і некаторым маім аднадумцам.

Цяпер бачу, што "якання" мнагавата. Мнагавата "якання", вось у чым справа. І атрымоўваюцца, як справядліва заўважылі ў "ЛіМе" ў згадцы на першую порцыю "Сечкі", нейкія ледзь не ўспаміны.

А мо яно і трэба так? Працэдзтваць кожны эпізод праз сіта памяці? Выпрабуюцца яго на сабе, як колісь дактары выпрабуюць новыя лекі?..

Карацей: аднойчы ў 1993 годзе звачу я ў выдавецтва "Мастацкая літаратура" рэдактару аддзела прозы, цяпер ужо нябожчыку, Уладзіславу Рубанаву. Рыхтавалася да выдання мая другая (і па сцягоння апошняя "дарослая") кніга "Смута".

— Так і так, Уладзіслаў Якаўлевіч, — вінаваты перад вамі: дапусціў прыкры ляпсус. У апавяданні "Бляха" герой выходзіць з дому ў ватойцы, а ў фінале сабакі рвуць на ім "лёгкае балонь куртку"... Трэба паўсюль правіць на куртку. Навошта я ўвогуле тую ватойку ўпіхнуў, адкуль яна ўзялася, калі куртка сама просіцца: Бляха ж яе перад гэтым прынёс, як трафей, са сваіх паходаў у "зону"!

— Па-першае, — сказаў Рубанав,

— нічога яшчэ не позна, усё правіцца ў гранках. Па-другое...

— Я, галоўнае, не разумею, — не хацеў я слухаць, — гэтая ж "Бляха" прайшла і Амерыку, і Маскву, і наш "ЛіМ", і наш "Нёман"... Чаму ні перакладчыкі, ні рэдактары, ні карэктары, ні чытачы — ніхто нічога не заўважыў?

— ...Па-другое, — спакойна працягваў Рубанав, — з чаго вы ўзялі, што ніхто не заўважыў? Можна, і заўважылі, ды падумалі — так трэба? І па-трэцяе, калі б і было позна, і мы не паспелі б правіць — нічога страшнага не здарылася б. У такіх выпадках аўтару апраўдацца лягчэй лёгкага.

— ?!

— Напрыклад, ваш Бляха мог за дзень не раз, а некалькі разоў пераапраўнацца.

— Але ж у мяне не паказана гэтага!

— Пісьменніку і неабавязкова паказваць кожны мікраскапічны рух герояў. Хай чытач сам сёе-тое дадумвае.

— Бог з вамі, Уладзіслаў Якаўлевіч. Так можна апраўдаць любую неахайнасць, непісьменнасць... Бяздарнасць, урэшце!

— Абсалютна. Калі аўтар упрэцца, ён адваівае кожную сваю хібу. На крайні выпадак у яго ў запасе ёсць адно чароўнае слоўка — экзистэнцыялізм. Ён скажа: абсурднасць нашага жыцця я перадаю праз абсурдныя літаратурныя прыёмы.

— А калі б той Бляха... ну, не ведаю, выйшаў з дому мужчынам, а вярнуўся — жанчынаю?

— "За дзень адбылася трансфармацыя героя ў плане яго сексуальнай арыентацыі", — скажа аўтар.

— Вы жартуеце? А калі ў аўтара сонца... ну, не ведаю, устае на захадзе, і яно — не круглае, а квадратнае?!

— Такімі сродкамі перадаецца ўнутраная эвалюцыя героя. Такім ён гэтае сонца бачыць.

Мы памаўчалі, падыхалі кожны ў сваю трубку. Потым я сказаў паныла:

— А мне здавалася, на першым месцы ў пісьменніка заўсёды павінна быць элементарная павага да чытача. Каб чытач верыў яму, як самому сабе. Бо, падмануўшыся раз, ён кнігу такога аўтара больш і ў рукі не возьме...

— Андрэй, вядома! Канечне ж, агрэсіўная дурасць, нахабная бяздарнасць заўсёды будуць маскіравацца пад наватарства! Я проста пацвельваю

вас. Для вашай жа карысці, бо падазраю, што вы яшчэ не раз у жыцці падзецеся на падобную вуду...

6.

Вельмі хутка прадказанне яго спраўдзілася.

Я быў дзяжурны па нумары "Полымя" і чытаў аповесць... не важна, якога пісьменніка — на яго месца можна падставіць любога з нас; скажу толькі, што там чарговыя героі прадзіраліся праз чарговыя хмызнякі. З ежы на дваіх быў у іх адзін акрайчык хлеба. Што такое акрайчык у нашым разуменні? — нават не далонь, палова далоні... Героям трэба было расцягнуць яго на некалькі дзён.

Спачатку ён падзяліўся напал, і адна палова была з'едзена, а другая пакінута, затым яшчэ напал, і яшчэ... Нарэшце, самы апошні кавалак атрымаўся "памерам з пачак папірос "Казбек".

Ці таму, што я сам курэц, ці таму, што заспеў яшчэ ў сваім часе той "Казбек" (пачак, скажу вам, не маленькі, папіросы буйныя і нават не 20 іх там, як звычайна, а 25), але штосьці прымусіла мяне спыніцца ў гэтым месцы і зрабіць нескладаны арыфметычны падлік.

У мяне акругліліся вочы — першапачатковы "акрайчык", які, да слова, адзін з герояў насіў у кішэні, выйшаў памерам... з паверхню пісьмовага стала!

Далей — болей. З-за гэтай нібыта драбязы пачынала рассыпацца аповесць, рушыліся ўсе яе далейшыя сюжэтныя хады, бо, маючы пры сабе такі запас хлеба, героям зусім неабавязкова было выходзіць да людзей, у вёску: не патрэба гнала іх туды, а аўтар веў сілком...

Чым усё скончылася? Няцяжка здагацца — роўна нічым.

"Каму трэба твая звышпільнасць?" — сказалі мне.

"Хочаш быць самым разумным?"

"Нашто ты ўвогуле лезеш у чужы адзел?" — і гэта было праўдай, тады я не меў дачынення да аддзела прозы.

"Рана табе яшчэ іншых вучыць".

І вось яно — прагучала! — чароўнае слова-панацея:

"Ды ці ведаеш ты, што такое экзистэнцыялізм?!"

Ведаю, трэба было сказаць. Калі гэта — дзядзька, які выходзіць з дому ў ватойцы, а вяртаецца ў балоневай куртцы, з паўпудовым "акрайцам" хлеба ў кішэні — тады ведаю.

2004г., Мінск

Ужо двойчы прэс-служба Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Беларусі запрашала сталічных журналістаў на размову пра падрыхтоўку дуэта "Аляксандра і Канстанцін" да Міжнароднага конкурсу "Еўрабачанне-2004". Удзельнікамі гэтых сустрэч на вул.Макаёнка, 9, былі самыя дасведчаныя асобы, непасрэдна прычыненыя да новага шоу-праекта, немалаважнага для стварэння пэўнага іміджу нашай краіны ў свеце. Гэта генеральны прадзюсер Першага нацыянальнага тэлеканала У.Максімкаў, яго намеснік А.Капёнкін, выканаўчы прадзюсеры гэтага ж канала С.Кухто, Г.Шульман, намеснік дырэктара дырэкцыі FM-вяшчання Ю.Цароў, галоўны спецыяліст Дырэкцыі міжнародных сувязяў Белтэлерадыёкампаніі А.Калеснікаў, намеснік начальніка юрыдычнага ўпраўлення БТРК Д.Шайцова...

Падсумаваныя факты і ўражанні ад нядаўніх прэс-канферэнцый склаліся ў стракатыя занатоўкі, якія прапануе вашай увазе карэспандэнт "ЛіМа".

нервавацца. Нервавацца, па сутнасці, з-за пустога, калі хапае ім і сапраўдных стрэсавых сітуацый. Нездарма ж з артыстамі працуе спрактыкаваны псіхолаг.

Падумалася, дарэчы, і пра такія вострыя "дробязі". Друк не абмінуў падрабязнасці

"Еўрабачанне", вымушала правесці працэдуру адборачнага тура юрыдычна карэктна. Таму літаральна кожнае дзеянне, кожны крок падмацоўваліся адпаведным юрыдычным дакументам. Галоўным аргументам на карысць БТРК ва ўсіх спрэчках стала пазіцыя Еўрапейскага вярхоўнага саюза, прадстаўнікі якога не знайшлі ніякіх парушэнняў у падрыхтоўцы Белтэлерадыё да конкурсу, выказалі сваё задавальненне працай калег у Мінску.

Не так даўно ў адпаведнасці з дзвіжамі заявамі, атрыманымі ад Н.Падольскай, былі скасаваны яе дагаворы з БТРК. Вызначыць новага дублёра для нашых канкурсантаў сярод астатніх 13-ці беларускіх спарборнікаў не выпадае, бо пачынаючы з 22 сакавіка, калі на ўстаноўчай канферэнцыі ў Стамбуле былі прыняты ўсе дакументы ад краін-удзельніц, нельга рабіць ніякіх прынцыповых

дэлегацыю сваёй краіны, удзельнічаць у яе прэзентацыі... Ні ў кога не выклікае сумніву, што загады журналіст будзе забяспечаны фінансава на ўсе сто. Дакладней, на ўсю тысячу — мабыць, не меншая колькасць у.а. спатрэбіцца, каб забяспечыць сабе камфортную працу ў турэцкай сталіцы: даехаць да Масквы; апаляць пералёт Масква—Стамбул і назад (каля 300 долараў); намяць пакой у гатэлі (самы танны, паводле інтэрнэцкай інфармацыі, 50-80 долараў суткі, калі не пашанцуе знайсці нейкі "турыстычны" варыянт). Зрэшты, хтосьці, напэўна, можа дазволіць сабе такую камандзіроўку — за кошт рэдакцыі, ці спонсара, ці нават за ўласны... Хаця днём, на прэс-канферэнцыі з нагоды першага мінскага аўкцыёна сучаснага мастацтва, калег з не самага ўжо бядачнага выдання выказала сваё абурэнне арганізатарам аўкцыёна: маўляў, не палічылі патрэбным запрасіць журналістаў на сам аўкцыён, вымусіўшы іх плаціць за ўваход 25 тыс. родных рублёў, якіх мала хто пагадзіўся адшчадаваць...

Ніякавага прызнавання, сябра-чытач, але прадстаўніка "ЛіМа" не было на аўкцыёне, ды і эксклюзіўных лімаўскіх рэпартажаў са Стамбула гэтым разам не будзе.

Наша дэлегацыя выпраўляецца ў Стамбул 3 мая. У яе складзе тэлежурналісты (у тым ліку Аляксей Круглякоў, які будзе здымаць відэрэпартажы, выходзіць у "жывы" эфір, каменціраваць трансляцыі конкурснага паўфінала і фінала), харэограф, грымёр-касцюмер, артысты, якія выйдуча на сцэну разам з Аляксандрай і Канстанцінам. Так-так, на сцэне будзе не дуэт, а... секстэт! У якасці бэк-вакалістаў выступяць і артысты Дзяржаўнага ансамбля "Песняры" Пётр Ялфімаў ды Вячаслаў Шарапаў, і тэлевізійны гукарэжысёр Эдуард Альтшулер, і... І яшчэ адзін музыкант возьме ў рукі акарыну.

У Стамбуле чакаюць таксама кваліфікаваную еўрапейскую каманду будаўнікоў, якія дапамогуць за кароткі тэрмін ператварыць вялізны спартыўны комплекс (дзе яшчэ пры канцы сакавіка наша дэлегацыя назірала трэніроўку баскетбалістаў) у аснашчаную паводле найсучасных стандартаў сцэнічную пляцоўку з глядзельнай залай на 7500 месцаў. Білеты коштам да 100 еўра імкліва раскупляюцца фанатамі шоу і турыстамі з усіх кантынентаў. Забяспечыць парадак у т.зв. складаным горадзе рыхтуецца турэцкая паліцыя, вылучаючы адмысловую ахову і для нашай дэлегацыі.

Сталіца Турцыі ўпрыгожваецца ў чаканні гасцей. Заўсёдынікі "Еўрабачання" пачынаць сёлета новы афіцыйны лагатып конкурсу, у назву якога ўлісана выява сэрца: з ім звязана самая добрая, светлая сімволіка... Расказвалі, прада, як у Стамбуле падчас абмеркавання канцэпцыі конкурсу прагучала трывога: маўляў, з конкурсу песні "Еўрабачанне" неўпрыкмет ператварэцца ў спарборніцтва гукзапісальных фірм. І навошта нам пра тое ведаць?

ГАЙДА Ў ШОУ-БІЗНЕС!

Толькі-толькі наважылася распавесці, якія грандыёзныя планы мае наша Нацыянальная дзяржаўная тэлерадыёкампанія на конт падрыхтоўкі ды раскруткі айчынных зорак эстрады, здатных засвяціцца і на небасхіле міжнароднага шоу-бізнесу, ды раптам... Раптам — такое звыклае, банальнае: ліміт газетнай плошчы на сёння вычарпаны. Што ж, значыць пра перспектывы развіцця айчыннага шоу-бізнесу, якія акрэсліліся перад журналістамі за сталом нядаўняга перамоў у галоўным тэлевізійным доме краіны, — наступным разам?

С.БЕРАСЦЕНЬ

Фота М.ЗАМУЛЕВІЧА

СТАМБУЛ БЛІЖЭЙ, БЛІЖЭЙ...

Рыхтуемца да "Еўрабачання"

БЕЗ ДУБЛЁРАЎ

Ці маюць патрэбу ў рэкамендацыях Аляксандра Кірсава ды Канстанцін Драпеца? Пераможцы адборачнага, нацыянальнага тура найбуйнейшага міжнароднага тэлешоу "Еўрабачанне-2004", добра вядомыя беларускай публіцы, заўважаныя і ў інтэрнацыянальным асяроддзі — на гастролях у Германіі, Казахстане, Польшчы, Расіі, Украіне, Эстоніі, на фестывалях "Славянскі базар у Віцебску", "Этнасфера" (Польшча), "Астана-2003"... Сёння яны, не раўняючы, нацыянальнага героі нашай краіны. Беларуская дэлегацыя на чале з А.Капёнкіным вярнулася нядаўна з т.зв. устаноўчай канферэнцыі, што адбылася ў Стамбуле, цэнтры сёлетняга конкурсу, перадала пакет належных дакументаў, фота- і аўдыёвізуальных матэрыялаў. І пераканалася ў дружалюбным, зычлівым, а то й замілаваным (самы рамантычны дуэт Еўропы!) стаўленні замежных спецыялістаў да нашых маладых артыстаў. Сімпацыя да пасланцаў культуры — як надзея на добрае слова пра краіну, якую яны прадстаўляюць...

Дзякуючы Інтэрнету вядома, што за мяжой стыхійна ўтварыліся невялікія суполкі фанатаў дуэта "Аляксандра і Канстанцін" — у Польшчы, напрыклад, і нават у Італіі. Пасля таго, як сінглы і відэакліпы спарборнікаў "Еўрабачання-2004" пачнуць "раскручвацца" на тэлерадыёканалах краін — удзельніц конкурсу, пэўна, узрасце колькасць прыхільнікаў, якія ўрэшце прагаласуюць "за" беларускую песню.

А ў нас англамоўная версія конкурснай песні "Мой Галілей" (яе напісалі самі музыканты на тэкст А.Саламахіна, рэмікс А.Яравога) штодня гучыць па радыё і ў тэлеэфіры, прынамсі, у праекце "Добрай раніцы, Беларусь!". Падрыхтоўцы зорнага дуэта да пазедкі ў Стамбул прысвячаюцца спецыяльныя перадачы. Спарадычныя выбухі ўвагі не заўсёды зычлівага перыядычнага друку да гэтай нешараговай для Беларусі падзеі вымушаюць трымцець сэрцы ўразлівых чытачоў, а герояў публікацыі, якія зусім неабякава ставяцца да прэсы,

дарожна-транспартнага здарэння з аўтамабілем, у якім пацярпелі нашы героі (усё, дзякуй Богу, мінула без ускладненняў для здароўя). Але чамусьці (цікава, чаму?) нідзе ні радком, ні словам не гаворыцца пра тое, што дуэт "Аляксандра і Канстанцін", створаны пяць гадоў таму ў Барысаве, існуе сёння на прафесійнай эстрадзе не сам па сабе: гэта ж артысты Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, заслужанага калектыву, які перажывае за сваіх калег, падтрымлівае, чым можа. (На прадстаўнічых прэс-канферэнцыях, здаецца, адзіным чалавекам, хто публічна ўспомніў пра "карпаратыўную прыналежнасць" Аляксандры ды Канстанціна і парадаваўся за іх, павіншаваўшы з поспехам на адборачным туры конкурсу, была Яна, салістка Дзяржаўнага канцэртнага).

Перад паездкай у Стамбул дуэт рыхтуецца выступіць у Літве, Латвіі ды на Украіне.

А ПАДОЛЬСКАЯ?

Чаму Аляксандра і Канстанцін рыхтуюцца да конкурсу без належнага дублёра? Гэта ўжо не навіна: спявачка Наталля Падольская, чыё годнае, яркае выступленне на адборачным туры ўразіла многіх, у выніку падліку галасоў, "тэлефонных" ды "электронных", апынулася на другім месцы. І мусіла, згодна з адпаведнымі юрыдычнымі дакументамі, таксама рыхтавацца да паездкі ў Стамбул — на выпадак "ці мала што". Але на логіку далейшых падзей — што зусім зразумела як у артыстычным, творчым асяроддзі, так і ў асяроддзі шоу-бізнесу, і ў асяроддзі абыякавасці! — паўплывалі эмоцыі, амбіцыі, крыўды... Чакалі судовых спрэчак з нагоды вынікаў конкурснага галасавання. Усё, здаецца, звялося да папярковых баталій, а яны, хаця і папярковыя, шуму нарабілі. Што ж, і шум — не благага рэклама, частка, як той казаў, "піра". Прадстаўнікі Белтэлерадыёкампаніі пастараліся пераканаць журналістаў у тым, што ўдзел у такім адказным новым міжнародным праекце, якім падаюць конкурс

змен ва ўжо зацверджаных матэрыялах...

ТАМ ЧАКАЮЦЬ

Сёлетні, 49-ты Міжнародны музычны конкурс "Еўрабачанне" пройдзе павоўваму. 12 мая а дзевятай гадзіне вечара паводле сярэднееўрапейскага часу ў "жывым" тэлеэфіры адбудзецца паўфінал, а 15 мая ў такі ж час пройдзе фінал. Удзельнічаюць у конкурсе 36 краін. Прадстаўнікі 22-х з іх, у тым ліку Беларусі, выступяць у паўфінале. Нашым артыстам дастаўся другі парадкавы нумар — кажучы, надзвычай удалы, бо першаму выступачу заўсёды асабліва складана, ну, а пасля ўжо чацвёртага ўдзельніка стамляецца публіка. А калі пасля "жывога" праслухоўвання ідзе паўтор запісу конкурснай праграмы ў адваротным парадку, уладальнікі чаргі пад нумарам два зноў у выйгрышным становішчы, бо іх песня гучыць перадапошняя, канцэнтруючы на сабе ўвагу глядачоў, якія рыхтуюцца выбраць і патэлефанаваць. Толькі дзесьці з 22-х удзельнікаў выйдуча ў фінал, дзе 14 месцаў ужо занятыя. Як так? Усё проста: фіналістамі загады названы самыя вядомыя краіны, прынамсі, Францыя, Германія, Іспанія ды Вялікабрытанія, якія зрабілі найбольшы грашовы ўзнос у бюджэт конкурсу. Дарэчы, яго праектны бюджэт сёлета дасягае адзінаццаці мільянаў швейцарскіх франкаў, а вось колькі будзе Беларусі каштаваць удзел у "Еўрабачанні", з якіх сродкаў складаецца гэты бюджэт, — для журналістаў пакуль загадка...

Затое журналістаў шыфра заклікалі акрэдытавацца на конкурсе: Белтэлерадыёкампанія заікаўлена ў тым, каб у Стамбуле прысутнічала прадстаўнічая каманда прэсы. Для гэтага трэба толькі адправіць у Стамбул спіс — і ўсіх акрэдытуюць: ці ж не сон! Не сон, не сон: акрэдытацыя, аказваецца, не дае права прысутнічаць на канцэртах і на рэпетыцыях (генеральныя рэпетыцыі, "прагоны" шоу перад эфірам пройдуць з удзелам публікі, якой прапануюцца зусім не танныя білеты). Але будзе дадзена мажлівасць рабіць аглядныя матэрыялы, суправаджаць

ЦЕПЛЯНЯ З БЕРАГОЎ БАЙКАЛА

музыка як сродак яднання ўсіх нацый і народаў, — сказала, адкрываючы канцэрт, З.Кучар, дырэктар музея. Дарэчы, гучалі ў той вечар і пажаданы: каб сяброўская сустрэча сталася яшчэ адным крокам да ўсталявання цёплых адносін паміж беларусамі ды буратамі. Прысутныя зрабілі ўмоўнае падарожжа па невядомых сцэжках краіны Бураціі, уявіўшы далёкі куток расійскай зямлі, упрыгожаны «жамчужынай свету» — возерам Байкал.

Музыка вяла рэй, захапіўшы ўсіх сваёй незвычайнасцю і экзатычнасцю. Стваральнікамі ўражанняў, нязвычайных для слыху беларускай публікі, былі навучнікі музыкальнай школы №4 Улан-Удэ А.Жамбалова, В.Залатоева і

Н.Гуслякова. Разам са сваім кіраўніком Т. Ілях дзяўчынікі прывабілі ўвагу слухачоў віртуозным выкананнем твораў, сярод якіх можна было пачуць і ўзоры з класічнай скарбніцы. А найбольшую цікавасць выклікаў музычны інструмент, гучанне якога ў руках дзяўчат набывала незвычайную моц і веліч. Гэта — чанза, бурацінскі нацыянальны інструмент, адметнасць якога — не толькі ў гучанні. Цікавы і працэс яго стварэння. Матэрыял, прыдатны для вырабу чанзы, — скура гадзюкі. Скура гэта набывае патрэбнай якасці толькі праз 10 гадоў вытрымлівання ў спецыяльных умовах. І на сам выраб трэба часу не менш як 2 гады. А навучыцца граць на чанзе — не поле перайсці. Для набывання дасканалыя

майстэрства ігры на такім цудоўным інструменце патрабуецца каля 15 гадоў. Вось і дзівіліся слухачы на тое, з якім спрытам ды імпатэтам гралі дзяўчынікі. Нездарма ж яны — лаўрэаты розных конкурсаў.

Завяршыўся вечар адкрыццём фотавыстаўкі, прысвечанай Бураціі. Здымкамі А.Ціхановіча нібыта была прэзентавана дзіцячая ма-ра іх аўтара — пабываць на Байкале. Сяброўская сустрэча паказала, наколькі блізка культуры Беларусі і Бураціі. Нігачкі, што нас звязваюць, — у чароўнай крэатыўнай моцы навакольнай прыроды і ў ідэях дабрыні, любові, прыгажосці...

Кацярына ДЗЕНІСЕНКА

Фота аўтара

Не можа чалавек існаваць без жыццёвазначальных каштоўнасцяў, што пакінуў нам у спадчыну Яго Вялікасць Час. Яны арганічна ўплечаны ў непаўторны ўзор мастацтва — стужкай мудрасці і чысціні. Нягледзячы на рознага кіталу ўмоўнасці, можна ўпэўнена сказаць: мастацтва яднае. І тады не важна, на якой мове ты размаўляеш, якога колеру ў цябе скура і ў каго верыш...

Яшчэ раз пераканана ў такой выснове нядаўняга імпрэза, што была наладжана ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі. Сюды з канцэртам завіталі госці з Рэспублікі Бураціі. «Нас паклікала музыка,

У ПАМ'ЯЦІ СЯБРОЎ

Гэта быў дабрачынны канцэрт, і прысвячаўся ён памяці вядомага паэта-песенніка Мікалая Трацякова. Асноўны арганізатар вечарыны — прадзюсерскі цэнтр "Профіартвідэон" заслужаных артыстаў Беларусі Ядвігі Паплаўскай і Аляксандра Ціхановіча. З Мікалаем Трацяковым іх звязвалі моцная дружба і творчае супрацоўніцтва. На працягу амаль 20 гадоў паэт пісаў для нашага зорнага вакальнага дуэта (дарэчы, і не толькі для яго) арыгінальныя тэксты, якія з дапамогай удалых яркіх мелодый хутка рабіліся папулярнымі песнямі.

Калі ў сярэдзіне 90-х я рыхтаваў да друку артыкул пра творчы шлях Я. Паплаўскай і А. Ціхановіча, мне давялося пазнаёміцца з іх сааўтарам М. Трацяковым, які адразу выклікаў прыхільнасць да сябе простым кампанейскім характарам. Наша гутарка тады атрымалася надзвычай цікавай і плённай. Ён шчыра прызнаўся, што захапленне песеннай творчасцю ўзнікла пад уплывам тэлевізійнага сямейнага дуэта. Менавіта гэтыя эстраднае выканаўцы адны з першых заўважылі і ўхвалілі літаратурныя спробы аўтара-пачаткоўца, на чые тэксты напісалі дзве песні, якія па сутнасці адкрылі імя новага паэта-песенніка. Сярод іх — "Байканур", песня прысвечаная 25-годдзю першага палёта саветскага чалавека ў космас, якая ўпершыню прагучала на "Блакiтным агенчыку" ў Зорным гарадку касманаўтаў...

Эпізоды, звязаныя з пачаткам творчага шляху М. Трацякова, мне міжволі прыгадаліся на тым дабрачынным вечары яго памяці, што праходзіў у перапоўненай канцэртнай зале "Мiнск". Які ён быў найўрымслівы, таленавіты чалавек, колькі энергіі і ініцыятывы выяўляў дзеля ажыццяўлення творчых планаў і задум, — пра гэта ўспаміналі ўдзельнікі вечара, сябры і калегі па мастацтве.

У яго былі заздросныя арганізатарскія здольнасці. Паводле слоў А. Ціхановіча, М. Трацякоў вельмі любіў сустракацца са слухачамі. Нездарма яго нават занеслі ў Кнігу рэкордаў Гiнеса "як чалавека, што арганізаваў самую вялікую колькасць творчых сустрэч". А пісьменнік М. Чаргiнец нагадаў яшчэ і такі факт з творчай біяграфіі свайго лепшага сябра: паэт настолькі быў улюбёны ў Мiнск, што напісаў гімны для ўсіх раёнаў беларускай сталіцы.

Як тонкі лірык, выразнік глыбокіх чалавечых пачуццяў, М. Трацякоў натхніў многіх беларускіх кампазітараў (І. Лучанка, А. Елісееў, Э. Зарыцкага, В. Іванова, В. Сярых і інш.) на стварэнне новых эстрадных песень, якія сёння набылі шырокую папулярнасць: "Марскі прыбой", "Ваня", "Лісток календара", "Сто гадоў", "Няроўны шлюб", "Успамінай", "Чыя віна", "Воблакі смутку", "Дом родны".

У канцэрце ўдзельнічалі салісты Я. Еўдакімаў, Я. Паплаўская і А. Ціхановіч, У. Правалiнскі, У. Ухцінскі, А. Саладуха, А. Антоненка, І. Афанасьева, І. Абалян, А. Длузкі, Дзяржаўны ансамбль "Песняры", Аркестр Узброеных Сiл РБ на чале з галоўным дырыжорам А. Фёдаравым, а таксама шмат маладых артыстаў. Усе яны выступалі бясплатна, з поўнай аддачай і натхненнем. А сабраныя сродкі ад гэтага канцэрта пойдучы на ўзвядзенне надмагільнага помніка Мікалаю Трацякову. Так вырашылі сябры паэта.

Георгій ЗАГАРОДНІ

Фота з архіва Я. ПАПЛАЎСКАЙ і А. ЦІХАНОВІЧА

ПЕРАКЛАДЫ

САМАЛЁТ СПЯЧАЙ ПРЫГАЖУНІ

Габрыэль Гарсія МАРКЕС

(нар. 1928) — выдатны калумбійскі пісьменнік. Лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры (1982). Прапануем у перакладзе адну навілу з ягонай кнігі "Дванаццаць дзіўных навел".

Яна была прыгожая, зграбная, з пшчотнай скурай колеру хлеба і вачыма зялёнага мiндалю. Яе валасы, гладкія і чорныя, спадалі да плячэй, а ўся яна мела аўру старажытнасці, хутчэй iнданезійскай, чымсці ейных Андаў. Была апранута з вытанчаным густам: жакетка з рысі, блуза з натуральнага шоўку з рэдкімі кветкамі, штаны з грубага iльну і строгія светлыя чаравікі. "Такой прыгожай жанчыны я яшчэ не бачыў у сваім жыцці", — думаў я, стоячы ў чарзе на пасадку ў самалёт на Нью-Йорк у парыйскім аэрапорце Шарля дэ Голя і глядзячы, як яна праходзіць, нібыта льюца, мяккімі і шырокімі крокамі. То была звышнатуральная з'ява, якая праіснавала толькі iмгненне і знікла ў вестыбюлі сярод натоўпу.

Было дзевяць раніцы. З самай начы ішоў снег, на вуліцах горада машынам здавалася надзвычай цесна, на магістралі яны ехалі яшчэ больш павольна, на ўзбочыне стаялі доўгія шэрагі фур і аўтамабіляў, што дымілі сярод снегу. У вестыбюлі аэрапорта, наадварот, віравала веснавое жыццё.

Я стаяў у чарзе на рэгістрацыю за старой галандкай, якая ўжо амаль гадзіну спрачалася наконт вагі сваіх адзінаццаці чамаданаў. Гэта пачало ўжо раздражняць мяне, як раптам убачыў iмклівае з'яўленне, у мяне перахапіла дыханне. Так што і не памятаю, чым скончылася спрэчка. Я так стаяў, пакуль служачка не спусціла мяне з нябёсаў, папракаючы за разгубленасць. Каб некажы аднаго віну, спытаўся ў яе, ці яна верыць у каханне з першага позірку. "Канечне, так", сказала яна. "Інакш і нельга загахацца". Потым зірнула на экран камп'ютэра і спытала, у якой частцы самалёта я хацеў бы сядзець: для курцоў або не.

— Мне ўсё роўна, — прамовіў я з наёмкам, — абы не побач з адзінаццацю чамаданама.

Ёй гэта спадабалася і яна адказала афіцыйнай усмешкай, не адрываючы вачэй з фасфарысцэнтнага экрана.

— Выбірайце месца, — папрасіла яна, — трэцяе, чацвёртае або сёмае.

— Чацвёртае.

Ейнае ўсмішка набыла трыумфальны бляск.

— Я працую тут ужо пятнаццаць гадоў, — здзівілася яна, — і вы першы, хто не выбраў сёмае.

Яна пазначыла на пасадкай картцы нумар месца і перадала яе мне разам з паперамі, упершыню зірнуўшы на мяне вачыма колеру вінаграда, як судзішце да тае пары, пакуль я зноў не ўбачыў прыгажуню. Толькі потым яна папярэдзіла мяне, што аэрапорт спыняе працу, а рэйсы адкладваюцца.

— На колькі?

— Адзін Бог ведае, — прамовіла яна з усмешкай. — Па радыё паведамлілі, што сёння раніцай будзе самая моцная ў гэтым годзе мяцеліца.

Яна памылялася: такой мяцеліцы тут

не было цэлае стагоддзе. Але ў чакальнай зале першага класа вясна адчувалася так рэальна, што, здавалася, у вазах квітнелі жывыя ружы, а навязлівая музыка ўспрымалася ўзнёсла і супакойвала так, як і задумалі яе стваральнікі. Раптам мне прыйшло ў галаву, што тут прыгажуня магла б пачувацца, як у сапраўдным прыстанішчы, і я пачаў шукаць яе ў іншых залах, надта здзіўлены ўласнай смеласцю. Але большасць там складалі мужчыны, што чыталі газеты на англійскай мове, а тым часам iхнія жонкі думалі пра iншых мужчын, узіраючы праз шырокія шыбы ў мёртвыя самалёты сярод снега, у абледзянелыя фабрыкі і неабсяжныя палёткі Руасі. Пасля абеду ўжо не было ніводнага вольнага месца, і стала так невыносна гарача, што я выйшаў, каб падыхаць свежым паветрам.

Калі настаў час снедаць, усе канчаткова асэнсавалі сябе ў ролі ахвяраў караблекрушэння. Людзі стаялі ў бясконцых шэрагах перад сям'ю рэстаранамі, кавярнямі, напоўненымі барамі. Менш чым праз тры гадзіны іх трэба было зачыняць, таму што не было ўжо што есці і піць. Дзеці, што сабраліся тут, здавалася, з усяго свету раптам пачалі ўсе разам плакаць. Настаў час iнстынктаў. Адзінае, што я паспеў з'есці пасярод вэрхалу, дык гэта дзве апошнія порцыі крэмавага марожанага ў нейкай дзіцячай забягалаўцы. Я нетаропка еў, прытуліўшыся да стойкі, а тым часам афіцыянты складалі крэслы на сталы, як толькі кліенты сыходзілі. Я бачыў самога сябе ў люстэрку, што вісела ў глыбіні. Я думаў аб прыгажуні.

Рэйс на Нью-Йорк, прадугледжаны на адзінаццаць раніцы, адбыўся а восьмай вечара. Калі я ўрэшце ўвайшоў у самалёт, пасажыры першага класа ўжо сядзелі на сваіх месцах, і сцюардэса правяла мяне да майго крэсла. У мяне перахапіла дыханне. На суседнім крэсле, побач з акенцам мясцілася прыгажуня, займаючы сваю прастору з упэўненасцю дасведчаных падарожнікаў. "Калі я напішу пра гэта, ніхто не паверыць", падумаў. Я нерашуча павітаўся сваім анямелым языком, але яна не звярнула на мяне аніякай увагі.

Калі ёй прынеслі вады, яна раскрыла на каленях сумку з меднымі куточкамі, падобную на бабулін куфэрак, і дастала дзве бліскучыя таблеткі з футляра, унутры якога ляжалі iншыя рознакаляровыя лекі. Яна рабіла ўсё гэта настолькі метадычна і арганізавана, нібыта не было нічога непрадугледжанага за дня яе нараджэння. Урэшце яна апусціла заслонку акенца, максімальна адкінула крэсла, накрывалася коўдрай па пояс, чаравікі не зняла, насунула маску для сну, легла бокам на крэсла спінай да мяне і заснула, не ўздыхнуўшы ні разу, не змяніўшы позы на працягу васьмі бясконцых гадзін і дванаццаці мiнут у дадатак, пакуль працягваўся палёт да Нью-Йорка.

То было хвалюючае падарожжа. Я заўсёды думаў, што ў прыродзе няма нічога больш прыгожага за прыгожую жанчыну, і ніяк не мог ні на iмгненне пазбавіцца ад уплыву чараў гэтага казачнага стварэння, якое спала побач са мной.

Я вачэраў у самоце, кажучы сам сабе ўсё тое, што сказаў бы ёй, калі б яна не спала. Ейны сон быў такі стабільны, што ў пэўны момант я пачаў непакоіцца: а можа, яна выпіла таблеткі не дзеля таго, каб паспаць, а каб памерці. Перад тым як глынуць, я падымаў чарку і казаў ёй:

— Тваё здароўе, прыгажуня.

Пасля заканчэння вячэры згасла святло, пачалі круціць фiльм невядома для

каго, а мы ўдваіх засталіся ў цемры пасярод Сусвету. Найвялікшая ў гэтым стагоддзі бура скончылася, ноч над Атлантыкай была бязмежная і ясная, самалёт здаваўся нерухомым сярод зорак. Я глядзеў на яе некалькі гадзін, разглядаў міліметр за міліметрам. Адзіным знакам жыцця, які я заўважыў, былі цені сноў, што праляталі па ейным твары, нібыта воблакі ў вадзе. На ейнай шыі вісеў талюсенькі ланцужок, амаль нябачны на фоне залацістай скуры, дасканалыя вушы без адтулін для завушніц, ружаватыя пазногці, — сведчанне добрага здароўя, і гладкі пярсцёнак на левай руцэ. Ёй, здавалася, не магло быць больш за дваццаць гадоў, і я цешыўся думкаю, што гэта не шлюбы пярсцёнак, а знак нейкіх эфемерных заручынаў.

Я засынаў колькі разоў, пераможаны шампанскім і нямымі ўспышкамі фiльма, потым абудзіўся з цяжкай галавой. Пайшоў у прыбіральню. Праз два месцы ад мяне ляжала старая ўладальніца адзінаццаці чамаданаў, непрывабна раскінуўшыся ў крэсле. Яна была падобная на забітага, якога забыліся на полі бою. На падлозе пасярод праходу ляжалі ейныя акулеры са стракатымі каралямі. Iмгненне змегаўся з подлай думкай не падымаць іх.

Пасля таго, як я пазбавіўся ад лішкаў шампанскага і нечакана ўбачыў сябе ў люстэрку, брыдкага і пачварнага, мяне ўразіла, наколькі страшнымі з'яўляюцца пакуты кахання. Раптам самалёт увайшоў у піке, выпраміўся наколькі мог і паляцеў скачкамі. Запаліўся загад вярнуцца на сваё месца. Я выйшаў сярод грукату, цешачыся ілюзіяй, што толькі гримоты Бога маглi б абудзіць прыгажуню, якая кінулася б ад страху ў мае абдымкі. Вяшчаючыся, я ледзь не растаптаў акулеры галандкі. Але я вярнуўся, падняў іх і паклаў кабеціне на калені, ахоплены раптоўнай удзячнасцю за тое, што яна не выбрала крэсла нумар чатыры.

Прыгажуня спала сном праведных. Калі самалёт канчаткова выпраміўся, мне давялося супраціўляцца памкненню штурхануць яе. Таму што адзінай думкай у гэтую апошнюю гадзіну палёту было жаданне абудзіць, нават калі б яна ўзвілася ад раздражнення. А я зноў зрае вярнуў сабе сваю волю, а можа, і сваю маладосць. Але я не мог рашыцца. "Халера, — казаў я сабе з вялікай пагардай. — І чаму я не нарадзіўся пад знакам быка!" Яна абудзілася без чыёй-небудзь дапамогі ў момант, калі запалілася паведамленне аб прыямленні, і была такая прыгожая і свежая, нібыта спала сярод руж. Толькі тады я ўспомніў, што суседзі па крэслах у самалёце, таксама як і старыя сямейныя пары, не кажучы дабрыдзень, абудзіўшыся. І яна не сказала. Зняла маску, расплюшчыла бліскучыя вочы, выпраміла крэсла, адкінула ўбок коўдру, страснула сваімі космамі, што ўлягліся самі сабой, зноў паставіла на калені куфэрак і хуценька зрабіла сабе павярхоўны макіяж, за ўвесь час не зірнуўшы на мяне. Дзверы адкрыліся, яна адразу нацягнула на сябе жакетку з рысі, прайшла зусім побач са мной, кінуўшы звычайныя словы прабачэння на чыстай касцільскай мове абедзвюх Амерык, і пайшла, нават не развітаўшыся, не падзякаваўшы прынамсі за ўсё тое, што я зрабіў на працягу нашай шчаслівай ночы. Растварылася ў сонцы дня, які настаў сярод амазонскіх джунгляў Нью-Йорка.

Чэрвень 1982 г.

Пераклад з іспанскай Валеры БУЙВАЛ

МУЗЫЧНАЕ ПААЗЕР'Е

Па ініцыятыве Анатоля Собаля, дырэктара Пастаўскай дзіцячай школы мастацтваў, у 1986 годзе ўпершыню ў Беларусі ў вучэбную праграму быў уведзены курс народнай музыкі краю і арганізаваны дзіцячы фальклорны ансамбль, у якім цудоўна гучаць народныя скрыпкі, цымбалы, гармонік, дуда, жалейка. У лютым 1991 года цымбалы аркестр пад яго кіраўніцтвам рэарганізаваны ў народны ансамбль-капэлу "Паазер'е", які неаднаразова станавіўся лаўрэатам абласных, рэспубліканскіх і міжнародных музычных конкурсаў і фестываляў, і першым на Віцебшчыне атрымаў званне "Заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь".

Як кажучы музыказнаўцы, гэты калектыў па сваім творчым напрамку унікальны, непадобны на iншыя. Аснова ансамбля — дыятанічныя цымбалы, зробленыя ў 1977 годзе народным майстрам з вёскі Груздава Восіпам Новікам. У адроджаных традыцыях iнструментальнага народнага фальклору ў выкананні музыкантаў "Паазер'я" гучаць скрыпкі, гармонікі, кантрабас, бубен, шумэлы. За час свайго існавання ансамбль падрыхтаваў некалькі канцэртных праграм. Акрамя выступленняў па ўсёй Беларусі, даў звыш 250 канцэртаў у Польшчы, Расіі, Югаславіі, Малдове, Эстоніі, на Украіне, у Латвіі і Літве.

В.К.

Вяліканоч і Вялікадзень

Хрысціянскае свята ў гонар уваскрашэння Ісуса Хрыста ў нас, дзе сутыкнуліся сусветныя рэлігіі — усходняе праваслаўе і заходні каталіцызм, — мае дзве назвы: каталікі кажуць "Вяліканоч" (вялікая ноч), праваслаўныя — "Вялікадзень" (вялікі дзень). Гэтыя назвы дапаўняюць адна другую. Сапраўды, вялікі чуд уваскрашэння, так і нараджэння нашага Збавіцеля адбыўся таемнай ноччу. Звесткай уваскрашэння з'яўляецца дайшоўшы да нас ліст рымскага воіна, дзе чытаем, як ноччу маланка ўдарыла ў камень і адкаціла яго ад сцяны, дзе ляжаў уаскрашэння Ісус. Што адбылося потым, ніхто з варты не бачыў, бо жудасны перапуд апанаваў воінамі і яны пабеглі ва ўсе бакі.

Вучні Хрыста даведаліся пра чуд удзень, як то апісалі чатыры евангелісты. Першымі да сцяны прыбеглі Пётр і Іаан, зазірнуўшы ўсярэдзіну, яны ўбачылі толькі акуратна складзеную тканіну, у якую па яўрэйскім пахавальным рытуале, было загорнута цела Ісуса (гэтая матэрыяльная рэч сёння мае назву Турыйская плашчаница). Вучні зразумелі, што адбылося ды з вялікай радасцю ўскрыкнулі: "Хрыстос уваскрос!", — а рэха іх вокліча паляцела па стагоддзях, вызначыла новую эру, даляцела да вушэй і сэрцаў нашых...

Мы, хрысціяне, можам пахваліцца, як нашы набожныя продкі з вялікім клопатам рыхтаваліся да гэтага свята: ашчадна чысцілі і ўпрыгожвалі сцялы, двары, майстравалі аздабленне да абразоў, акон, рыхтавалі вырабы з цеста, размалявалі яйкі... Сама падрыхтоўка абуджала іх веру, развівала творчы патэнцыял, а ў рэшце рэшт, і праз гэта таксама стваралася багацце матэрыяльнай і духоўнай культуры роднай зямлі. Хачу звярнуць увагу чытача на адзін драбнітка прыклад, прымеркаваны да свята Вялікадзень.

Раз на год, да Вялікадня, адраджаецца асобны від народнай творчасці пад назвай "пісанкі", — гэта калі чырвоныя яйкі размаляваны ўзорамі (а калі толькі пафарбаваны, кажуць "крашанкі"). Гэты рытуал быў знаёмы і ў старажытнасці, пра што згадваюць археалагічныя знаходкі ў Лукомлі, якія датаваны XII—XIII стст., праўда, знойдзеныя былі гліняныя яйкі, але і такога прыкладу дастаткова, каб меркаваць пра мастацтва, звязанае з хрысціянскімі часамі.

І зараз фарбуюць яйкі ў чырвоны колер з дапамогай шалупіня цыбулі, а каб колер быў яшчэ ярчэйшым, дадаюць жменю зялёных лісточкаў ад бярозавога веніка, як то робяць у вёсцы Ляшчынскія Мядзельскага раёна, ці то соку ад буракоў, як у Чырвоным Беразе на Жлобіншчыне. Людзі сталага ўзросту ўспамінаюць, што фарбаваць даводзілася і ў пацярусе сена і ў кары альхі...

У наш час па ўсёй рэспубліцы вельмі папулярна тэхніка аздаблення як — аплікацыі. Толькі ў адных раёнах, напрыклад, Нараўлянскім, Ашмянскім, выкарыстоўваюць лісточкі ад пятрушкі, дзікага маркоўніка, з хатніх кветак, а ў Сморгонскім — малюнкi з паперы. У многіх мясцінах Лепельскага раёна, у тым ліку і ў вёсках Весялова, Стайс, для гэтай мэты ўжываюць гляшаную леечку, куды наліваюць гарачы воск. Ведваюць у народзе і такую тэхніку, як гравіраванне, калі яйка пакрываюць воскам, а потым драпаюць узор цвікам, іголкай. У мястэчку Буслаў, кажуць, накупавалі воск з дапамогай шпількі, а па вёсках Бараўлянскага рэгіёна Міншчыны мудрагелісты дзкор наносілі воскам з запаленай свечкі...

Перад Вялікаднем з суботы на нядзелю людзі не спалі, і зараз ідуць у свае святыні, каб памаліцца, ды асвяціць свяцонку. Цікавы звычай гэтай ночы давёлася пабачыць у Маладзечанскім, Сморгонскім раёнах. Так, калі хто-небудзь заставаўся дома, як іншыя пайшлі ў храм, то лямпу ці свечку

не тушылі, яна павінна была гарэць усю ноч, пакуль не вярталіся хатнія. Сэнс гэтага звычайнага палягае ў наступных словах Евангелля: "Итак бодрствуйте, потому что не знаете, в который час Господь ваш придёт" (Мф. 24, 42).

У асяроддзі нашых дзядоў практыкаваўся звычай, звязаны са свяцонкай, дзеля чаго яе неслі ў кошыку, загарнуўшы ў абрус. Калі святар свяціў, то кроплі вады траплялі і на абрус, яго не мылі, не ўжывалі, а калі здараўся вясной град — хуценька расціралі на агародзе і градавая хмара абыходзіла, не пашкодзіўшы пасевы... Зялёная рунь пшаніцы ў талерцы, з раскладзенымі ў ёй чырвонымі яйкамі, ганарова ўзвышалася некалі ў першы дзень Вялікадня пасярод стала, на бялюсенькім абрусе, а наўкола стаялі спечаныя з цеста фігуркі.

У навуковых трактатах магчыма прачытаць сказ, які мае дачыненне і да яйка, і да Вялікадня: "Поэтому то ныне яйцо одновременно означает поминовение умерших и Воскресение Христова, а, вообще, —

обновление природы, первый радостный весенний праздник" (Адам Кіркор). Аднак, тут варта было б паразважаць. Па-першае, які гэта "первый весенний праздник", калі ў праваслаўных Вялікадзень часам можа прыпадаць на пачатак мая, а гэта ўжо апошні месяц вясны. Па-другое, для хрысціянства незразумела, што гэта можа быць за свята ў гонар "обновления природы", паколькі ў слоўніку Уладзіміра Далея ясна сказана, што язычніцтва значыцца, як "...обожение природы или истуканов вместо Бога". У той час як мы ўшаноўваем Усявышняга, аддзякваем за Ісуса Хрыста, Дзеву Марыю, апосталаў і пазнейшых святых, што дала гісторыю нашай рэлігіі. У-трэціх, у прыведзеным сказе бэсціцца наш хрысціянскі гонар, калі праводзіцца аналогія паміж нейкімі памерлымі людзьмі і Збавіцелем чалавецтва Ісусам Хрыстом...

У тым, лічу, і трагедыя хрысціянскай спадчыны ўсходніх славян, што міфалагам і савецкім атэістам удалося хітра вывесці з яе імя Ісуса Хрыста і хрысціянскіх святых, наплэдзіць мноства мянушак багоў. Але сёння, калі ў Беларусі хутка ўзносцяць у неба шматлікія храмы, а інтэр'еры старадаўніх святыняў рупліва ачышчаюцца ад смецця атэістычных гадоў, вернікі пойдучы ў свае храмы, каб гучна адказаць на словы апосталаў Пятра і Іаана: "Сапраўды Хрыстос уваскрос!", "Воистину Христос воскрес!", "Христус з мартвых паўстаў!".

Марыя ЖАБІНСКАЯ

"Мы павінны быць аптымістамі", — лічыць старшыня Беларускага саюза фалькларыстаў Васіль ЛІЦВІНКА. Аптымістамі, нягледзячы на фінансавыя цяжкасці і няўпэўненасць у заўтрашнім дні! — пытаюцца ў яго апаненты. "Так", — упэўнены мой суразмоўца.

боту, а не ў іншы які дзень тыдня. — Якое свята для вас з'яўляецца знакавым? — Вялікадзень, дзень узнаўлення прыроды. Мяркую, у старажытнасці "Вялікі дзень" быў днём сустрэчы Новага года па сонечным календары і святаваўся ў дзень веснавага раўнадзенства. З пашырэннем хрысціянства быў судасоўным (прыпадае на перыяд з 4 красавіка па 8 мая). Ён выбітны

сцягоддзямі фальклор падаецца на ўзроўні мастацкай самадзейнасці. А мастацкая самадзейнасць не што іншае, як эрэц прафесійнага мастацтва.

Тады як нацыянальная культурная самабытнасць — тое, чым народы адрозніваюцца адзін ад аднаго. Спазнаць сваю самабытнасць усё-адно што знайсці сваё месца ў свеце. Я глыбака ўпэўнены ў гэтым. Культура абрадаў і святаў з'яўляецца найглыбейшай

ВЯЛІКАДЗЕНЬ — СВЯТА НАЙБОЛЬШАГА УЗРОЎНЮ АБРАДАВАЙ КУЛЬТУРЫ

— Дзякуючы таму, што Беларусь набыла незалежнасць, у нас з'явілася магчымасць праявіць сябе як самабытная, адметная нацыя. І найлепшы памагаты ў гэтым няпростым працэсе — народныя свята. Губляючы першапачатковую сувязь з прыродай, чалавек перастае разумець сутнасць народных свят. Прычым, тут немагчыма быць дылетантам. Да прыкладу, Дзяды (дзень памяці продкаў), згодна старажытнай міфалагічнай філасофіі беларусаў, павінны адзначацца толькі ў су-

яшчэ і тым, што ў гэты дзень спяваюць самыя прыгожыя, самыя аптымістычныя валачобныя песні, характэрныя толькі для нас, беларусаў. Многія нашы сучынікі ўжо прытрымліваюцца вялікага посту падчас падрыхтоўкі да гэтага свята. І такім чынам, стрымліваючы сябе не толькі ў ежы, а ў думках і памкненнях, чалавек ачышчаецца і ўзвышаецца. Дарэчы, найбольшы ўзровень абрадавай культуры праглядаецца менавіта праз комплекс падрыхтоўкі да Вялікадня. Затое магу сказаць, што любімае многімі Купалле — самае эратычнае свята.

— Ці можаце вы сцвердзіць, што зараз ідзе працэс вяртання нацыянальных свят?

— Колісь Рыгор Шырма сказаў: "Народ, які спявае чужыя песні, хворы." Я падзяляю гэтую думку. Аднак хворы можа вылечыцца. Але... Прыкра тое, што дзе-

крыніцай прыгажосці, яна ўзвышае душу чалавека, дае яму крылы... Іншага шляху духоўнага ўзвышэння я не бачу.

— Калі вы згадалі Шырму, дык дадам яшчэ адну фразу, якая належыць яму. "Мужчына, які ўмее спяваць, ніколі не пакрыўдзіць жанчыну". Якая роля абрадавай культуры?

— Яна знаходзіцца на тым жа ўзроўні, што танец, музыка і карагод. Абрадава-святая традыцыя абапіраецца на індывідуальнасць. І яна ж дае кожнаму магчымасць самараскрыцця праз пераўтварэнне ў вобразы, якіх патрабуе тое ці іншае свята, той ці іншы абрад. Гэта вельмі цікавы працэс. На жаль, у часы вульгарных палітызаваных адносін да фальклору традыцыі "ад старэйшых — да малодшых" былі пераварыны. Аднак выбітнасць гэтых працэсаў у тым, што іх немагчыма вынішчыць да канца, бо фальклор, як і святая культура, існуюць у падсвядомасці кожнага чалавека.

Вольга КУРТАНІЧ

ПРА ЧЫСЦІНЮ ДАРОГІ І ЧЫСЦІНЮ ДУШЫ

У народзе, згодна старажытных паданняў, была распаўсюджана думка, што ад Вялікадня да Ушэсця Хрыстос разам з апосталамі ў выглядзе жабракоў ходзіць па зямлі і выпрабавуе людзей. У сувязі з гэтым і клопаты пра чысціню зямлі і душы.

КАБ КУРЫ НЯСЛІСЯ І БУЛЬБА РАДЗІЛА

"Як свенцяць Пасху, тады парасёнка рэжуць, садзяцца за стол. Свяцонае яечко лупяць, а скарлупу аддаюць авечкам і куркам, каб як неслі многа, а авечкі каб прыплод давалі. А масольчык (як мяса паядуць), калі бульбу садзяць, кладуць у баразну. Гэта каб бульба радзіла і гадасці ніякай не было ў зямлі".

СУПРАЦЬ ЧАРВЕЙ І МЯДЗВЕДАК

"Калі прыйдзеш з царквы і па-

СОНЦА ІГРАЕ У НЯБЁСАХ

(З матэрыялаў Веткаўскага музея народнай творчасці)

ВЯЛІКАДЗЕНЬ, або, як кажуць у народзе, ПАСКА (ПАСХА) — адно з вялікіх, урочыстах свят. Яно ўстаўлена самымі прыгожымі малебнымі і хваласпевамі, уквечана самымі маляўнічымі ручнікамі на покуцях, адзначана самым зыркiм сонейкам у нябёсах. Вялікадзень — галоўнае хрысціянскае свята ў гонар Уаскрашэння Ісуса Хрыста. З часам мянялася яго значэнне, працягласць, месца ў календары. У IV стагоддзі свята прыняло сучасны выгляд і адзначаецца вернікамi пасля вясенняга раўнадзенства, прыпадае на перыяд з 4 красавіка па 8 траўня. Да канца XVI стагоддзя, пакуль не быў зацверджаны сучасны календар, Вялікаднем адкрываўся календарны год. Багасловы называюць яго "Царом дзён", "Святам свят". Першы дзень свята — Светлы. А Светлая сяміца — Святая. У рукапісах бібліятэкі Троіцкай Лавры сказана: "Увесь тыдзень — адзін дзень. Бо калі Хрыстос уваскрас, сонейка стаяла не заходзячы ўвесь тыдзень".

Ёсць у гэтага свята і свае таямніцы. Яны — у легендах, прыметах, звычаях, назапашаных памяццю старых вясковых жанчын. З іх прадстаўнікамі на Веткаўшчыне аўтару гэтай публікацыі пашчасціла размаўляць і запісаць.

ЯК СОНЦА КРАСУЕЦЦА

"На Пасху выйдзі, паглядзі, як сонца іграе. Будзеш столькі стаяць, колькі захочаш, а яно усё іграе, красуецца. Прыйдзем з царвы, а сонца ўсякімі колерамі пераліваецца: і зялёныя палосы, і ружовыя. Сонца і зямля радуецца".

"Убачыш трэсачку — прыбары, убачыш паперку — падымі з дарогі. Да Узнясення Хрыстос па зямлі ходзіць".

ПРА ВЯЗГРЭШНЫХ

"Мая мамка гаварыла: "Вот, мая дочка, на Пасху мало хто ўмірае. Таму што Бог усе грахі здымае, калі на Пасху ўміраеш".

чынаеш разгаўляцца, то трэба астаткі яды — скарлупу, костачкі — закопваць па чытырох вуглах агарода. Каб ураджай быў харошы і не было ў зямлі чарвей, мядзведак".

КАБ КАРОВА НЕ БАДАЛАСЯ

"Кароў выганялі да Пасхі, каб не бадаліся. У Вялікую суботу. Каб карова не заставалася ялаўкай, то на Вялікадзень трэба хату рана вытапіць".

КАБ СУСЕДЗІ НЕ ШКОДЗІЛІ

"Перад Раствам, на Куццо, перад Хрышчэннем і Новым годам, як нясеш дровы ў печ, па тры палены трэба адкінуць. А потым — трымаць іх да Пасхі. І на першы дзень Пасхі распаліць іх".

(Расказвалі пра народныя звычай і абрады Матрона Яцпінева і яе сястра Ганна Шавялёва з Барталамееўкі, Анастасія Грынькова, Ефрасіння Чваркова з пасёлка Ляды, Вулляна Саломенная і Ніна Сарасека з Неглюбкі, веткаўчанкі Марыя Шумейка, Праскоўя Ткачова.)

Генадзь ЛАПАЦІН

Мікалай ЧАРГІНЕЦ — аўтар больш сарка папулярных, востражэўных дэтэктываў з жыцця крымінальнага вышуку, раманаў "Вам — заданне" і "За секунду да стрэлу" пра Валікую Айчынную, "Тайна Чорных гор" і "Сыны" пра вайну ў Афганістане. Былы нападчы мінскага "Дынама", прайшоў шлях ад шараговага опера да начальніка Упраўлення крымінальнага вышуку рэспублікі, генерал-лейтэнант, кандыдат юрыдычных навук. **Зараз — сенатар, старшыня Камітэ па міжнародных справах і нацыянальнай бяспецы Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Беларусі, старшыня беларускага Літфонду.**

Дзяцінства

Лёс пісьменніка шмат у чым залежыць ад ягонай біяграфіі. Калі ж ён "не жаў" — не адбываліся ў ягоным жыцці падзеі дрэнныя і добрыя, не матляла яго па свеце, не сустракаў на шляху людзей выбітных і неардынарных — дык і пісаць яму, нібыта, няма пра што. У 1979 годзе ў прадмове да кнігі Мікалая Чаргінца "Ка-

— гэта, вядома ж, біяграфія, а спачувальнасць параненай душы — наканава на лёсам.

— І тут мне пашэнціла. Ад брата дазнаўся, што ў парку Горкага, дзе быў стадыён "Харчавік", ёсць дзіцячая спартыўная школа, куды бяруць падлеткаў майго ўзросту. Аднаго трэнер-франтавік недаверліва паставіўся да маёй просьбы стаць у вароты. Прыгледзеўся — хлапец рухавы, зграбны, скача, як кенгуру, і прыняў мяне. Неўзабаве запрасілі мяне ў элітную футбольную школу моладзі да Уладзіміра Брэгмана. Ды галоўнае, у гэтай школе плацілі стыпендыю — 800 рублёў (старымі) у месяц! Мой бязногі бацька на кульбе прапрама на будоўлі за 1100 карачыўся! І вось прышоў у галодную сям'ю першыя 800 рублёў — маці ў слёзы ад радасці: такі прыварак у сямейны бюджэт!

Мяне залічылі ў юнацкую зборную Беларусі. У 1953 годзе, мне шаснаццаць, на першынстве СССР сярод юначых зборных рэспублік у Каўнасе мяне прызналі за лепшага галкіпера і залічылі ў зборную Саюза. Невялікага росту, я лёгка ў скачку даставаў галавою да перакладзіны варотаў. Ды ўсе ж перажываў комплекс несамавітасці з-за росту, пакуль не сустраў сляннага галкіпера Аляксея Хоміча, які тым часам гуляў за мінскае "Дынама". Хоміч таксама быў невялікага росту, і мяне гэта падбадзёрыла — можна і недаростку гуляць у варотах! І, відаць, так бы я і заставаўся галкіперам, калі б у наступным годзе на гульні ў Пінску не было каму выйсці ў наступ — шмат было траўміраваных. Брэгман бачыў, як я га-

ней!

У мяне была зона — увесь Сельгаспасёлка, парк Чэлюскінцаў і да завода Вавілава. Уяўляеш? Адным словам, прайшоў усю міліцэйскую лесвіцу — опера, начальнік крымінальнага вышуку раёна, начальнік райаддзела міліцыі, дайшоў за 17 гадоў да начальніка Упраўлення крымінальнага вышуку рэспублікі.

Афган

А потым быў новы паварот лёсу — Афганістан... У 1981 годзе Чаргінца выклікалі ў Ма-

МІКАЛАЙ ЧАРГІНЕЦ ЧАЛАВЕК БЫВАЛЫ

нец Краба" Васіль Быкаў пісаў: "Для мастацтва, як і для гісторыі, асабліваю каштоўнасць маюць сведчанні відавочцы, удзельніка, ЧАЛАВЕКА БЫВАЛАГА, які ведае ўсё аб прадмеце свайго апавядання і нават крышку болей..."

Біяграфія бывалага чалавека Мікалая Чаргінца здзіўляе зігзагамі ягонага лёсу. Але пра ўсё па парадку...

— Я карэны мінчук. Нарадзіўся ў 1937 годзе. Наша хата стаяла на вуліцы Танкавай, у тым месцы, дзе зараз сумнаведомая Яма — у час вайны ў ёй немцы расстралялі тысячы мінскіх яўрэяў. Нас было сям'ёра ў бацькоў — тры сястры і чатыры браты, я па ліку — пяты. Бацька вярнуўся з вайны без ног. З 29 чалавек мінскай радні немцы расстралялі і павесілі 14. Узімку 42-га гестапавец забіў маю сямімесячную сястрычку. У абсягах Танкавай немцы арганізавалі гета, нашу сям'ю адтуль выгналі — пасялілі на вуліцы Цянскай, 45. У раёне цаперашняй Камароўкі. Яшчэ надаўна там былі жывыя яблыні з нашага саду... Тады для нас, падшыванцаў, задача стаяла адна — дзе паесці? З ранку збіралі ля платоў галоўкі канюшыны. На ўсю нашу араву — адзін бохан хлеба з пілавінем. Маці рэзала яго ніткаю, каб крошак меней было. Глядзіш галоднымі вачыма — таўсцей дасталася б луста...

Камароўка часоў вайны засталася ў памяці яркай і страшнай плямай. За акном пакойчыка, дзе мы жылі, рыплівы ліхтар і на ім... павешаны з фанеркай на грудзях — "Партызан" альбо "Я дапамагаў партызанам!" Праз тыдзень вешалі другога. Ліхтар не пуштаў амаль ніколі...

Хлопцы гурмоў ў чужы сад па яблыкі, а я не мог... Неякі тормаза мяне ўтрымліваў. Сябры з мяне насміхаліся, нават здэкаваліся. Ды я не быў анёлам — яшчэ той рызыконт! Біўся так, што ўся ваколца мяне баялася. Між маёй 13-й і суседняй 6-й школамі — былы супрацьтанкавы роў, у ім і біліся.

Ну і футбол, вядома! Анучным мячыкам. Потым скураны з'явіўся. Трапіць сырнічаю шнуроўкаю на галаву — балюча-а-а! За вулічную каманду мяне маларослага ставілі ў вароты. Мы к гэтаму часу пераехалі на Выдавецкую — бязногі бацька зрубліў новы дом. Ён потым згарэў... Бацька зноўку пабудоваў.

Футбол

Халоднае, галоднае дзяцінства, пачварныя карціны акупацыі — усё гэтак жа, як і ў аднагодкаў. Чаму ж адны пайшлі па турмах, па этапам, а ён застаўся чыстым, сумленным чалавечкам? Дзіцячая ўразлівасць назаўсёды пакінула трэшчыну ў душы будучага пісьменніка і яна адгукаецца на ўсе беды людскія, на ўсе няўдзячынскія жыцці. Военнае дзяцінства

няю мячык на трэніроўках палявым гульцом, і кажа — давай, выходзь, больш няма каму... Выйгралі тады два — нуль, і абодва — я забіў. Висветлілася, на гэтай гульні прысутнічаў Павел Баранаў, трэнер мінскай каманды майстроў, "Спартак" тады называлася... І назаўтра нас з Сашам Бурачэўскім забралі ў "Спартак". А ў 1957 годзе мяне запрасілі на Украіну гуляць за вінніцкі "Лакаматыв". Ды за мною палявалі трэнеры кішынёўскай "Малдовы", якой пагражаў вылет у клас "Б". Яны шукалі перспектывіных футбалістаў і ўгаворвалі перайсці да іх. І ўгаварылі. Так я стаў любімцам малдаўскіх бальшчыкаў. Не так даўно на адной афіцыйнай сустрэчы да мяне падшоў прэзідэнт Малдовы Варонін і кажа: "Я падлеткам хадзіў на футбол за вас балець..." Тры сезоны адгуляў за "Малдову". Ды цягнула дахаты. Неўзабаве мяне паклікалі ў мінскі "Ураджай", а праз год гуляў ужо за каманду вышэйшай лігі "Беларусь", дзе былі Мустыгін, Малафееў, Адамаў, Зарэмба. Гуляў наперадзе справа, мог злева — біў жа з абедзвюх ног! Ды тут... новы паварот у жыцці. Вы не паверыце, я вырашыў кінуць футбол...

Мент

А вы б паверылі? Папулярнасць, добры грошы, увага дзяўчат, любоў бальшчыкаў... І раптам усё кінуць і пайсці рэгуліроўшчыкам на прыборабудавнічы завод! Яго ўгаворвалі, нават у ЦК партыі выклікалі, і Пятро Машэрэў казаў, не хочы ў Мінску, едзь у Гомель, там новую каманду майстроў ствараюць — будучы і кватэра, і машына, і дача... Ён адмовіўся, вырашыў безадваротна.

— Працаваў у сёмым сакрэтным цэху, дзе выпускалі дазіметрычныя прыборы для падводных лодак ды самалётаў. У мяне аднаго на заводзе ваенпрадзі прымалі гатовую прадукцыю без праверкі. Мая апаратура заўсёды была ў кандыцыі. А футбол... Нехаця гуляў іншы раз за заводскую каманду. Быў жа кандыдатам у члены партыі! І мне далі партыйнае даручэнне: значальнік раённы камсамольскі аператывны атрад. Так захапіўся гэтай справай, што неўзабаве наш атрад стаў лепшым у горадзе, потым у рэспубліцы... Пра нас Масква зняла дакументальны фільм, паказалі па цэнтральным тэлебачанні. Сакратар Савецкага РК КПБ Іван Жываткоў неяк кажа: "А што, Мікола, калі накіруем цябе ў міліцыю?" Тады гэта так было модна — "па накіраванні працоўнага калектыву". Пайшоў бы, кажу, ды толькі ў крымінальны вышук. І вось я — оперупаўнаважаны Савецкага райаддзела міліцыі. Патроху-патроху, прызналі спачатку лепшым операм горада, потым Беларусі... Калі раней папісаў нататкі пра спорт, дык зараз пачаў пра міліцыю. Журфак даваўся, праўда, кінуць, перавёўся на юрфак — для работы патрэб-

ска. Прайшоў медкамсію. І гатовы быў ужо накіравацца на вайну. Ды тут яго прызначыў начальнікам Упраўлення крымінальнага вышуку Беларусі. Пытанне вырашалася ў ЦК КПБ. Камандзіроўка ў Афганістан была адкладзена да няпэўных часоў. У 1983 — зноў выклік у Маскву, зноўку медкамсію. Сказалі, чакай — паедзеш. І на пачатку наступнага года — палкоўнік Чаргінца ў Афганістане. На пасадзе старшага аператывнага супрацоўніка абмежаванага кантынгента савецкіх войскаў.

— Тры гады там адбыў. Займаўся разведкай, агентамі, кіраваў шматлікімі баявымі аперацыямі. Паранены быў, і кантужаны. Адказваў за абарону Кабула. Разам са старшым дарадцам генеральнага штаба адгэнскіх войскаў генералам Шкурднёвым склапі план абароны Кабула, якім афганцы да гэтай пары карыстаюцца. Іншы раз палявыя камандзіры не хацелі выкарыстоўваць нашу аператывную інфармацыю — баяліся рызыкаваць, маўляў, няма там ніякай банды, няма збройнага схову... Даводзілася браць камандаванне на сябе і баямі правяраць сваю агентурную інфармацыю.

Пра сваё раненне Мікалай Іванавіч гаворыць пасміхаючыся. Але ж асколачанае раненне, кантузія... Чаргінца вёў ночку калону грузавікоў праз міннае поле — ішоў наперадзе, паказваў размініраваную каляю. Адступіў колькі крокаў у бок, прапускаячы машыну... Раптам з-пад задніх колаў як жахне полымя! Ляцеў у цэпры метраў дваццаць...

У гэты час па Мінску чутка пайшла, што Чаргінца прадставілі да звання Героя Савецкага Саюза...

— Справа ў тым, што мяне прадставілі да ордэна Леніна, а ў Маскве прадстаўленне перапалі на Героя. Але ў Мінску адзін вялікі міліцэйскі начальнік на партактыве горада пахваліўся, маўляў, "мы прынялі рашэнне" прадставіць Чаргінца да Героя... У зале апладысменты! Ну, лягнуў ён не да месца, а зайздроснікаў знайшлося нямала. Пайшлі ў Маскву "добразычлівыя" ананімкі, маўляў, Чаргінца на блату паехаў у Афганістан, дачу з крадзеных будматэрыялаў выштукваў... Камісія з Масквы прыехала, цагліны лічыла — пераканалася, што ўсё лухта несусветная! Пакуль пісалі даведку, адным словам, завалакіцілі — застаўся я без вышэйшай узнагароды... Ды Бог з ёй, з узнагародай! Справа мінула, я не крыўдую. "Известия", праўда, у абарону мяне напісалі — чалавек ваюе, а яны цаглу на лецішчы лічаць!

Пакуль ішла гэтая валтузня, усплыло старое прадстаўленне мяне да ордэна Чырвонага Сцяга, і я яго атрымаў.

Прыехаў з Афгана, кліча Бакацін і прапануе пасаду міністра МУС БССР альбо

любой з каўказскіх рэспублік. Ад міністэрскага партфеля адмовіўся. Вельмі цягнула дахаты. Прапанавалі ўзначаліць Беларускае ўпраўленне ўнутраных спраў па транспарце. Стаў генералам. Бакацін працягваў цягнуць у Маскву, ды я ніяк не хацеў з'язджаць з дому. Мяне прызначылі ў Саўміне рэспублікі старшынёй Камітэта па пытаннях воіска, наогул, усіх сілавых міністэрстваў... — доўгая назва была, зараз і не прыпомню! Займаўся вывадам войскаў з Еўропы, іх раскватараваннем, будоўляй жылля для афіцэраў, іх працаўладкаваннем... Пакуль не адбылася змена ўлады ў Беларусі. Напісаў Лукашэнку рапарт аб адстаўцы, ды некаторыя ўспрынялі гэта як своеасаблівы пратэст супраць новай улады. Не разумелі, што пагоны генерал-лейтэнанта вымагалі першым, раз прыйшло новае кіраўніцтва, саступіць у бок, вызваліць кіраўніцтва. А калі будоў патрэбен новай уладзе, гатовы працаваць далей. Неякі час працаваў у Упраўленні справамі Прэзідэнта, пакуль у 96-м мяне не абралі ў сенат. Вось ужо другі тэрмін канчаецца...

Блакноцікі ў клетку

Гэта ягоная біяграфія. Кораценька. Лёсавызначальныя павароты, зігзагі на шляху. Увесь час у запарцы — служба, работа. Ды рэгулярна выходзяць новыя кнігі. Здавалася б, не прадыхнуць — і калі ён толькі паспявае!

— Дэтэктывы пачаў пісаць, калі ўжо быў нам. нач. Першамайскага райаддзела. Працаваў дзень і ноч. І калі выпадала вольная часіна, дык пісаніна была палёгкаю для душы. Проста адлачываў такім чынам ад работы. Нехта пў гарэлку, лётаў за дзеўкамі, а я пісаў. Сябра, заядлы рыбак і паляўнічы, браў іншы раз з сабою. Ды я ні разу ні стрэльбы, ні вудзільна ў рукі не браў! Пасыпаў усіх да д'ябла: палюнце, лавіце! А сам даставаў блакноцік з кішэні, прыстасоўваўся на які пянёк і пісаў. Дарэчы, пра тэхналогію пісьменніцкай справы: як пачаў чыркаць у трохкапеечных блакноціках у клетку, так і зараз пішу. За ноч магу з блакнота выдаць старонак 15—20. Некалі паставіў сабе за правіла: хочаш — не хочаш, можаш — не можаш, а тры старонкі ў дзень напішы і не грашы.

Два раманы — "Тайна Чорных гор" і "Сыны" — ён напісаў на афганскай вайне. У перапынках паміж баямі, у акопе, у бліндажы, пры ліхтары, пры свечцы, прыладкаваўшы на калена чарговы блакноцік у клетку... Ганарар за "Сыноў" перадаў на дапамогу інвалідам афганскай вайны. Дзякуючы ягонай настойлівасці, на свіслацкім Востраве Слэз пабудавалі мемарыяльную капліцу памяці загінулых на той вайне беларускіх хлопцаў.

Наогул, такоў ўражанне, што гэты чалавек пражыў жыццё без ценю сумненняў...

Быкаў

— Сумненні былі. Асабліва, што тычыцца апошніх гадоў сяброўства з Васілём Быкавым. Вельмі паважаў і любіў гэтага чалавека. Калі быў у Афгане, потым у шпіталі, ён адзіны з сяброў часта пісаў мне, як мог падтрымліваў і мяне, і маю сям'ю ў Мінску. Вельмі мякі, вельмі доверлівы чалавек быў. Гэтым шмат хто карыстаўся.

У Быкава былі прычыны крыўдаваць на ўладу. Яшчэ ў савецкія часы выклікаюць яго ў КДБ. І некай саплівы капітанчык — ні "дзень добры", ні "сядайце" — пытае ў лоб: "Ведаеш, дзе на карце Магадан?" "А што такое?" — не зразумеў адразу Быкаў. "Дык гэта тваё наступнае месца жыхарства! Сячэш?"

Вельмі хацелася сустрэцца з Васілём Уладзіміравічам, калі ён жыў у Германіі, а потым у Чэхіі. Усё збіраўся, ды так і не даехаў... А калі яго прывезлі дахаты, паклікалі ў бараўлянскую анкалагічную клініку, я пазваніў галоўрачу, калі, маўляў, наведка можна? Той кажа, у выхадныя тут нікога з дактароў не будзе, вас не прапусцяць. Прыязджайце лепш у панядзелак! Паслухаўся, дурань... А ў нядзелю Быкава не стала. Так і не пагаварылі...

Размова наша праходзіла ў сенатарскім кабінэце на Чырвонаармейскай. Увесь час узрываўліся тэлефоны. Чаргінца вырашаў праблему фінансавання "Іслачы". У гэтыя дні на "Беларусьфільме" ішлі здымкі мастацкай стужкі пра ягоным рамана "Вам — заданне", дзе фэбула цягнула на добры серыял. Не парушыўчы традыцыі, сплываў у Мікалая Іванавіча — што зараз на пісьменніцкім сталеві

— Адрозна чатыры кнігі. Даўня звычка — абрыдне адна, бяруся за другую. Першая ўжо пайшла ў выдавецтва, другая — на сярэдзіне, яшчэ дзве — на самым пачатку. Усе чатыры — дэтэктывы.

Гутарыў А. ГАЎРОН
Фота А. КУШНЕРА

Якая яна зараз, сельская школа? Ці змянілася што-небудзь у яе форме і месце? Думаю, што не. Як і 50 гадоў назад, школьнікі праполваюць цукровыя буракі, капаюць на палях бульбу. І кожную ранічку нахмураныя ідуць да сваіх школ, дзе і чакаюць стомленыя ад уласных хатніх клопатаў, парасят, курэй нярадасныя настаўнікі, якія атрымліваюць за свае ўрокі абразлівую зарплату...

Юрый Сохар, прафесар Карлава ўніверсітэта ў Празе (3 кнігі "Светлы смутак")

класным кіраўніком матэматык, ён жа і выдатны спартсмен, пляменнік Якуба Коласа Уладзімір Міхайлавіч Бель. Высокі, стройны, з сонечнай усмешкай, ён адразу зачараваў усіх нас. А калі на вайейбольнай пляцоўцы, куды мы выйшлі з ім пагуляць у мяч у час перапынку, ён нечакана выканаў у паветры "сальта" (пазней пакажа нам гэтак ж "сальта" матэматычных ведаў), мы назаўсёды палюбілі свайго настаўніка. І як сумавалі, развітаючыся з ім, пераходзячы ў новую школу — з няпоўнай у дзесяцігодку...

У сваёй аповесці "Прынцэса з тусоўкі", якая выйшла ў серыі "Школьная бібліятэка", я раскажаў і пра падобныя "класы ў адным пакоі", і пра такіх настаўнікаў, як Уладзімір Бель. Ёсць там і марскова параўнанне, якое прыводзяць героі: маўляў, у гарадах сёння

школах розныя марыторынгі, дыяграмы, рэйтынгі вучняў? На 9—10 балаў ніхто з вучняў не выцягвае. Настаўніка запаланіла паператворчасць: розныя папкі, журналы, планы... Ад яго патрабуецца больш, чым ён можа. Увялі пяцідзёнку навучання, а субота ўсё роўна занята: трэба ісці праводзіць розныя факультывы, гурткі, сустрэчы... А вечарамі ў пятніцу, суботу і нядзелю — дзядзюрыць на танцавальных дыскатках. Згаданай школе даведзена самастойна зарабіць... 12 мільёнаў рублёў за сёлетні год. Ці магчыма гэта? У класах нівонага камп'ютара. Настаўнікі за свой кошт нават робяць рамонт школы. А зарплата якая? Стаўка — смех дый годзе, мізэр: 103—109 тысяч. Калі б не прысядзібная гаспадарка, на якую таксама патрэбны сілы і час, вясковому настаўніку і зусім было б туга.

Кажуць, што амаль усе жыхары вёскі Грычына — перасяленцы-чарнобыльцы. Можна, само гора паспрыяла, каб тут, на новым месцы, бурліла, цанілася радасць жыцця.

У некаторых вясковых школах існуюць музеі — літаратурныя, краязнаўчыя, — у якіх сабраны багаты матэрыял. І ў рогавіцкай школе, пра якую я вышэй нагадаў, ёсць арыгінальны музей. У ім знайшлі месца нават творы вядомага мінскага скульптара Мікалая Кандрацьева. У музеі літаральна шчыруе (яна ж і стварыла музей) настаўніца мовы і літаратуры Кацярына Капусціна. А што яна з гэтага мае? Добра, калі за свой энтузіязм, як у часы мінулай эпохі, ёй скажуць: "Дзякуй!"

Асобная гаворка аб забеспячэнні настаўніка кнігамі, метадычнай літаратурай. На іх набыццё дзяржава даплачвае настаўніку 7500 рублёў у месяц. Але ж хто, паклаўшы руку на сэрца, іх траціць на літаратуру? Ды і якія падручнікі ці кнігі на гэтую суму можна набыць?

Як паведамілі мне ў Навукова-метадычным цэнтры вучэбнай кнігі і сродкаў навучання Нацыянальнага інстытута адукацыі, на набыццё кніг і метадычнай літаратуры школам рэспублікі летась было адпушчана 10 мільярд рублёў, сёлета — 8. Кніжная серыя "Школьная бібліятэка" ўжо не выходзіць тры гады. А яна ж была асноўнай крыніцай папаўнення бібліятэкі. Кнігі "ШБ" з цікавасцю чыталі настаўнікі і вучні. Ведаю на вопыце сваёй аповесці, па якой не раз сустракаўся з класамі. Праўда, выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпускае дзіцячыя кнігі. Ды хто з вясковых настаўнікаў часта бывае ў Мінску, абласных гарадах, каб набыць іх? Рэдка хто. А набыць літаратуру РАНА ці раённымі аддзеламі культуры здольны адзікі, як напрыклад, штогод гэта робіцца на Стаўбцоўшчыне.

Занепакоены вясковыя настаўнікі і цэнтралізаваным тэсціраваннем вучняў. Аказваецца, у канцы школьнага сезона патрэбна будзе везці на іспыты выпускнікоў, (калі іх будзе мала, — аб'ядноўвацца з іншай школай, а мо нават і школай іншага раёна). На гэта неабходна патраціць цэлы дзень. Праблемы, праблемы...

У маёй былой школе ў падстрэшку шмат жыло ластавак. Выводзілі ў гнездах птушаняты, раслі, выляталі ў шырокі абсяг. Гэтымі падрослымі птушанятамі выпыхвалі ў свет і мы, выпускнікі. Хочацца верыць, што з паддашкаў вясковых школ ніколі не перастаюць, як тыя ластаўчаняты, "вылятаць" у жыццё выпускнікі, якім дадуць грунтоўныя веды настаўнікі.

Яўген ХВАЛЕЙ

АДКУЛЬ ВЫЛЯТАЮЦЬ ЛАСТАЎКІ...

Вёска... вяскоўцы... Жывучы ў горадзе, ніколі не забываемся, адкуль мы родам. Нас цягне туды, да роднага парога, і зімой, і летам. Там, у вёсцы, у свой час мы вучыліся, заканчвалі школу. Там — нашы сцэжкі маленства.

Якая ж вёска сёння, як пачувае сябе некалі вельмі паважаны вясковы чалавек — настаўнік? Ці ведаем многія яго праблемы?

...Вучні сядзелі ў школьным пакоі ў два рады: першы і другі класы. На першым радзе — чатыры дзяўчынкі, на другім — два хлопчыкі і тры дзяўчынкі. Маладая настаўніца, нядаўняя выпускніца ВДУ, Наташа Жаўняркевіч хадзіла паміж радамі і дала заданні аднаму "класу" і другому. Дзеці ціхмяна запісвалі — муха не праляціць...

Я назіраў гэтую "ідэю", сядзячы за пустой партай, за якой некалі сам сядзеў у гэтай школе. Праўда, тое было ў іншым будынку, зусім не такім, не духпалярховым, белацагляным, на выноснам узгорку, каля засцянкавага лесу. Наша школа была куды больш сціплай — стары драўляны маэнтак польскага асадніка Малішэўскага. Але што гэта была за школа! Вулей! Два-тры паралельныя класы. Штогод вучыліся ў дзве змены. Ох і заводзілі ж мы сваіх настаўнікаў... Зрэшты, настаўнік і вучань, вучань і настаўнік — адно цэлае. Успамінаю, як упершыню ў наш шосты "А" (дый у школу) прыйшоў

школы — дрэдноуцы, а ў вёсках — шлюпкі. Там — перапоўненасць вучнямі, тут — вялікі недахоп. Можна падацца, што вясковому настаўніку лягчэй працаваць, чым гарадскому. Менш вучняў — не столькі напругі. Няма таго "тлуму, вэрхалу-шуму". Але колькі ж праблем у вясковага настаўніка!

Я часты госьць у сярэдняй школе, што непадалёк ад Івянца. Яна самая аддаленая ад райцэнтра Стаўбцаў. Школа новая, тыпава, з кабінетамі і нават музеем. Па колькасці вучняў — тая ж шлюпка. Крыху больш за 80. Самы большы клас — сёмы: 13 вучняў. Дзевяты — пяць, адзінаццаты — чатыры... Бяда вёскі — старэе яна, вымірае. Моладзь не затрымліваецца, а калі і ёсць, то співаецца. Шмат бабылёў. А ў сем'ях таксама не заўсёды ладзіцца. Адсюль і адлаведныя вучні. Такім не вучыцца хочацца, а адна думка ў галаве: хутчэй бы ў сталовую, добра паесці, бо дома часцяком на паўгалодным пайку.

Як сказаў мне тут, ці патрэбны ў вясковых

Ёсць, праўда, вясковыя школы, у якіх і вучняў яшчэ шмат, і настаўнікі задаволены працай і жыццём. Але гэта часцей тыя школы, якія блізка размешчаны ад гарадоў.

Быў я нядаўна ў Грычынскай сярэдняй школе Дзяржынскага раёна. Гэта зусім побач з горадам Фаніпалем. Выдатны пад'езд да школы — скрозь асфальтаваны гасцінец. А сама школа — новая, прыгожая. Афармленне класаў — найсучаснае. Класы камп'ютэрызаваны. Відэа-аўдыётэхніка. Розны спартыўны інвентар... нават не скажаш, што гэта вясковая школа. На ўроках бурліць творчасць. Назіраў сам, сядзячы ў класах, запоўненых вучнямі. А нашто здольныя школьнікі ў мастацтве — убачыў у час канцэрта ў актываў зале, якая была выдатна аформлена. Яны артыстычна пачувалі сабе на сцэне ў кожным нумары праграмы. Заслуга тут відэаочная і педагогаў, і кіраўніцтва школы, асабліва яго дырэктара Валянціны Іванавы Мароз.

З ЧАГО ПАЧЫНАЕЦЦА МУЛЬТЫПЛІКАЦЫЯ?

Мультыплікацыя падабаецца ўсім. Для дзяцей мультфільмы — гэта добрая і справядлівая казка, у якой можна плаваць на паляровых

Акрамя маляваных, мультыкі яшчэ бываюць ляльчынныя, перакладчыныя (так званыя марыянеткі). Дарэчы, Ірына Кадзюкова заканчвае працу ў тэатры перакладкі над карцінай "Легенда аб Гадзіце" (гэта пакуль што ўмоўная назва). Акрамя таго, фільмы таксама бываюць зроблены з пяску, пластыліна, запалак. Нават... акуляры могуць быць выкарыстаны ў якасці кінагероя! "Анімацыя — гэта чароўнае мастацтва, таму кіно можна рабіць з чаго заўгодна. Напрыклад, выдатны расійскі рэжысёр-аніматоар Аляксандр Пятроў зрабіў карціну "Стары і мора", за якую атрымаў "Оскара". Асабліваць фільма заклячаецца ў тым, што рэжысёр працаваў з тэхналогіяй так званай ажыўшага жывалісу. Адным словам, ён наносіў масляныя фарбы не пэндзлем, а пальцам", — патлумачыў А. Ленкін.

А вось назваць самыя-самыя лепшыя мультфільмы, выпушчаныя за гісторыю мультстудыі "Беларусьфільм", мой суразмоўца не здолеў, бо з вялікай павагай ставіцца да працы сваіх кале, якую сам лічыць даволі цяжкай і руплівай. Напрыклад, для "Прыгод рэактыўнага парася", які займае дзевяць хвілін, было намалявана сеадзят тысяч (!) малюнкаў. Ды і наогул над дзесяціхвіліннай карцінай рэжысёр, мастакі, сцэнарысты працуюць як мінімум дзесяць месяцаў. "Таму мне складана даваць крытычную адзнаку фільмам. Безумоўна, ёсць лепшыя карціны, а ёсць горшыя. Але разам з тым, усе рэжысёры, якія працуюць на кінастудыі маюць вельмі ўдалыя фільмы. Мяркуюць самі: практычна ўсе іх стваральнікі — лаўрэаты міжнародных кінафестывалю. І вельмі прыемна адзначаць, што нашы карціны заваёўваюць прызы", — заўважыў суразмоўца.

Як вядома, сённяшняе пакаленне дзяцей выходзіць на амерыканскіх

мультфільмах знакамітай студыі "Уолта Дысней", сярод якіх — "Шрэк", "Ледніковы перыяд", "Карпарацыя монстраў" і г.д. Аднак гэта не азначае, што такія мультыкі падабаюцца ўсім дзецям. Так лічыць Аляксандр Ленкін, які да таго ж вядзе дзіцячую мультстудыю і не на словах ведае прыхільнасці маленікіх гледачоў. Таму ягоныя пытанні заканамерныя: "Чаму не паказваюць нашы мультфільмы? Чаму амерыканскаму кіно аддаецца перавага на тэлебачанні? І тут, паводле яго слоў, "атрымліваецца парадокс: дзеці нашай краіны выходзіць на амерыканскія мультфільмы, а любяць беларускія. Акрамя таго, гледачы адзначаюць: айчыныя карціны зроблены пад наш менталітэт, таму беларускаму народу яны бліжэй. Аднак іх не паказваюць у кінатэатрах, выключэнне тут, можа, толькі сталічны кінатэатр "Піянер", але і там вельмі рэдка можна ўбачыць беларускія мультфільмы".

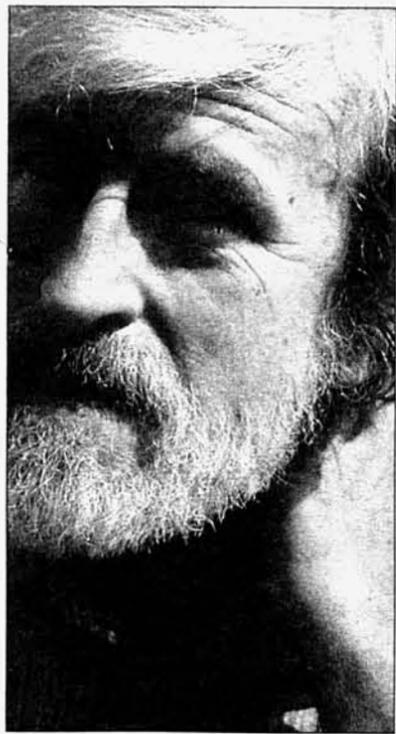
У чым жа тут справа, можа, нашым беларускім мультфільмам не хапае раскруткі? Аднак прафесійныя мультыплікатары кажучы, што раскрутка — гэта адна бяда. А другая — у тым, што мультстудыя не робіць так званы камерцыйны метраж — таму адсутнічаюць поўнаметражныя фільмы і серыялы. "Справа ў тым, што для тэлевізійнай сеткі вяртанне такі фармат — а мы дзімаем дзесяціхвілінныя фільмы — не падыходзіць. А вось на мультТВ зараз паказваюць 100 лепшых мультфільмаў СССР і гэта зручна з-за кліпавага рэжыму вяртанне самаго канала", — патлумачыў рэжысёр.

Між тым, як ужо было адзначана, карціны, знятыя на кінастудыі "Беларусьфільм", кожны год прымаюць удзел у міжнародных фестывалю і кожны год іх стваральнікі прывозіць на радзіму прызы

розных намінацыйных узроўняў. Але раз кінастудыя знаходзіцца ў цяжкіх умовах, бо не мае дастатковай колькасці фільмаў. Нагадаю, што раней яе супрацоўнікі рабілі 5—7 фільмаў штогод, потым — 4, а зараз наогул — 2 ці 3. "А гэта вельмі важны момант, — падкрэсліў Аляксандр Ленкін. — Разумеюць, чым больш мы будзем рабіць фільмаў, тым вышэй будзе, скажам так, "унутраная" канкурэнцыя, тым вышэй якасць, бо кожны рэжысёр і мастак захапа паказаць сябе з лепшага боку. А гэта дасць большы шанец атрымліваць прызы на шматлікіх замежных фестывалю". Акрамя таго, адзначу, што і на Беларусі праводзіцца анімацыйны міжнародны фестываль, які праходзіць штогод у Магілёве пад назвай "Анімаёўка". У мінулым годзе мой суразмоўца быў у складзе журы гэтага фестывалю і нагадаў, што там, на жаль, была прадстаўлена толькі адна беларуская карціна "Песня для канарэйкі" Алены Пяткевіч. І яшчэ такі нюанс: аднакі журы вельмі суб'ектыўныя. Мяркуюць самі: калі аднолькавыя праграмы прагляду прадстаўлены на фестывалю розных краін, дакладна вядома, што галоўныя прызы на гэтых конкурсах атрымаюць розныя фільмы.

Што тычыцца мультыплікацыйнай студыі "Беларусьфільм", дык можна сцвердзіць, што яе персанал працуе па прынцыпе: не колькасць, а якасць. Студыя, якой у мінулым годзе споўнілася трыццаць год, славіцца сваімі традыцыямі. Прыемна адзначаць, што за гэты перыяд зроблена больш за 100 карцін, стваральнікі якіх атрымалі каля 200 прызоў. І застаецца толькі спадзявацца, што гэта — не мяжа.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

дагэтуль не ведаю, адкуль гэта бярацца. Часам бывае, задумваецца карціна ў шэра-блакітных ці халодна-зялёных тонах, а атрымліваецца... Карацей, вынік ад мяне не залежыць. Затое ўдаецца дамагчыся неверагоднага празрыстага асятлення. Дарэчы, мая першая колішняя выстава называлася "Нараджэнне святла". Як даўно тое было, і вось жа — здолеў перамагчы прастору халста, здолеў знайсці як перадаць не колеры, а — паветра...

Канечне, кожны мастак валодае наборам сваіх, скажам так, спецафектаў, элементаў, што пераходзяць з працы ў працу. Гэта індывідуальная аўтарская знаходка, ягонае адметнасць. Я з самага маленства любіў назіраць за небам, аб'ектамі, зоркамі... І нават калі вучыўся на аддзяленні графічнага дызайну, марыў перадаць сваё захапленне сапраўднай прыгажосцю навакольнага свету, паказаць яго такім, якім ён ёсца. Графічны дызайн навучыў мяне аналітычнаму мысленню. У выніку ўсё набыло адметнасць оп-арта. Гэты напрамак на Беларусі я і пачынаў, і развіваў.

ВЯРШЫНІ ТВОРЧАСЦІ ТРЭБА АДЛЬВАЦЬ З НОВЫМ ІМЕМ?

У жывапісных творах Віктара Ярэска пераплецены вобразы абстрактныя і вобразы фігуратыўныя. Дэкаратыўныя матывы дадаюць палотнам лёгкасць, напаўняюць іх рухам і незямным святлом. Так кажуць крытыкі пра работы члена Саюза мастакоў Беларусі, які на працягу апошніх дзесяці гадоў спрабуе вынайсці свой новы, адметны свет, не падобны на той, якім захапляўся раней...

— Калі я сам быў маладым мастаком, як зараз мае сыны, дык мог нават знайсці "буру ў шыяны вадзі" і... напісаць яе, — такім моцным было натхненне. Зараз працуецца цяжэй; магчыма, з узростам становіцца больш патрабавальным да сябе і сваёй творчасці.

— Думаю, ты прыдумляеш, нагаворваеш на сябе: ні ўзросту паважанага шчэ не маеш, ды і працы твае незвычайныя, запамінальныя.

— Гэта не простае пазёрства, як могуць падумаць. Што з таго, калі часам мне і насамрэч не падабаецца тое, што пішацца, тады як астатнім падабаецца... Зрэшты, чалавек розны на розных этапах жыцця. Мне імпануюць класікі японскай літаратуры, яны стваралі да 40 год, пасля чаго мянялі імя і працягвалі пісаць. Такім чынам чалавек мяняў карму, мяняў жыццё... Ці не гэта — лепшы стымул скараць вяршыні творчасці? Аднак патрэбна неймаверная сіла волі, каб здзейсніць падобнае: адмовіцца ад сябе папярэдняга. Падобны крок, лічу, ідэальная сітуацыя для мастака. Дарэчы, сам я назіраю вакол іншую карціну, адваротную: ёсць імя, а творчасці даўно няма.

— Многія твае працы можна назваць касмічнымі, у іх з лёгкасцю праглядаецца іншы свет: свет сноў і медытацыі. Каб запэўніцца ў гэтым — дастаткова зазірнуць у сталічную галерэю "Верхні горад". Як, адкуль усё бярацца?

— Падобны стыль можна назваць фантастычным рэалізмам. Тут і паласатая містыка, шмат святла, паветра і... дакладна выпісаны рэалізм. Цікавае спалучэнне колераў, палосак, адценняў. Так, усе адразу ж звяртаюць увагу. А я і

— Твае оп-артычныя кампазіцыі — гэта...

— Гэта ў першую чаргу насалода. Мы, калі яшчэ вучыліся, рабілі оп-артычныя кампазіцыі: колны, лініі, клетачкі, расставлялі іх, спалучалі, размалёўвалі. Мала ў каго падобныя заданні выклічуць аптымізм. А мне вельмі падабалася. Гэта тэхнічная творчасць, складаная, адмысловая. Непрафесіяналам можа падацца, што работы выкананы з дапамогай камп'ютэра, аднак гэта не так. Паспрабаваўшы сам, зразумей: камп'ютэр гэтага не можа!

Дарэчы, акрамя оп-арта працую ў іншых жанрах: фантастычным і жанры "яблычны пірог". Дзіўна? Апошняе — таксама мая знаходка. Усё пачалося з аднаго прыгожага яблыка, які на палатне стаў шаснаццацю ідэтычнымі пладамі, расставленымі сіметрычна. Гэта своеасаблівае гульня з садавінай-гароднінай, яна падобная на шахматы, толькі фігуркі тут — перцы, вішні, грушы, баклажаны... Такія працы вельмі падабаюцца дзецям; праўда, не толькі ім, але і — у першую чаргу.

P.S. Оп-арт — неавангардысцкі варыянт абстрактнага мастацтва ў еўрапейскім і амерыканскім жывапісе і графіцы 1940-90-х гг. (заснавальнік — В. Вазарлі ў Францыі). Рытмічныя камбінацыі аднародных геаметрычных фігур, рысак і колераў ствараюць ілюзію руху, дэкаратыўныя эфекты выкарыстоўваюцца таксама ў прыкладным і мастацтве афармлення, прамысловай графіцы, плакаце. (Ілюстраваны энцыклапедычны слоўнік, М., 1995)

Вольга КУРТАНЧ

Простая, шчырая, душэўная Да 100-годдзя Тамары Цулуکیدзе

Радзіма Тамары Цулуکیدзе — Грузія. Прыгожы сонечны край са шматлікімі вінаграднікамі, чайнымі плантацыямі, хуткаплыннымі рэкамі. Гэтае характэрнае роднай зямлі, духоўнае багацце народа і адлюстравана ў яе творчасці.

Нарадзілася яна ў канцы 1903 года. Стаўшы адной з вядучых актрыс Акадэмічнага тэатра імя Ш. Руставелі сыграла шмат розных роляў. Гэта і Марыя Аляксандраўна Ульянава ў п'есе "Сям'я", і Афелія ў п'есе "Гамлет", Ламара ў п'есе "Ламара" і многія іншыя.

Багата станоўчых водгукаў было змешчана ў прэсе пра ігу маладой актрысы: "Вобразы, створаныя ёю, незвычайна вострыя, своеасаблівыя, вытанчаныя, складаныя. Вобразы, у якіх няма ніводнай невыразнай рысы". "У асобе Тамары Цулуکیدзе тэатр імя Руставелі мае артыстку выключнай творчай сілы". "Тамара Цулуکیدзе — гонар тэатра, сапраўдны перл акцёрскай ігры".

Праўду кажуць, што шчаслівыя людзі на свеце — закаханыя. Вось такім закаханым у Тамару Рыгораўну быў Алесь Восіпавіч Пальчэўскі — вядомы беларускі пісьменнік. Сустрэліся яны ў высылцы, куды абодвух закінуў лёс. І ў шматлікім зманганні з жыццёвымі нягодамі яна стала яго вернай сяброўкай...

Прыехаўшы на сталае жыхарства ў Мінск, Тамара Рыгораўна плённа супрацоўнічала з ча-

спісам "Работніца і сялянка", "Вясёлка", "Бязрозка" і інш. Ёю напісаны шэраг тэатральных рэцэнзій, а таксама нарысаў аб выдатных людзях нашай рэспублікі.

Найбольш шырока і поўна раскрыўся яе талент у творах для дзяцей. Першая кніжка "Тэатр лялек у школе" выйшла ў 1957 годзе. Услед за ёю ўбачыла свет другая — "Калі падымаецца заслона", у якой у даходлівай форме расказваецца пра гісторыю тэатра, пачынаючы са старажытных часоў, пра тое, як ствараецца спектакль, аб працы акцёра над роллю, аб музыцы, дэкарацыйным афармленні спектакля, рабоце рэжысёра.

Тамара Рыгораўна актыўна працавала і як перакладчыца. Яна шмат рабіла для папулярнага беларускай літаратуры ў Грузіі і грузінскай у Беларусі. Разам з Алесем Пальчэўскім пераклала на беларускую мову рамана Ц. Данзашвілі "На Алазані". Была складальніцай і перакладчыцай на беларускую мову зборніка навел грузінскіх пісьменнікаў "Горны вадаспад". У яе перакладзе пабачылі свет на грузінскай мове апавяданні Алеся Якімовіча, Ядвігі Бяганскай і іншых пісьменнікаў.

Усё, што створана Тамарай Рыгораўнай, напісана цікава, яскрава, і ў 1967 годзе яна была прынята ў Саюз пісьменнікаў БССР.

У 1983 годзе тбіліскае выдавецтва "Хелаўнеба" выдала яе кнігу ўспамінаў "Усяго адно

жыццё". У ёй яна расказвае аб сваім жыццёвым і творчым шляху, цесна звязаным са стаўленнем і развіццём грузінскага тэатральнага мастацтва.

За заслугі ў тэатральным мастацтве Тамары Цулуکیدзе было прысвоена ганаровае званне заслужанай артысткі Грузінскай ССР.

Апошнія яе гады былі насычанымі адкрыццямі і засмучэннямі, радасцю і шчасцем, трыюфамі і спадзяваннямі.

Пагас агенчык яе доўгага жыццёвага шляху, яе душэўнасці, шчырасці сэрца, якія заўсёды вабілі да сябе, у лютым 1991 года.

Алена МІМРЫК

ЮБІЛЕЙНЫ КАЛЯНДАР

Віншуем

Паэта Алеся Пісарыка з 50-годдзем. Жадаем моцнага здароўя і творчага плёну.

♦ Споўнілася 95 гадоў з Дня нараджэння рэпрэсаванага ў 1937 г. паэта-маладнякоўца Валерыя МАРАКОВА. Першыя вершы ён над-

рукаваў у 1925 г. Выйшлі зборнікі вершаў "Пялёсткі" (1926), "На залатым пакосе" (1927), "Вяршыні жаданняў" (1930), "Права на зброю" (1933), "Лірыка" (1959), "Вяршыні жаданняў" (вершы і паэмы, 1989).

♦ 100 гадоў з Дня нараджэння Міколы ХВЕДАРОВІЧА. У друку ён пачаў выступаць з 1924 г. Выдаў шэраг паэтычных зборнікаў, сярод якіх "Настроі" (1929), "Рытмы" (1930), "Тэмпы-кантрасты"

У ТВОРЧЫХ САЮЗАХ

☞ "Мой час" — выстаўку пад такой назвай наладзіў Беларускі саюз мастакоў у сваёй галерэі (сталічны Палац мастацтваў). Экспазіцыя, прымеркаваная да 40-годдзя творчай працы заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, жывапісца і сцэнографа Міколы Аліека, прадставіла пераважна партрэты, а таксама шэраг маляўнічых нацюрмортаў. Сярод маляўнічых палотнаў з выявамі псіхалагічна выразных твараў і пластычна трапных постацяў пачуваеш сябе нібыта ў свеце дзівоснага Тэатра, персанажы якога — Жыццё і Час. Так, успрыманне мастаком Жыцця і Часу адчуваеш праз вобразы знакавых асоб айчынай гісторыі, дзеячаў нашай культуры, знаных літаратараў, мудрых вясковых працаўніц. Колькі тут легендарных і проста вядомых абліччаў! Міцкевіч і Марыля Верашчака; Дунін-Марцінкевіч; Купала ды Колас ("На пачатку шляху"); Жэня Янішчыц; Максім Багдановіч; Стэфанія Станюта; Лілія Давідовіч у ролі Боны Сфорцы;

Аляксандр Дзянісаў у ролі Міколы Гусоўскага; Генадзь Давыдзька ды Мікола Кірычэнка ў спектаклі "Князь Вітаўт"; Яўген Глебаў; Уладзімір Мулявін (партрэт 2003-2004 г.); тэатральны трыумвірат Раеўскі — Дудараў — Герлаван; калегі — Назаранка ды Шчамялёў ("Што ёсць жывапіс")...

Мікола Аліек, чыё дзяцінства было азмочана гадамі вайны, прывяціў дарагой для яго даце — 60-годдзю вызвалення Беларусі — гэтую выстаўку сваіх работ, праякнутых міралюбным светапоглядам і любоўю да чалавека.

С.ВЕТКА

☞ На мінулым тыдні пад дахам музея Максіма Багдановіча ў межах літаратурнага салона "Вянок" трайшла вечарына, прысвечаная творчасці Леаніда Дранько-Майсюка.

У імпрэзе ўзялі ўдзел: Барыс Пятровіч, Эдуард Акулін, Пятро Васючэнка, Рыгор Сітніца.

Ад Саюза Беларускіх пісьмен-

нікаў выступіў старшыня арганізацыі Алесь Пашкевіч.

Вяла вечарыну загадчыца экскурсійнага аддзела музея Святлана Кіслова.

☞ Напрыканцы сакавіка горад Брэст з творчым візітам наведальнікі кіраўнікі СБП. Адбыліся творчыя сустрэчы ў Брэсцкім педагагічным універсітэце, дзе пісьменнікі выступілі перад студэнтамі філфака БПУ, і ў Брэсцкай абласной бібліятэцы. Там да сталічных гасцей далучыліся старшыня абласной пісьменніцкай арганізацыі Алесь Каско, паэты Лявон Валасюк і Уладзімір Лебедзеў. Акрамя размоў пра жыццё творчага саюза, на сустрэчах гучала беларускае паэтычнае слова і бардаўская песня.

У межах сустрэчы адбылося ўручэнне сяброўскіх білетаў СБП нядаўна прынятым брэсцкім паэтам: Алесю Паплаўскаму і Ізне Вінарскай.

ЯНАК

Шаноўныя сябры!

Да нас звярнуліся супрацоўнікі рэдакцыі брэсцкай абласной газеты "Народная трыбуна", якая праводзіць акцыю па аднаўленні кніжнага фонду Камянюцкай сельскай бібліятэкі Камянецкага раёна, што пацярпела ад пажару, падчас яко-

га з 16393 кніг у агні загінула 5509.

Шаноўныя літаратары і прыхільнікі літаратуры, калі ў вас ёсць магчымасць ахвяраваць колькі кніжак для гэтай бібліятэкі, то пры магчымасці прыносьце іх, калі ласка, у рэдакцыю "ЛіМа". Мы і жыхары Камянюкаў будучы удзячныя вам.

Аляксандр ЦІТОЎ:

"У маім узросце — 52 гады, пры графаманскай звычцы пісаць кожны дзень, пісана многа, пры маёй прафесійнасці (сябра Саюза пісьменнікаў СССР, сябра расійскіх пісьменнікаў — другога пасведчання ў мяне пакуль няма) больш мэтакіравана гучала б супрацьлеглае пытанне — як перастаць быць пісьменнікам, як адолець "втруту"?"

Яўген СКВАРЭЦ

Яўген СКВАРЭЦ. "Тры крыніцы" (апазданні; Мінск, "Каўчэг", 2003г., рэдактар А. Камароўскі, 300 ас., 96 стар.)

Вышэй прыведзеная цытата з артыкула ў нядаўняй "Літаратурнай газете" майго былога супольніка па Вышэйшых літаратурных курсах у Маскве Аляксандра Цітова, які па тым часе быў адным з перспектывных расійскіх пісьменнікаў, меў публікацыі ў тоўстых маскоўскіх часопісах, уключаючы "Новый мир"... Я не бачыў і не чуў пра яго ўжо цэлых пятнаццаць гадоў, таму прачытаўшы гэтую неардынарную публікацыю ў "ЛГ", з паразуменнем паставіўся да яго набалелых калялітаратурных пытанняў. Думаю, што падобныя згрызоты сумлення даймалі і даймаюць сёння шмат каго з сяброў Саюза беларускіх пісьменнікаў... бадай, за выключэннем саміх графаманаў.

Ужо не раз даводзілася пераконвацца ў падобных меркаваннях. Яўген Скварэц не сябра СБП. Агулам, як мне падалося, чалавек ён вольны і адзінокі. Напісаў мноства тэкстаў. І вось выдаў за свой кошт кніжачку "Тры крыніцы" (мімаходзь заўважу, што мне, чалавеку, які калісьці меў дачыненне да дзвюх апошніх "Крыніц", гэты назой наваяў процьму настальгічных асацыяцый). Аўтар прынёс сваё выданне ў "ЛіМ", каб атрымаць "рэцэнзійны адказ". І калі пры першай сустрэчы мы добра-такі пагаманілі з ім, бо было спадзяванне на нешта істотна-творчае, то нядаўні (апошні?) прыход у рэдакцыю Яўгена Васільевіча не абышоўся без нервовых зрываў. Чалавек безапеляцыйна настойваў, каб рэдактар, калі не можа даць рэцэнзію ў сваёй газеце, аддаў гэтую кніжыцу ў Інстытут літаратуры НАН для вызначэння яе мастацкай вартасці... Ды, змогшыся, усё ж пагадзіўся на ЛегаліЗАЦЫЮ. І правільна, бо літаратура — справа прыватная, а крытыка — тым больш...

У кніжцы Я.Скварца: літаратурны нарыс пра захаванне прыроды, а менавіта пра ахову крыніц, апавесць "Ананімна хвароба", пабудаваная на бясконцых дыялогах старых вяскоўцаў ды правінцыйных пазакх перабудоўчай пары (пра розных постшукшынскіх трэцераз-

радных дзівакоў) і на дэсерт — абсалютна неўразумелы крымінальны апавед пра людзей і сабаку, магчыма, прыдатны для газеты "На страже".

Адам належнае мове. Яна вельмі беларуская і жывая. Бракуе ёй толькі сучаснага наросту. А вось форма і выяўленне — наскрозь замшэлыя і разлічаныя на зусім ужо дапапопнага вясковага чытача, які за ўсё жыццё далей вулічнага калодзежа не высюваўся. У дадзеным выпадку не хочацца нават тлумачыць магі, каб вымагацца на нейкую сур'езную крытыку. Амаль без іроніі пытаюся: выдаўцам за выхад кніжкі ў свет заплаціў аўтар, а хто заплаціць мне за яе мусовае прачытанне?

Каб не падумалі, што гіпербалізую, працытую пачатак і канец сямідзесяцітрохстаронкавай апавесці Яўгена Скварца.

"Пры ўваходзе ў Зосін двор перад гуртам узрушаных гусей баба Ванда на хвіліну прыпынілася.

— А што гэта ты, кабэціна, іх на выган не пускаеш? — запытала яна гаспадыню. — Хай бы гулялі сабе на прасторы і ў рэчцы пляхаліся. А то вунь як забрудзілі двор ды мураву сапсавалі.

— Ат, я табе зараз, халера! — нібы не пачуўшы суседкі, ускрыкнула баба Зося і, ухаліўшы ля сенцаў дзяркат, са злосцю замахнула на грознага гусака. — Я табе, ваяка, зараз кінуся!.."

"— Што адсвістаў сваё тут ужо ў нас? — запытала баба Зося. — Кончылася лафа. Узляліся нарэшце і за яго (мясцовы міліцанер Каўчук — Л.Г.) Адсвістаў!.."

— А не, — прадаўжала Тэкля. — Свішча і там, але ўжо — цягнікам.

— Во, бачыш, як робіцца?! — здзівілася сама сабе Ванда. — Пайшоў на павышэнне. Тут машыны спыняў, а зараз — цягнікі!.."

Аніяк не падзяваўся я, папракаючы аўтара ў традыцыйнай зашоранасці, што напрыканцы апавесці адна з яго ссвілых герайн выдасць на-гара, звягаючы словамі, як калодзежнымі ведрамі, сучаснае маладзёва-тусовачнае слоўца лафа.

Пэўна, пры крытычнай ацэнцы літаратурнага твора, ды хоць бы і гэтай кніжкі Яўгена Скварца, яно вытыркалася б, як шыла з мяшка... Праўда, ёсць яшчэ не менш ходкае слова лажа, але і яно не з дадзенага кантэксту.

Ніна МАЕЎСКАЯ
МАЯ ЎЛЮБЕНАЯ КРАІНА

Ніна МАЕЎСКАЯ. "Мая ўлюбёная краіна" (вершы; Мінск, выд-ва "Мастацкая літаратура", 2004г., рэдактар У. Мазго, 1000 экз., 103 стар., кошт 4110).

Вершы пісаць лягчэй, чым прозу, — яны карацейшыя, не памятаю хто з гумарыстаў першым выказаў падобную думку. Каліва солі тут ёсць. Колькі зборнікаў беларускамоўных вершаў, выдадзеных за дзяржаўны і ўласны кошт, толькі за тры месяцы гэтага года прайшло праз мае рукі?! Каля двух дзесяткаў. І, бадай, ні адзін з іх нельга залічыць да чыстай графамані. Бо — як жа?! — у кожным з іх не толькі любоў да роднай мовы, але і сама беларуская мова. А праз кожныя тры старонкі — гарачыя патрыятычныя заклікі і прызнанні ў любові да сваёй Айчыны. Абавязковыя і два-тры вершы да сучасных здраднікаў беларушчыны. Астатняе — ныццё пра свае жыццёвыя і душэўныя балаячкі ды пра чорныя косы, сцюдзёныя росы, лугавыя пракосы і белыя бярозы... У вядомага латышкага паэта І.Зыедоніса ёсць верш з такімі радкамі:

Я ем виноград, я ем виноград,
Тот самый, что снился, бывало.
Я ем, наедаюсь, я ем, объедаюсь,
Я ем его до отвала.
Я ем виноград. Мне уже невтерпёж,
Но лезет он в рот, как нарочно.
Я ем виноград. Я ем виноград,
Покуда становится тошно.

Я ем виноград. Но когда же конец
Часов виноградных вращенью?
По яголке в рот. По яголке в рот.
По яголке — до отвращения.
Я ем виноград. Буду есть виноград
Всю осень, всю зиму, все лето.
Я ем...

Да неужто в аптеке у нас
Другого рвотного нету?!

Прабачаюся за доўгую цытату, але яна, мне здаецца, арыгінальнай і ярчай даносіць тое, пра што я тут даводзіў бы вам сярмяжнай прозай. А вось заяўленая тут аўтарка, Ніна Маеўская, калісьці пісала якраз добрую прозу. Запамінальную. Хоць загапоўкі апошніх кніг — "Такая поэзія вясна", "Холад доннай вяды" — ужо дыхалі набліжэннем лірычных асацыяцый...

Так яно і сталася неўзабаве. Калі не памыляюся, гэта ўжо другі вершаваны зборнік паэтыкі. На завяршэнне працытую адзін з вершаў Ніны Маеўскай і заадно выкажу пажаданне, каб у будучыя яе кніжках падобныя паэтычныя радкі сустракаліся нашмат часцей.

Помніцца, ранкам на белым акне
Вецер фіранку паціху кране,
Потым надзьме, нібы ветразь яе.
Высакі й думкі рвануцца мае.
Птушкай крылатай, здаецца, лячу.
Мроі заносаць, куды захачу.
Ветразь мой поўны вялікіх надзей,
Свет — незвычайна надзейных людзей.
Тое ў шаснаццаць... А сёння — ўжо не.
Штора цяжкая, відаць, на акне.

І ці так ужо адрозны, скажам, па мастацкіх якасцях гэты верш ад вядомых нашанішніх вершаў Людкі Сільновай? Ну, хіба што сваёй адзінкаваасцю...

Юрась Свірка паэт сур'езны. Усе добра ведаюць вартасць ягонага таленту. Як кажуць, што Бог даў, тое не ўкрадуць. Дваццаць чатыры гады таму, гэтак жа як цяпер я, загадваючы паззіяй у "ЛіМ", ён упершыню выдрукаваў нізку маіх замелена-вясковых вершаў. Сёння Юрась Мікалаевіч зноў вяртае мяне ў прамінулае, спрабуючы здзіцінецць на старасці. Скажаць, што кніжкі не атрымалася, нельга. У ёй усё неабходнае для падобных выданняў ёсць: гулівы дзедаўскі тон, ходкія пераборлівыя рыфмы, немудрагелістыя сюжэты ды ярка-эмацыянальныя малюнкі мастачкі Ларысы Стрыжак...

Вось, да прыкладу, хлопчыку Алёшу дзед купіў аўтамат, з якога той нікога не застрэліў, хоць і цэліўся:

Бег унук да хлапчання,
Радасць у малого:
Самы лепшы аўтамат,
Самы добры аўтамат —
Не забіў нікога!

Засмуціў, аднак, беларускі паэт Юрась Свірка рускага вынаходніка Міхаіла Калашнікава! Нейкая няпэўная, нават адносна дзіцячай гульні, сітуацыя атрымліваецца. Навошта тады наогул аўтамат купляць — купі ўнуку мяч альбо дудку ці яшчэ якую міралюбовую цацку... Не, ваярства ў нас у крыві. Бо ўжо ў наступным вершы замест пушчэстрэльнага аўтамата:

Падарыў мне дзед вінтоўку,
На плячо я ўскінуў лоўка.

Спі спакойна, мой дзядуля!
Я твой сон пакаравулю.

Маўляў, тут ужо асечкі быць не можа... Праўда, далей пайшло веселай, хоць тэма вершаў традыцыйны, як па форме, так і па стылі. Зайка, бабёр, мурашы...

Зайка, зайка, шарачок,
Ён па лесе скок ды скок...

І г.д. Шмат павучальных вершаў. Але здараюцца казусы. Скажам, мама навучыла сваю дачку, каб быць разумнай і прыгожай, пасля сябе не пакідаць на стале крошак. І чым жа верш канчаецца? Поўным канфузам для сучаснага дзіцяці (хоць паэт гэтага не заўважае ці не разумее):

У гасцях былі ў сяброў заможных.
Калі выйшлі госці з-за стала,
Галя тут жа (хоча быць прыгожай)
У далоньку крошкі ўсе змяла.

Адна справа так паводзіць сябе за сваім хатнім сталом і зусім іншая — будучы ў гасцях у заможных сяброў... Ці, можа, я сам тут чаго не разумею? Шмат у кніжцы і добрых, напраўду дзіцячых, а галоўнае, паэтычных радкоў, а не мусова напісаных для кніжкі, як тое практыкуюць многія нашы літаратары, забіваючы выдавецкія планы ў графе дзіцячай літаратуры. Думаю, дзеціям будучы даспадобы такія вершы як "Вожык", "Хітрунок", "Мячык", "Валёнк", "Дзівоснае люстэрка", "Мурашыны стажок", "Майструе Васілёк", "На ўроку". Удала, мне здаецца, перастварыў Юрась Свірка беларуску казку ўкраінца Васіля Маругі "Прыгода на агародзе" і народную казахскую казку "Чаму вярблюд азіраецца, калі п'е ваду".

Нямала як для адной дзіцячай кніжкі. А магло б быць і лепш. Але пра тое мы ўжо гаварылі: каб так ды каб гэтак — глядзіш, і мора накапала б, а ў нас, вунь, балоты павысыхалі...

Няма, хлопцы, Васіля Вікі. Ён бы мог і напісаць, і ацаніць, і безапеляцыйна сумна ўсміхнуцца сабе — і маўчок:
Верхняга до не дабраў смычок!
А я — хто?! Дылетант. У многім, безумоўна ж, памыляюся.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатолий
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
пазіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-84-61

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп'ютарнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1715
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
7.04.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 576

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12